

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GEBZE HALK KÜLTÜRÜ MONOGRAFİSİ

HAZIRLAYAN

Yakup KAVAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ

Çankırı – 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GEBZE HALK KÜLTÜRÜ MONOGRAFİSİ

HAZIRLAYAN
Yakup KAVAl

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ

ankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iv
TEZ KABUL VE ONAY	v
ÖN SÖZ	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler	1
1.1.1. Konu	1
1.1.2. Amaç	1
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar	1
1.1.4. Yöntem	2
1.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler	2
1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi	2
1.2.2. Gebze Adının Tarihi	4
1.2.3. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri.....	5
1.2.4. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	5
1.2.5. Araştırma Alanındaki Tarihi ve Kültürel Unsurlar	6
2. GEBZE’DE GEÇİŞ DÖNEMİ İNANÇ VE UYGULAMALARI	9
2.1. Doğumla İlgili Uygulamalar	9
2.2. Evlenme.....	11
2.2.1. Evlilik Öncesi	12
2.2.1.1. Tanışma	12
2.2.1.2. Kız İsteme.....	15
2.2.1.3. Nişan.....	18
2.2.2. Düğün	19
2.2.2.1. Delikanlıbaşı – Meydancı.....	20
2.2.2.2. Sahan Toplama	22
2.2.2.3. Yavuklu – Evirli	22
2.2.2.4. Toprakbastı Parası	23
2.2.2.5. Kına	24
2.2.2.6. Gelin Çıkarma	27
2.2.2.7. Takı - Ekenbiçer	30
2.2.2.8. Karşılama.....	31
2.2.2.9. Düğün Töreni	32
2.2.3. Düğün Sonrası	34
2.2.3.1. Duvak	34
2.2.3.2. El Öpmesi	35
2.3. Ölüm.....	36
2.3.1. Cenaze Evi.....	37
2.3.2. Cenaze Yıkama.....	38

2.3.3. Defin Sonrası	39
2.3.4. Mezar Ziyaretleri	41
3. GEBZE'DE BAYRAMLAR, TÖRENLER VE KUTLAMALAR.....	43
3.1. Sünnet Uygulamaları	43
3.2. Askere Uğurlama ve Karşılama.....	45
3.3. Hacı Uğurlama ve Karşılama	47
3.4. Dini Bayramlar	49
3.4.1. Ramazan Bayramı	50
3.4.2. Kurban Bayramı	52
3.5. Hıdırellez	54
3.6. Bereket Törenleri.....	57
3.6.1. Yağmur Duası.....	57
4. GEBZE'DE HALK İNANIŞLARI.....	59
4.1. Yatırlar ve Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanışlar	59
4.1.1. Ebu Süfyan Türbesi	60
4.2. Diğer İnanışlar	60
4.2.1. Batıl İnanışlar	60
4.2.2. Nazar	61
5. GEBZE'DE HALK MUTFAĞI	63
5.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları	63
5.2. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler	70
6. HALK BİLGİSİ VE ORTAK DEĞERLER	71
6.1. Halk Bilgisi.....	71
6.1.1. Halk Hekimliği	71
6.1.2. Halk Baytarlığı	73
6.1.3. Halk Takvimi.....	75
6.1.4. Halk Mimarisi.....	76
6.1.5. Temizlik Kültürü ve Maddeleri	81
6.2. Ortak Değerler	82
6.2.1. İmece ve Yardımlaşma	82
6.2.2. Konuk Ağır lama	83
6.2.3. Ortak Kullanım Alanları	84
6.2.4. Giyim – Kuşam Kültürü	87
6.2.5. El Sanatları	88
6.2.6. Geçim kaynakları	89
6.3. Oyunlar	91
6.3.1. Ayı Eğlencesi	91
6.3.2. Heyamul	91
7. SONUÇ	92
KAYNAKÇA	95
KAYNAK KİŞİLER	98

EKLER.....	100
Ek-1: Araştırma Sahasında Çekilen Fotoğraflar	100
ÖZ GEÇMİŞ.....	110

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Gebze Halk Kültürü Monografisi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

24 /10 / 2023

İmza

Yakup KAVAL

TEZ KABUL VE ONAY
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yakup KAVAL tarafından hazırlanan *Gebze Halk Kültürü Monografisi* başlıklı bu çalışma, 24/10/2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ	İmza: .....
Üye	: Prof. Dr. Yılmaz Yeşil	İmza: .....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU	İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Gebze Halk Kültürü Monografisi adını taşıyan bu tez çalışmasında Kocaeli ili Gebze ilçesine bağlı kırsal köyler/mahalleler üzerinde kültürel unsurların derleme çalışması yapılmış ve öncelikle bu konuyla ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür çalışmaları neticesinde öncelikle konuya dair sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular Gebze'nin belirlenen kırsal köylerinde/mahallelerinde saha araştırmalarında kullanılmıştır. Yapılan çalışmalar için öncelikle bu köylerde, mahallelerde ikameti eski olan yerli halka ulaşılmaya çalışılmış ve hazırlanan sorular kendilerine yöneltilerek ortak halk kültürü unsurları belirlenmeye çalışılmıştır.

Halk kültürü, halkın kendi ortak duygularıyla oluşturduğu ürünlerden oluşur. Bu sebeple halk kültürünü incelerken halkın duygusunun da bu bağlamda incelenilmesi gerekmektedir. Biz de çalışmamızda Gebze bölgesinin kırsal mahallelerinde yaşayan Gebzeli insanlarla bire bir görüşmeler yaparak onların heyecanlarından, sevinçlerinden ve üzüntülerinden çıkarımlar yaptık.

Bu çalışmada Gebze halk kültürünün gelenek ve göreneklerini, sözlü geçmişini ve bugününü kayıt altına almak amaçlanmıştır. Bunu yaparken bundan önceki halk kültürü çalışmalarının değerli yol göstericiliğinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın olduğu süreçte bana yardım eden ve yol gösterici tavrını esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ'e, çalışmamın başlangıç aşamasında desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Abdulsalam ARVAS'a, alan araştırması yaparken kaynak kişilere ulaşmamda desteklerini gördüğüm Şaban KAYA'ya, burada ismini tek tek saymadığım ve evlerine konuk olduğum sıcakkanlı köylülerimize teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışma dönemimde ve her dönemde yanımda olan kıymetli eşim Eda Nur KAVAL ve güzel kızım Zehra KAVAL'a, tez yazım aşamasında dünyaya gelen güzel kızım Ela KAVAL'a bu kıymetli çalışmayı atfederim.

28/05/ 2023

Yakup KAVAL

ÖZET

Tezin Başlığı : Gebze Halk Kültürü Monografisi
Tezin Yazarı : Yakup Kaval
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 24/10/2023

“Gebze Halk Kültürü Monografisi” başlıklı bu çalışmada Kocaeli’nin Gebze ilçesindeki geçiş dönemleri olan doğum, sünnet, askerlik, evlenme, hac ve ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanç ve pratikler; bayramlar, tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk bilgisi üzerinde durulmuştur.

Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Yazılı kaynaklar ve görüşme yöntemiyle tespit edilen sözlü kaynaklardan ulaşılan bilgiler belirli bir yöntemle sınıflandırıldıktan sonra üzerinde gerekli incelemeler ve düzeltmeler yapılmıştır. Tespit edilen âdet ve inanmaların Gebze’nin eski inanç sistemleriyle olan bağlantıları kurulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda görüşme sırasında elde ettiğimiz fotoğraflar ek olarak sunulmuştur.

Bu araştırmanın sonucunda Gebze halk kültüründe, Anadolu kültürüne ait genel izlere ve kendi içlerinde oluşturdukları farklı folklorik unsurlara rastlanmıştır. Gebze’nin yerel halkının kendi öz kültürlerini oluşturan “Manav” topluluğuna ait folklorik unsurları, Anadolu’nun genel kültürüyle harmanlayıp yaşadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gebze, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, Halk İnanışları

ABSTRACT

Thesis Title : Gebze Folk Culture Monography
Author : Yakup Kaval
Supervisor : Murat Ersöz
Department : Turkish Language and Literature
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 24/10/2023

“Gebze Folk Culture Monography” explains this book; the birth, circumcision, military service, marriage, pilgrimage and death customs and related beliefs and practices; holidays, celebrations and celebrations, folk beliefs, folk cuisine, folk knowledge are emphasized.

The work consists of seven parts. After a certain dissemination of the information in the dictionary, which was determined by written sources and interview method, necessary examinations and corrections were made on it. The concepts of the detected customs and beliefs with the old belief systems of Gebze were tried to be established. At the end of the study, the photographs we obtained during the interview are presented as an attachment.

As a result of this attempt, general traces of Anatolian lands and different folkloric elements that they created in themselves were found in Gebze folk lands. It has been determined that the local people of Gebze live by blending the folkloric elements of the “Manav” community, which creates their own culture, with the general culture of Anatolia.

Keywords: Gebze, Folk Culture, Folk Beliefs, Transition Periods

KISALTMALAR

C	Cilt
Çev.	Çevirmen
Dü.	Düzenleyen
F.	Fotoğraf
km.	Kilometre
mm.	Milimetre
M.Ö.	Milattan Önce
S.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dili Kurumu
YÖK	Yüksek Öğrenim Kurumu

1. GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

Tezin ana temasını Gebze ilçesinin folkloru ve halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Çalışmamızda söz konusu yöredeki gelenek-görenek, örf ve âdetler, halk inanışları, tören ve kutlamalar, hayatın geçiş dönemleriyle ilgili uygulamalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Gebze ilçesi, coğrafi yapısı ve bulunduğu konum olarak Kocaeli merkezine uzak kalmaktadır. İstanbul'un bazı köyleriyle yakınlığı olması nedeniyle bazı kültür unsurlarının bu bölgeyle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Gebze'nin sanayi bölgesi olması ve dış göçlere açık olması nedeniyle çalışmamız, merkez mahallerden ziyade eski köy yerleşimi olan mahalleler üzerinde yapılmıştır.

Topluluklar, millet hüviyeti kazanabilmek için birlikte yaşama alışkanlıklarını geliştirir ve bu alışkanlıklar sonucu yazılı olmayan belli kuralların çerçevesi ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu toplu yaşam kuralları, kültür adını verdiğimiz bir bütünlüğü oluşturur. Kültürün oluşumunda o toplulukta yaşayan her birey pay sahibidir. Her birey, kendi üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek kültür unsurlarının yaşamasına ve sonraki nesillere aktarılmasına katkı sağlar. Bu katkı sonucu oluşan bir kültür birlikteliği millet olma bilincini kazanmak için önemli bir aşama sayılabilir. Çalışmamızda Gebze'nin bazı köylerinden hareketle ortak halk kültürü saptanmaya çalışılmıştır.

1.1.2. Amaç

Bu çalışmada uzun bir geçmişe sahip Gebze'nin gelenekleri, inanışları ve halk kültürü unsurlarının derlenmesi amaçlanmıştır. Derleme çalışması sonucunda ulaşılan bilgilerin günümüzdeki işlevselliği, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ve bu konuda yapılacak araştırmalara kaynaklık edebilmesi hedeflenmiştir.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Gebze ilçesinde Gebze'ye bağlı 40 mahalle tespit edilmiştir. Bu mahallelerden 18 tanesi kırsal yerleşim olan köylerdir. Bu köyler 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanuna istinaden mahalle hüviyetine dönüştürülmüştür. Araştırma alanı Ahatlı,

Cumaköy, Denizli, Duraklı, Kargalı, Mollafenari, Mudarlı, Orhanlı, Yağcılar Mahalleleriyle sınırlıdır.

1.1.4. Yöntem

Yapılan bu çalışmada, halk kültürü alan araştırmalarında çok sık faydalanılan; yüz yüze görüşme, gözlem, örnek olay, yazılı kaynak taraması, kaynak kişiler gibi yöntem ve tekniklerden yararlanılmıştır. Araştırmamıza kaynaklık edecek kişilerin daha rahat olabilmesi için görüntü cihazı yerine ses kayıt cihazını kullanmayı tercih ettik. Görüşme yapacağımız kaynak kişilerimiz ve bölge hakkında önceden bilgi sahibi olup hazırladığımız soruları kaynak kişilerimize bunaltmadan yöneltmeye çalıştık. Araştırma sahamızla ilgili bilgilerinden faydalanabileceğimiz kişileri belirlemek için bölgeyi iyi bilen kişilerden ve bazı köylerde muhtarların kılavuzluğundan faydalandık. Yaptığımız çalışmanın daha özgün olabilmesi için bölgede uzun süre yerleşimi sürdürmüş ve kültürel öğelere hâkim olan kişilere ulaşmaya çalıştık. Kaynak kişilerle yapmış olduğumuz mülakatı cihazlarımızla en doğru ve güzel şekilde kayıt altına almaya çalıştık. Milli Kütüphane arşivinden, Ulusal Tez Merkezi'nden, Gebze ilçesi üzerine yayınlanmış çeşitli yazılı kaynaklardan faydalanmaya çalıştık.

1.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Gebze'nin de bölgede yer aldığı, eski Yunanlıların ve Romalıların Bitinya (Bithynie) adını verdikleri coğrafi bölgenin ulaşılabilen en eski tarihi, M.Ö. XII. yüzyıla kadar uzanır. Yöre, bilhassa Kocaeli Yarımadası, coğrafi konumunun önemli olmasından, tarihin neredeyse bütün dönemlerinde, birçok millete ev sahipliği yapmıştır. Coğrafi olarak da Asya'yla Avrupa kıtalarının birleşme noktası olan Kocaeli Yarımadası, ya birçok milletin vatanı ya da göç ederken uğrayan uygarlıkların iz bıraktığı mekan olmuştur.

Bilinen ilk ulus göçü de M.Ö. XII. yüzyılın başlarında yer almaktadır. Bu millet, Yunan kökene sahip olan Frikler'dir. Boğaz (Bosforos) vasıtasıyla Anadolu'ya ulaşabilmişlerdir. XII. yüzyıla kadar Trakya'dan İzmit civarlarına göçler devam etmiştir. Fakat bu dönemde eski Gebze'nin yerine dair hiçbir bilgiye ulaşamamıştır. Özetle antik çağ dönemlerinde Gebze'nin yeri kesin olarak bilinmemektedir.

Bugün Gebze'nin bulunduğu noktada, M.Ö. 281-246 yıllarında Kral 1. Nicomede'nin egemenliğinde yer alan Bitinya Krallığı döneminde Dakibyza ve Libyssa adında yerleşmeler bulunmaktadır. Eski Gebze'nin konumu hakkında söylenenler, işte bu tarihlere aittir. Daha eski tarihlere ait bilgiler ise çelişkilidir.

Bu yerleşim alanlarının incelemelere konu olmasının en önemli nedeni ise, ünlü Kartacalı komutan Hannibal'ın krallık döneminde burada yaşamış olmasıdır.

Hannibal, Zama savaşındaki yenilgisinden sonra ülkesinde önem görmemiş ve Bitinya Krallığı'na iltica etmek zorunda kalmıştır. Bitinya Kralları I. ve II. Prusias'ın savaş danışmanlıklarını yapmıştır. II. Prusias'ın kendisine ihanet etmesinin ardından düşmanın eline esir olmamak için intihar etmiş ve Lybissa'ya gömülmüştür.

Roma kuvvetlerinden gizlenen Hannibal, korunaklı, kaçışı kolay ve denizle ilişkili bir yer aramıştır. Sonunda bu özelliklere sahip Libyssa'yı seçmiştir. O dönemde Libyssa'nın kurulduğu yer hem denize hem de karaya hâkim bir tepe üzerindedir. Tepe, körfezin en dar yeridir.

1330 yılında Osmanlıların Bizans ile yaptığı savaştan sonra Gebze'nin de içinde yer aldığı bölge, Osmanlı yönetimine devrolmuştur.

Bugünkü Gebze'nin asıl kurucusu olarak niteleyeceğimiz kişi Orhan Gazi'dir. Gebze'de kendi adına bir cami de yaptıran Orhan Gazi, kentte derin izler bırakan ilk Türk büyüğüdür. Orhan Gazi, bölgenin imarı ve sürekli yaşaması için büyük çaba sarf etmiştir. Bu amaçla yeni işletmeler kurmuş, kurulmuş olan vakıfları desteklemiştir

Osmanlıların devlet olma çabaları esnasında, Gebze yine ordugâh yerleşiminin bir parçası olarak kullanılmıştır. Osmanlı Beyliğinin kuruluş aşamasında büyük emekleri bulunan Akçakoca Bey'in oğlu İlyas Çelebi de hem Gebze'nin fethedilmesinde hem de Gebze'nin kuruluşunda büyük bir rol üstlenmiştir.

Gebze Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine kadar bazı zamanlar İstanbul'a, daha çok da Kocaeli'ye bağlı bir kaza olarak, önemli bir yerleşim niteliğini uzun yıllar boyunca korumuştur.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin yenik sayılması üzerine Anadolu ve Trakya'nın birçok yöresi gibi Gebze de düşman birlikleri tarafından işgale uğramıştır.

1920 senesinde İngilizlerin bölgeye gelip işgal etmesine, 1921 yılının ilk dönemlerinde Yunan kuvvetleri de katılım sağlamıştır. Daha sonra Anadolu'nun iç bölgelerinde bozguna uğrayan Yunan birlikleri, hedeflerine ulaşamadıkları için geri çekilmişlerdir.

18-19 Ocak 1923 tarihli Hakimiyet-i Milliye-Ankara Gazetesi'nde Atatürk'ün bölgeyi ve Gebze'yi ziyaret etmesi haberleştirilmiştir. Atatürk, Gebze'deki askeri birlikleri denetleyip durumlarından memnun kalarak geri dönmüştür. Düşman kuvvetleri İstanbul'u terk ettikten sonra Gebze ve çevresi tamamen emniyetli bir hal kazanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanına kadar bazen İstanbul bazen de Kocaeli'ye bağlı yerleşim bölgesi olarak kabul edilen Gebze, Atatürk'ün cumhuriyeti ilanından sonra Kocaeli'ye bağlanmıştır.

1.2.2. Gebze Adının Tarihi

Gebze isminin kökeni araştırıldığında bazı eski yerleşim yerlerinin ismine dayandırılmaktadır. Birçok araştırmacı da bu görüşü desteklemektedir. Araştırmacıların bazıları da Libyssa ve Dakibyza isimlerini bazı küçük değişiklikler yaparak kullanmışlardır.

Antik çağ dönemi araştırmacılarının büyük çoğunluğu Libyssa adını kullanmışlardır. Roma ve Bizans dönemlerinde Dakibyza ismi de kullanılmaya başlanan bir diğer isim olmuştur. Telaffuz bakımından da bu isimlerin Gebze kelimesine benzerlik göstermesi, kelimenin kökeninin çok eski olduğunu ispatlamaktadır.

Bazı araştırmacılar da yöreden bahsederken, Gebseh, Gebisseh, Gjabseh isimlerini tercih etmişlerdir. Gekbuze, Ghviza, Gavize, Dschebse, Dschebize, Gebize de kullanılan diğer isimler olarak sayılabilir.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde bir kez Kekbeziye adını kullanmış, Erzurum seyahatı sırasında ise Gebze kelimesinin kökeninin Gelbize'den kaynaklandığını yazmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı ise eski Osmanlı kaynaklarında Geybüyze, Geybüveyze, Geyibüveyze, Geyiboyze, Geykivize şeklinde Gebze isminin yazıldığını, günümüzde telaffuz edilen ismin de Gebze olduğunu vurgulamıştır.

Bazı araştırmacılar da "Gebze"nin eski zamanlarda Osmanlı ve Bizans savaşçıları arasında sürekli el değiştiren ve özlenen bir yer olması itibarıyla "Gel bize" veya "Bize gel" ifadelerinden oluşan ve zaman içinde değişikliğe uğrayarak, halkın kendi dilinde "Gebze"ye evrilen bir isim olduğunu belirtmişlerdir. Fakat 1640 senesinde "Gebze"ye

geldiği düşünölen Evliye Çelebi, önlü eseri Seyahatname'sinin ilgili bölümünde “Gebze, ‘Gelbize’den galattır.” ifadesiyle bu konunun üzerinde durmaktadır.

1.2.3. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Gebze, Marmara’nın sahil şeridine 7 km., İzmit merkeze 49 km. ve İstanbul’a 45 km. mesafede yer almaktadır. Gebze’nin deniz seviyesine olan yüksekliği 130 metredir.

Günümüzde Gebze; kara, deniz ve demiryollarının birbirleriyle kesiştiği önemli bir kavşak noktada yer almaktadır. Eski Gebze olarak anılan yer, şimdiki kasabanın yakınında yer almaktadır. Yüzeyi kuzeydoğuda dağ ve sırtlardan, batı ve güneyde kıyıya yakın bölümlerinde düzlüklerden ibarettir.

İlçenin sınırları içerisinde herhangi bir göl, dağ, akarsu yer almamakla birlikte yaklaşık 650 metre yüksekliği geçmeyen tepeler ve sırtların varlığından söz edilebilmektedir. Bu tepelerin en yüksekği kabul edilen yer Gaziler Tepesi'dir. Fakat akarsu yerine dereler ve derecikler mevcuttur.

Mevsim özellikleri olarak genellikle Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. Yaz mevsimleri sıcak ve az yağışlı, kış mevsimleri oldukça serin ve daha çok yağışlı geçmektedir. Yıllık yağış ortalaması 550 mm. En çok yağış Aralık-Ocak aylarında, en az yağış ise ağustos ayında düşmektedir. En sıcak ay ortalaması 24.2 derece ile ağustos ayı, en soğuk ay ortalaması 6.5 derece ile Ocak ayı olarak kabul edilebilir.

1.2.4. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Gebze’nin nüfusu 2022 yılına göre 407.019’dur. Bu nüfusun 206.725’i erkek, 200.294’ü kadın nüfusedir.

Gebze genel yapısı itibariyle kozmopolit bir yapıya sahiptir. Gerek İstanbul’a yakınlığı gerek uluslararası transit geçiş yolları üzerinde olması nedeniyle Gebze’de sanayi gelişmiştir ve bu nedenle çok fazla dış göç almıştır. Gebze’nin merkez mahallelerinde daha çok dış göçle gelen ve bu mahallelere yerleşen farklı illerden gelen topluluklar yer almaktadır. Gebze’nin kırsal mahallelerinde ise daha çok Gebze’nin yerlileri, uzun süredir orada ikamet eden topluluklar yaşamaktadır.

“Gebzedeki nüfus artışı, özellikle 1960-1970 yılları arasındaki sanayinin teşvik edilmesi neticesinde çok sayıda fabrikanın kurulmasıyla başlamıştır. Anadolu’dan iş bulmak için yapılan göçler sonraki yıllarda

hızlı bir şekilde artarak Gebze'nin nüfusunun hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Gebze'deki Nüfus hareketlerini daha iyi anlamak için Cumhuriyet öncesinden bugüne baktığımızda; 1965 yılına kadar “doğal nüfus artışı” bu tarihten sonra ise hızla gelişen sanayinin iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla göçler yoluyla meydana gelen nüfus artışını görmek mümkündür.” (Bom, 2007)

“Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Gebze'nin ekonomik yapısını; sanayi ve ticaret, tarım, hayvancılık, sebzeçilik ve meyvecilik, taşımacılık ve turizmden oluşturmaktadır. 1960 yılından günümüze bilhassa seksenli yıllardan sonra hızlı bir şekilde sanayileşen ve şehirleşen bir yer olan Gebzedeki iş hayatındakilerin çoğunu doğal olarak aylık ücretli çalışanlar oluşturmaktadır. Nitekim, 1981 yılında kendi başına çalışanların oranı %21,2 iken, bu oran 1990 yılında %34.06'a çıkmıştır. Yine 1981 yılında ücretli çalışanların oranı %63.2 iken, 1990 yılında %65'e çıkarken; işverenlerin oranı %8.4'ten %0.94'e düşmüştür.” (Kahraman, 2010)

1.2.5. Araştırma Alanındaki Tarihi ve Kültürel Unsurlar

Çoban Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi: Gebze'nin merkezinde yer alan cami, şehrin merkezi konumuna hakim bir tepeye kurulmuştur. Cami, 1510 senesinde Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Caminin içinde yer aldığı külliyenin camiden daha önce planlandığı ve buna göre ortak bir çalışma sonucunda hem cami hem de külliyenin ortaya çıktığı görülmektedir. (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Mustafa Paşa Mısır bölgesine vali göreviyle gittiği dönemde caminin yapımının hala devam ettiği söylenmektedir. Paşa, vali olarak gittiği Mısır'ın mimari süslemelerinden etkilenmiş olup, Gebze'de yaptırdığı camisi için bazı parçaları Mısır'da yaptırmıştır. Bu parçalar, Mısırlı ustaların eliyle camiye yerleştirilmiştir. Kare bir plan üzerine tasarlanmış olan cami, dört sütun üzerine yerleştirilmiş olan 24 metre yüksekliğinde bir kubbe ile örtülmüştür. Caminin çevresi oldukça kalın görünen 2.5 metre yüksekliğindeki duvarlarla çevrilmiştir.(www.kocaeli.bel.tr, 2023) Caminin her bir yanında bir giriş kapısı yapılmış olup dört bir yandan dört giriş kapısı mevcuttur.

“Çoban Mustafa Paşa Külliyesi birçok amaçla kullanılabilir şekilde tasarlanmıştır. Külliye; yapı olarak cami, medrese, bimarhane, kütüphane, han, hamam, kervansaray, tekke, arşiv, hela, su kuyusu, şadırvan ve bir türbeden oluşmaktadır.” (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Sultan Orhan Camii: Tahminen 1323 yılında yapımına başlanıp 1331 yılında bitirilen cami, Gebze’nin Batı kısmında yer almaktadır. Cami iç ve dış mimarisiyle Osmanlı mimarisinin ilk örneklerinden biri olarak anılmış ve Gebze’nin kurucusu sayılan Sultan Orhan tarafından inşa ettirilmiştir. (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

İlyas Bey Camii: Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen caminin İlyas Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Ancak Gebze’nin ilk fethedildiği 1300’lü yıllarda yapılmaya başlandığı tahmin edilmektedir. İlyas Bey Camii, Osmanlılardan kalma en eski cami sayılmaktadır. (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Anibal’ın Mezarı: “Kartacalı ünlü kumandan Anibal’ın anıt şeklinde düzenlenen mezarı, Gebze’de bugünkü TÜBİTAK sınırlarına yakın bir arazide konumlandırılmıştır. Anıt mezar, 1981 yılında bir tören düzenlenerek açılmıştır.” (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Hünkâr Çayırı (Fatih Otağı): İstanbul’un fatihi Fatih Sultan Mehmet’in 1481 yılında İtalya’ya düzenlenecek olan sefer için hazırlanan ordusuyla birlikte Üsküdar merkezinden İzmit üzerine doğru yola çıktığı zaman, askerlerine mola verdirdiği ve büyük çadırının kurulmasını istediği çayırılık alana “Hünkâr Çayırı (Fatih Otağı)” adı verilmektedir. Burada verilen mola esnasında elli iki yaşındayken otağında kendi doktoru tarafından zehirlenerek öldürülen Fatih Sultan Mehmet’in anısı için kitabeli bir çeşme yapılmıştır. Bu çeşme IV. Mehmet Dönemi’nde 1659 yılında Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yaptırılmış ve bazı tadilatlarla günümüze kadar ulaşabilmiştir.

“Hünkâr Çeşmesi’nin önüne Fatih’in bir anıtı dikilmiştir. 1995 yılında park, dinlenme ve şenlik alanı olarak yeniden düzenlenen Hünkâr Çayırı’nda İstanbul’un Fethi dolayısıyla her yıl geleneksel yağlı güreş şenlikleri yapılmaktadır.” (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Osman Hamdi Bey Yalısı: Türk müzecilik tarihinde önemli bir yeri olan ve Türk müzeciliğinin kurucusu olarak kabul edilen Osman Hamdi Bey’in kendisi tarafından Eskihisar köyünde 1884 tarihinde yaptırılmıştır. İki kat olarak yaptırılan yapının

planlarını da bizzat Osman Hamdi Bey çizmiştir. Ressam Osman Hamdi Bey büyük bir özenle çizdiği resimlerini bu yalıda çizmiştir. Yalı günümüzde bir müze hüviyeti kazandırılarak ziyarete açılmıştır. (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Eskihisar Kalesi: Deniz kenarına hakim bir tepede yer alan Eskihisar'ın kuzeydoğu kesiminde, dik yamaçlı bir tepe üzerinde, Eskihisar'daki limana ve İzmit Körfezi'nin kıyı şeridini savunmak amacıyla, Bizanslıların Komnenoslar (Komneus) döneminde yaklaşık 800 yıl önce Bizans İmparatoru 1. Manuel Komnenos tarafından inşa ettirildiği çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir. (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

“İlk halini koruyarak bugüne kadar ayakta duran kalenin, dikdörtgen planlı olup, toplam 10 burcu ve kaleye giriş çıkışı sağlayan 4 kapısı bulunmaktadır.” (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Ballıkayalar: Gebze'den İzmit'e ilerlerken yol üzerinde yer alan Tavşanlı Köyü sınırları içinde yer alan vadi, kampçılık ve doğa yürüyüşü gibi doğa sporları için uygun bir arazi yapısına sahiptir. “Şelale ve kanyonlardan oluşan ve büyük kayalarla kaplı olan ve içinde irili ufaklı onlarca gölcük bulunan vadi yaklaşık 1.5-2 km. uzunluğundadır. Yer altı sularının kireç taşını eritmesi sonucu vadide çok sayıda mağara vardır.” (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

İbrahim Paşa Çeşmesi (Gebze Eski Çarşı Çeşmesi): Köprülü Mehmet Paşa'nın vezirliğini yapan İbrahim Paşa'nın destekleriyle 1664 senesinde inşa ettirilen, genişliği ve boyu hemen hemen altı metredir. Suyun akış sistemi teraziye benzer bir sistemle sağlanmıştır. İlçe merkezinde ve Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'ne çok yakın konumdadır. (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

Eskihisar Çeşmesi: “1772'de yaptırılmış olan çeşme adını yapıldığı yer olan Eskihisar köyünden almıştır.” (www.kocaeli.bel.tr, 2023)

2. GEBZE'DE GEÇİŞ DÖNEMİ İNANÇ VE UYGULAMALARI

“İnsanın hayatı boyunca üç tane temel “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Hepsinin kendi bütünlüğü içerisinde ayrı ayrı birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli kısmın çerçevesinde birçok inanış, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem bir araya gelerek söz konusu “geçiş”leri tabi oldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir şekilde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da bireyin bu “geçiş” aşamasındaki yeni konumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da bireyi bu sırada sıklaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın inanışa göre, insan bu tür dönemlerde güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.” (Örnek, 1977, s. 131)

“Doğum, evlilik ve ölüm hadisesi, kişiler üzerinden yürütülse de toplumsal bir alanı yansıtmaları sebebiyle kültürlerde ciddi oranda yer kaplamaktadır. Kişinin hayatının başlamasına yönelik uygulamalardan fiziksel yokluğa giden süreçte gerçekleştirilen bu ritüeller, geçmişten günümüze değişip dönüşerek varlığını sürdürmüştür.” (Güven, 2020, s. 302 - 316)

2.1. Doğumla İlgili Uygulamalar

“Hamilelik dönemi ve doğum ile alakalı inanç ve uygulamalar kadının gebe olma isteğinden başlayıp kadını, ailesini ve sosyal çevresini etkilemeye başlar. Toplumumuzda hamile kadının gebeliğinin başlangıç anından doğuma kadar geçen sürede pek çok inanca, geleneğe uyması beklenir.” (Yalçın ve Koçak, 2013, s. 18 - 34)

“Doğum, her zaman mutluluk verici bir olgu olarak kabul görmüştür. Doğum, toplumda anne ve babaya gösterilen saygıyı arttırır. Yüzyıllar boyu doğuma ve onun kendi bünyesindeki evrelerine birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik eder. İnançlar ve adetler insanları hamilelik öncesinden başlayarak birtakım geleneklere uymaya ve bu geleneklerin

gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır.” (Örnek, 1977, s. 131)

Çalışma bölgemiz Gebze ilçesinde eski dönemlerde doğumları halk içinde yetişmiş ebe kadınların yaptırdığını tespit ettik. Bu ebeler halk içinden el alma yöntemiyle ebeliği öğrenmiş kadınlardır. (K45)

Gebze’de doğum olduğunda konu komşuya, kahvedekilere lokum dağıtılır. Ayrıca çocuk doğduğu zaman şerbet yapılıp ziyarete gelen köylülere bu şerbetlerden ikram edilir. Ebe kadınlardan biri doğum olduktan sonra kapıda bekleyen babaya müjdeli haberi verir. Daha sonra baba kahveye gider. Baba kahveye gittikten sonra eğer “herkese benden çay!” diye seslenirse doğan bebeğin cinsiyetinin kız olduğu anlaşılır. Eğer baba bir tepsi tatlıyla kahveye giriş yaparsa bebeğin cinsiyetinin erkek olduğu anlaşılırdı. Buradan hediyelerin maiyetine bakıldığında erkek bebeğin o dönemlerde daha kıymetli görüldüğünü düşünebiliriz. Doğumu yaptıran ebeler herhangi bir ücret talep etmeseler bile doğumdan sonra kendilerine bir basmalık kumaş hediye edilir. Bebek doğduktan 15-20 gün sonra herkes kendi imkanları dahilinde bir mevlid yemek ve şeker gibi ikramlarda bulunurmuş. (K1, K2, K7, K11, K13, K27, K45)

Türk toplumunda genel itibariyle doğum sonrasındaki en önemli hadise bebeğin kırklanmasıdır. Araştırma alanımızda da anne ve bebeğin kırk gün boyunca evden çıkmadığını tespit ettik. Kırklama işlemi farklı şekillerde yapılmaktadır. Kırklama işleminde çocuğun ve annenin yıkandığı sudan bir tas ayrılıp içine altın atılır. Daha sonra boy abdesti alarak yıkanmış olan anne ve bebeğin başından aşağı bu ayrılan su dökülür. Kız bebeklerin kırklaması 37, 38. günlerde yapılır. Erkek bebeklerde ise kırklama işlemi 39 ve 40. günlerde yapılır. Çocuk kırlandıktan sonra göbeği kesilir ve kundaklanır.

Aynı gün doğan bebeklerin kırkı birbirine karışmasın diye bir inanca da rastladık. Bebeklerin kırkları karışmasın diye ya birinin kırklaması bir gün erken yapılır ya da iki bebek annelerinin kucağında karşılıklı olarak üç kez yan yana geçirilir. Bebekler için kırk uçurma hadisesi vardır. Kırklanan bebek komşuya götürülür ve komşu da genellikle çocuğun yanına bir hediye bırakır. Genellikle yumurta veya para gibi hediyeler verilir. Bir söylentiye göre bebeğe para ve yumurta uzatılmış. Bebek eğer yumurtayı seçerse hırsız olacağına, parayı seçerse zeki ve çalışkan bir çocuk olacağına inanılmış.

Doğan bebek zayıf ve çelimsiz ise ona “kırk basması” olduğu düşünülür. Kırk basması olduğu düşünülen bebek köylüler arasında yaygın bir inanışa göre köye uzak bir noktada bulunan “Deliktaş” adlı yere götürülür. Bir pınarın üzerinde yer alan bu taşın ortasındaki delikten bebek üç kez geçirilir ve kırk basmasının üzerinden kalktığı düşünülür.

Bölgede rastladığımız diğer bir uygulamada bebeklerin doğduktan sonra üç ezan geçinceye kadar anne sütü verilmediği ve ağzına şekerli şerbet sürüldüğüdür. Üç ezan geçince Kur’an-ı Kerim’in tozuna parmak sürülüp bebeğin ağzı öyle açılmış ve anne sütü verilmiştir. (K5, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K17, K29, K32, K38)

Çocuğu olmayan kadınlar ve çocuk hastalar için çeşitli uygulamalar da yapılmaktadır. “Dedelere götürülüyor yatırlara götürülür çocuk hastalar ya da çocuğu olmayan kadınlar. Kadın hamile kalıyor çocukları düşük yapıyorsa gelincik diye bir okuma yapılır ya da yılcık okuması denir buna. Ya da hocalar ümmü sübyan muskası yazar.” (K19, K20, K21, K22, K23, K24)

“Bu bölgede yer alan yatırlara giden kadınlar, yatırın dibinde yatar veya oraya giderse kısmeti açılır veya çocuğu olmayanlar da buraya giderse çocuğu olacağına inanılır.” (K7)

“Hamile kadının altına sıcak yulaf konulurdu ve anne sütüne yatırılırdı. Sonra anne karnındaki ceninin aktığı söylenir.” (K29)

“Doğumdan sonra anne rahatsızlanınca kepek ya da yulaf kaynatılıp lohusanın altına serilmiş.” (K30)

2.2. Evlenme

“Geçiş törenleri içinde, yapısının karmaşıklığı ve içeriğindeki ayrıntıların zengin çeşitlenmeleri bakımından hem çok ilginç hem de araştırılması zor bir adettir, evlenme ve düğün. İki genç bireyin yaşamını birleştirmeleri bakımından kişisel davranışları, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması bakımıyla aileler arasındaki ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılmasını yasa kıldığına göre de topluluk gösterileri içine alır. Hele küçük köy topluluklarında hemen hemen hiç kimsenin dışında kalamadığı bir «bayram» hüviyeti kazanır. Törenlerin bazı bölümleri coşkun eğlenceler, yeme-içme, «düğün-

bayram» havası içinde geçtiği halde, diğer bölümleri «ağıt» görüntüsü çizmektedir. Görücülük, söz kesme ve ağırlık konularında, hısımlık bağı kuracak ailelerin karşılıklı çekişmeleri ekonomik bir işlem anlamı alır.” (Boratav, 1984, s. 167)

“İnsanların soylarının sürekliliği, yeryüzündeki tüm milletlerin bekası için insanların (kadın – erkek) birbirleriyle evlenip bir aile kurması adeta bir zorunluluktur. Aile kavramı toplumun en küçük yapısını, temelini oluşturmaktadır. Bir ailenin temelleri ne kadar sağlam atılmış olursa, toplumun yapısı da o kadar sağlam olur. Doğal olarak bu da evliliğin ne kadar sağlam temeller üzerine kurulmuş olduğuna bağlıdır.” (Eroğlu, 2008, s. 157)

Geçmişten günümüze tarihsel süreç içinde insan, sosyal bir varlık olarak tanımlanmıştır. İnsan, hayatını topluluk içinde devam ettirmek için çeşitli sosyal arayışlarda bulunur. Bu arayışlar insanın biyolojik gelişimine bağlı olarak dönemsel değişiklikler gösterebilir. Bebeklik döneminde aile bağılılığında olan insan, gençlik döneminde arkadaş çevresi arayışı ve kendini toplum içinde kabul ettirme ihtiyacı hisseder. Bu arayışın içinde karşı cinse duyulan ilgi ve insan yaşamını birleştirme isteği sonucunda evlilik olayının gerçekleştiğini görürüz. Evlilik, genel itibarıyla iki kişinin hayatını birleştirmesi gibi görünse de ailelerin, akrabaların, arkadaş çevrelerinin de etkisiyle toplumsal bir ritüel haline dönüşmektedir. Bu yönüyle evlilik ve evlilik törenlerinde gerçekleşen uygulamalar halk bilimi için zengin malzeme unsurları barındırmaktadır. “Türk dünyasında evlenme sırasında hem gençleri kötü ruhlardan ve kötü gözlerden korumak hem de onları mutlu ve başarılı bir geleceğe hazırlamak için bazı ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu ritüellerde sosyal normlar, inançlar ve dini akideler ağır basmaktadır.” (Yeşil, 2012, s. 176)

2.2.1. Evlilik Öncesi

Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgular neticesinde Gebze’de evlilik öncesi dönemi; tanışma, kız isteme ve nişanı kapsayan dönemler olarak tespit ettik.

2.2.1.1. Tanışma

Evlenme ritüelinin gerçekleşmesi için ilk adım olarak kabul edebileceğimiz süreç bir kız ve bir erkeğin birbirini görmesi, tanıma isteğinin oluşması ve birbirine karşı duygusal bir yakınlaşmanın oluşmaya başladığı süreç olarak kabul edilir. Gebze’nin

köylerinde yaygın bir tanışma alışkanlığı olarak düğün, bayram gibi toplu etkinliklerin yer aldığını tespit ettik. Genç kızlar ve erkekler özellikle dini bayramlarda birbirlerine denk gelirlermiş. Erkekler ve kızlar karşılıklı olarak köy meydanlarında gezerler ve birbirlerini görerek birbirlerinden hoşlanırlar. Nispeten de olsa görücü usulü evlilikler yapıldığını tespit edebildik. Gebze’de derlediğimiz bilgilerde tanışma uygulamaları şu şekilde gerçekleşmiştir:

“Eskiden çoğunlukla görücü usulü evlenme vardı. Pencereye çıkardı kızlar biz de uzaktan onlara bakardık. Sonra karşılıklı maniler söylenme olurdu.” (K32)

“Benim gençlik yıllarımda bir âdet vardı. Düğünlerde bayramlarda genç kızlar erkekler köyün meydan yolunda gezer birbirlerini görürlerdi. Kızlar siyah yeldirme ve şalvar giyerlerdi. Bekar kız ve erkekler yola çıkar. Evliler orada gezmezler. Tanışma faslı olur göz teması ve sonrasında bir şekilde temas kurmaya çalışılır. 40 yıl önce burada eski görücü usulü evlilikler vardı. Sonraki süreçte kızlarla erkeklerin karşılıklı yürüme ve tanışma faslı yerleşti. Erkekler beğendiği kızlara bayan akrabaları ya da kızın tanıdıklarıyla not gönderir. Kız da teklifi beğenip kabul ettiğini göstermek için mendilini gönderir. Göndermezse teklifi reddetmiş olur. Benim evliliğim de bu şekilde oldu ama farklı köydendi.” (K2)

“Kız karşılıklı birbirini beğendi. İlk etapta iş hemen olmaz. Her evde telefon da yok. Köy yerindesin mektup da yazamıyorsun çekindiğin için. Kızın hangi köyden olduğunu öğrenirsin. O köyden samimi arkadaş bulup not haber gönderirsin. Gece 1 2 de تنها saatlerde buluşmaya gidersin bahçede. Orada konuşursun kızla. Eğer köyden samimiyetin olmadığı insanlar varsa ve yakalanırsan temiz bir dayak atarlar erkeğe. Kızla 3-5 ay konuşup kendi aranda karar verip aileye iletiyorsun.” (K2)

“Eskiden köyleri gezerdik. Kızlarla bakışırđık. Sonra kız mendil sallar. Sonra erkek gider bakkaldan şeker alıp kıza verilirdi kabul ederse gönlü var demektir. Bazen de kıza şeker uzatılıp mendik istenir. Değişimi kız kabul ederse gönlü var demektir. Eskiden köy yerinde malı durumu varsa zenginse kıza sorulmadan baba tarafından gelin verilirdi.” (K19)

Eskiden birini istiyorsan kızlar camın kapısından darbuka çalar mâni okurlardı hoşlandığı oğlanlara.

Mâni

Ayvanın dalındayım

Ayva toplamaktayım

Yar seni görmeyeli

Her gün ağlamaktayım (K13)

“Kızla erkek gizliden gizliye görüşür.” (K14)

“Eskiden bayramlarda köyden köye gezerdik. Köydeki evlerin penceresinden kızlar genç erkekleri geçerken görürse türkü söylerlerdi. Sadece bayramlarda ve düğünlerde olurdu bunlar.” (K3)

“1960’larda görücü usulü vardı. Falanca kızı bizim oğlana alıcaz denirdi. 70’lerden sonra değişti. Gönül bağı oluyorsa evlilik süreci başlıyordu. Biz o zamanlar kendimiz seçerdik evleneceğimiz kişiyi. Düğünlerde, bayramlarda arada aracı olurdu beğendiğimiz kişiyle gizliden görüşürdük. Köyün içinden bir kızsda daha rahat görüşme ortamı olabilirdi. Kızla görüşürdük.” (K7)

“Görücü usulünde evlenme çağına gelen anne baba uygun görür ve gençleri evlendirir. Bir hanede bir kız bir erkek diğer hanede bir kız bir erkek varsa karşılıklı evlendirilmiş. Eskiden bu olurmuş. Eskiden düğün yapılan kadar gelinle damat birbirini bile görmezdi.” (K10)

“Evlenme çağına gelince kızı ancak camdan görürdük. Bayramda 5 m. ileriden giderdi. Yan yana gitmek olmazdı. Gizlice komşu evinde görebilirsən şanslısın.” (K11)

“Eskiden düğün, bayram olunca ancak kız ve erkek birbirini görebilirdi. Alenen görüşmeler yoktu. Yabancı bir köye gidip de gezilmezdi. Köyün gençleri izin vermezdi. Kızların pencereye çıkması beklenirdi.” (K27)

“Gençler bayramda gelirlerdi köye bizde camdan onlara maniler söylerdik:

Çiçeklikte mor çiçek

Üstüne gidecek böcek

Sana gidecek mi var

Çekil ordan pis köpek (İstemediğimiz beğenmediklerimiz için)

Bizim zamanımızda gezmek, görüşmek yoktu. Sadece camdan cama konuşmak olurdu. Arkadaşlarla toplanıp maniler söylerdik.” (K29)

“Erkek kızı görür. Aynı köydeysen illaki görmüş oluyorsun. Birbirinle bakışıp ısıniyorsun. O zaman araçlar devreye sokulur. Karşılıklı haber götürtülür. İş olumluysa görüşmeler devam eder. Eğer her iki taraf da razı olursa söz ya da nişan belirlenir. Bazıları söz nişanı beraber yapar bazıları ayrı yapar. İsteme tek seferde olmaz genellikle iki olur nadiren de 3 kez kız istemeye gidilir. Bu süreç altı ay bir seneyi bulur.” (K44)

2.2.1.2. Kız İsteme

Evlenme olayının vazgeçilmez aşamalarından biri olan “kız isteme”, Dede Korkut Hikayelerinden Bamsı Beyrek Hikayesi’nde geçmektedir. Dede Korkut, kız kardeşi Banu Çiçek’i istemek üzere Deli Karçar’a gider. Dede Korkut’un Banu Çiçeği isterken “Tanrı’nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile aydan arı, güneşten güzel kız kardeşin Banu Çiçek’i Bamsı Beyrek’e istemeye gelmişim.” der. Gelişen olayların sonunda Deli Karçar da “Tanrı’nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyrek’e 167 vereyim.” (Ergin, 2001, s. 66 - 67) şeklinde cevap verir. Türk halk kültürünün önemli kaynaklarından sayılan Dede Korkut Hikayelerinden günümüze kız isteme geleneğinde aynı uygulamaların devam ettiğine rastlamaktayız.

Evliliğin önemli aşamalarından olan kız isteme merasimleri Gebze’de önemli bir kültür unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerliğini yapan ve evlilik çağı gelen erkek, ailesine özellikle annesine ya da ablasına bir kızıdan hoşlandığını ve evlenmek istediğini belirtir. Kızın da bu durumdan haberi vardır. Kız eğer gönüllüyse ablası ya da annesi aracılığıyla babasına gönlü olduğunu da iletir. Erkek tarafı, kız tarafının da tanıdığı ve kıramayacağı bir aracıyı tayin eder ve görücüye geleceğini haber verir ve ilk görücüye gitme işlemi başlamış olur.

Gebze’de kız isteme geleneğinde en dikkati çeken unsur erkek tarafının istemeye üç kez gitmesidir. Kız tarafı ilk görücüde hiçbir zaman kızını vermeyi kabul etmez. İlk seferde kız verme kabul edilirse bu toplumca ayıplanan bir durumdur. Eğer kız tarafı karşı taraf için tamamen olumsuz düşüncelere sahipse, erkek tarafının getirdiği hediyeleri ilk isteme faslından sonra bir aracı ile geri gönderir ve düşüncelerinin olumsuz olduğunu iletir.

Gebze’de kız isteme geleneğine dair tespit edebildiğimiz uygulamalar şu şekildedir:

“Sonra dünür gönderiliyor yani yakın tanıdık bir aracı. Karşı taraf eğer kızın gönlü varsa kolaylık sağlıyor. İsteme için 3-4 kez gidildiği olur. İlk gidildiğinde biz bir düşünelim der kız tarafı. İkinci sefer gidersin üçüncüye çağırır ama üçüncüde net karar bildirilir.” (K32)

“Askerlik yapıp evlenme çağı geldiyse anne babaya şurada şöyle bir kız var gidin isteyin denir. Kız da tabi kendi annesini veya ablasını bilgilendiriyor istemeye gelecekler diye. Ona göre bir cuma akşamı gidiliyor. Aracı gönderilmeden kız veya erkek söylüyor aileye. 50-60 sene öncesinde burada aracılar kullanılırmış. Haber yolladıktan sonra olumlu ya da olumsuz karşılansa da erkek tarafı perşembe cumaya bağlayan gece gider kız evine anne baba veya aile büyüğü. Kızın ailesini tanıyan aile dostu varsa o da yanına alınır. O da kefillik ya da aracılık eder. Gelenek kesinlikle bir veya ikincide kız verilmez. Üçüncüde karar verilir kız ailesi tarafından. İlk çikolatayla gidilir kız evine. Kız tarafı biz bir düşünelim deyip çikolatayı sonradan geri göndermezse olumlu olduğuna işarettir. Erkek tarafı ikinciye gider kız tarafı yine “hayırlısıyla olur inş. Acele etmeyin” deyip erkek tarafına yine olumlu görüş bildirir. Üçüncüye gidersin Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızı verirler. Eğer kız tarafı istemiyorsa çikolatayı iki gün geçmeden geri gönderir. Kızı ailede en büyük en saygın kişi ister. Baba ve anne çok fazla konuşmaz. Bazen aracı bile istemeyi yapabilir.” (K2)

“Bundan 70-80 sene önce değişme dediğimiz hadise vardı. Bir evden kız alınırsa o eve kız da verilirdi. Karşılıklı evlenme usulü vardı. O zamanlar yollar açık olmadığı için gelin at üstünde çıkardı. Değişme olduğunda kızlar yarı yola kadar getirilir. Kızlar karşılıklı olarak getirilir. Bu köyden kız çıkarsa at üzerinde köy çıkışında damada teslim edilirdi.” (K20)

“Görücü usulünde kız diğer odadadır. Kıza sorarlar kızın annesi veya kız kardeşi sana görücü gelmiş gönlün var mı? Sonra kızın gönlü varsa ikinciye çağrılır. Sonra üçüncü seferde kız verme işlemi tamamlanır.” (K21)

“Ailece haber gönderilir kızını isteme için. Sonra isteme süreci başlar. Kız evinden en az iki veya üç kez isteme merasimi devam eder. Mihir

olarak altın konuşulur. Herkes durumuna göre altın yapar. Fazla altın istenip iş çıkmaza girince kızı kaçıırırlardı. Zorla kaçırma kesinlikle olmaz kızın gönlünün olması gerekir. Kız istemeyi ailenin en büyüğü olan erkek ister. İlk kızın evine gidilir ve hediye götürülür. O Hediye geri gelirse kız tarafı istemiyor demektir.” (K15)

“Bir akşam yaşlı insanlar toplanır kız istemeye giderlerdi. Gençler birbirini görürlerdi. Genç ben bu kızı istiyorum der anne baba da istemeye giderdi. Pazar düğün biter pazartesi günü sadece kadınlar kızın evinde toplanır ve buna duvak denirdi. Buralarda da anne kız görüp beğenebilir. Bizde başlık parası yoktu. Evi genelde oğlan tarafı dizerdi. Kız babası ne alıcam derse onu alırdı. Altın isteme olurdu eğer anlaşmazlık olursa araya yaşlılar girip arayı bulurdu.” (K3, K6)

“Ailemize söylüyorduk. Yakın komşuya ya da sözü geçen birine söylenir ve kız evine haber gönderilirdi. Görüşelim diye haber gelir. Karara bağlanır. O zamanlar söz yoktu sadece nişan vardı. Kendi aile arasında nişan yapılırdı. Süreç bazen bir iki seneye kadar uzardı. Başlık parası bizde yoktu. Kızı isterken babanın en yakını kimse kardeşi, eniştesi ya da sözü geçen biri istemeyi yapar. Biz kapınıza hayırlı sayılan bir durum için geldik der ve kızımızı oğlumuz istiyoruz der. Bir seferde bitmez o iş kızın babası biz kızımızla bir daha görüşelim der. Tek seferde kız verilmez. İki üç kere gidip gelinir. Süreç bazen bir aya kadar uzayabilir. Genelde üçüncüde kız verilir. Altın kesme dediğimiz âdet pek yok. Bazıları belirli miktarda altın ister bazıları da karşı tarafın yapabileceği kadarına saygı duyar.” (K7)

“Kız tarafı istemeyi genellikle erteler. Üç veya dört kez kız tarafının kapısına gidenler olurdu. Aile içinde söz yüzüğü takılıyor. Sonra nişan tarihi belirlenip nişan töreni yapılıyor. Nişan bohçası gibi hediyeler olurdu.” (K10)

“Filancanın kızı var diye anne baba söyler. Sonra düğün işlemleri başlar. Başlık yok. İki aile arasında altın konusunda anlaşılır. Mihir mahiyetinde altın kesilir.” (K11, K12)

“Oğlanla kız birbirini beğenir. Sonra istemeye önce aracı gönderilir. İlk gidişte kız verilmez. Üç kere istemeye gidilir kız tarafına. Ailenin büyükleri istemeyi yapar.” (K17)

“Kızla temas ettikten sonra ya ahlaya ya da anneye bu mevzu açılırdı. Babaya direkt söylenmezdi. Eskiden baba oğul arasında şimdiki gibi rahatlık yoktu. Kız istemeye ilk sefer gitmede mevzuya giremezsin. İkinci ve üçüncüye gitmen gerekir. Genellikle 3. seferde cevap alınır. Bizde altın kesme âdeti yoktur. Durumuna göre herkes elinden geleni yapar. Oğlanın babası kızı istemez. Yanında götürülen aile büyüğü veya sevilen bir kişi istemeyi yapar. Genellikle bu kişiler sözü geçen ve kız tarafını tanıyan insanlar olur. İsteme esnasında Allah'ın emri peygamberin kavliyle sözü üç kere söylettirilir. Bizde âdetler çok zorlayıcı değil. Erkek tarafına şunu alacaksın bunu alacaksın gibi yüklenmeler olmaz. Gelin tarafına şunu al denmez ama kız tarafı genelde yatak odasını düzer. Beyaz eşyayı erkek tarafı alır. Genelde evi erkek tarafı düzer.” (K25)

“Aileye genç kendisi söyleyemez. Aracı koyulur ya da istemeye gelindiğinde haberi olur. Kız evi naz evi haber yollanılır kızı istemeye gelince diye kimse gelin demezdi. Erkek tarafı zorla giderdi. Kız tarafı eğer gönlü varsa ayakkabıları çevirirdi bir daha gelin der gibi. Eğer düşünce olumsuzsa ayakkabıları biraz uzağa koyarlardı. Karşı taraf da bunu anlardı. Anlamasına rağmen ikinciye de gelirdi ama onlara da yüz verilmezdi. Eskiden çikolata yoktu havlu ya da tülbent bırakılırdı. Onlar geri gönderilirse kız tarafı istemiyor demektir. İsteme için iki üç kez gidip gelinir. Altın kesme âdeti bizde yoktur.” (K29)

2.2.1.3. Nişan

“Nişan töreni, evlilik yolunda atılan ilk adım olarak kabul edilir. Nişan töreninde kız ve erkeğin evlenme istekleri çevredeki insanlara da duyurulmuş olur.” (Artun, 1998, s. 94)

“Söz kesiminden sonra gelen aşama nişandır. Nişan töreni genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Özellikle kasaba ve kentlerde daha önceden yaptırılmış ya da hazır olarak satın alınmış olan yüzükler, bir büyük tarafından bu törenlerde âdet olduğu üzere kalıplaşmış söz ve dileklerle adayların sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır.” (Örnek, 1977, s. 193)

Gebze ilçesinde yaptığımız çalışmada nişan töreninin kız tarafının maddi durumuna göre sade bir ev içi törenle veya geniş bir nişan töreni şeklinde yapıldığına rastlamaktayız. Gebze ilçesinde nişan ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

“Aileler kızı verdikten sonra aileler kendi arasında konuşur ve nişana karar verir. Aile kendi arasında yapılacaksa buna küçük söz denir. Eğer tüm köy davet edilecekse büyük söz denir. Önce aile arasında söz yapılır, sonra nişan en son düğün yapılır. Sözde iki taraf birbirine karşılıklı ufak hediyeler götürür. Sandıkta bohçe, çeyiz götürülür. Sonra nişana geçilir çalgılar, çengiler çalınır. Erkekler içer. Çengiler de çağrılır.” (K2)

“Önceden ilk önce isteme ve söz olur sonra yer belirlenip nişan töreni için konuşulur. Nişan ve kınalar genellikle bayanlar arasında yapılır. Erkeklerin eğlencesi daha farklı olurdu. Erkeklerde klarnet cümbüş darbuka kullanılır.” (K14, K15, K16)

“O zamanlar söz yoktu sadece nişan vardı. Kendi aile arasında nişan yapılırdı. Süreç bazen bir iki seneye kadar uzardı.” (K7)

“Aile içinde söz yüzüğü takılıyor. Sonra nişan tarihi belirlenip nişan töreni yapılıyor. Nişan bohçası gibi hediyeler olurdu.” (K10)

“Nişanda eğlence yapılırdı eskiden.” (K17)

“Nişan olurken takılar alınır ve takılmış olur. Sonra artık nişanlandı olur. Bir yerde iş garantiye bindi denir.” (K44)

2.2.2. Düğün

“Düğün, bugün, evlenme törenleri dizisinin belli bir kesimini - gelin hamamı, kına, gelin alma, gerdek ve gerdek ertesi gösterilerini - içine alan, en uzun bir haftalık, çoğu kez üç günlük bir süre için kullanılıyor; ama, ilk anlamı ile bağlama, bağlanma demektir.” (Boratav, 1984, s. 167 - 168)

“Düğün törenleri, evlenme olarak adlandırılan sürecin en yoğun dönemini ifade etmektedir. Bu sebeple her düğünün belli bir kuralda ilerletilmesine ve geleneksel öğelerle bezenmesine dikkat edilmektedir. Düğün törenlerine genel olarak çok misafir çağrılmak istenir. Unutulan

kişiler olmamasına özen gösterilir. Düğün sadece davet edilenlere değil duyup çıkıp gelenlere de açık olan bir tören havasındadır.” (Örnek, 1977, s. 196)

İnsan doğası gereği sevinçlerini, hüznlerini ve acılarını paylaşmak ister. Bu istek insanlar arasındaki sosyal bağların kuvvetlenmesine ve kültür unsurlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu kültür unsurları arasında düğün törenlerinin yeri biraz daha farklı kabul edilebilir. İnsan yaşamının geçiş süreçlerinden kabul ettiğimiz doğum ve ölüm unsuru, insan müdahalesinin daha az olması bakımından evlenme sürecinden ayrılır. Evlilik sürecinde yaşanan hadiseler insan doğrudan müdahil olmaktadır. Evlilik süreci içinde yer alan düğün unsurunu da bir nevi evlilik sürecinin taçlandığı bir kutlama töreni olarak kabul edebiliriz. Düğün töreninde hem erkek hem de kız tarafı toplum içindeki rollerine ve maddi yapılarına göre davranış geliştirir. Bu sebeple düğün törenlerinin bölgeden bölgeye farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz.

Araştırma bölgemiz olan Gebze’de düğün törenlerine ait bulguları delikanlıbaşı - meydancı, sahan toplama, yavuklu – evirli, toprakbastı parası, kına, gelin çıkarma, takı – eken biçer, karşılama ve düğün töreni olarak ayrı başlıklarda inceledik:

2.2.2.1. Delikanlıbaşı – Meydancı

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde “sağdıç” olarak tabir edilen, damadın düğün boyunca yanındaki rehber kabul edilen kişilerin bir benzeri olarak delikanlıbaşını kabul edebiliriz. Köyde yaşayan gençler arasında sözü geçen ve düğün sürecinin yönetilmesinde etkin olan bu kişilerin rolü oldukça önem arz etmektedir. Zira düğün süresince çıkabilecek zorlukları, sıkıntıları, organizasyonları ve kız tarafıyla erkek tarafı arasındaki bağlantıyı yönetecek kişi delikanlıbaşı adı verilen kişilerdir.

Düğün organizasyonunda eğlence unsurunu yöneten kişilere de “meydancı” adı verildiğine rastlamaktayız.

Delikanlıbaşı ya da meydancı düğün sürecini yönetmede önemli bir rol oynamaktadır. Zira düğün öncesinde veya düğün sırasında çıkabilecek olumsuz durumların önüne geçebilecek kişilerin başında gelir. Bu yüzden kız tarafı da erkek tarafı da aynı zamanda delikanlıbaşını memnun etmek durumundadır. Eğer delikanlıbaşı memnun değilse o düğünde zorluklarla karşılaşmak kaçınılmaz bir durum olur. Gebze’de de delikanlıbaşı dediğimiz kişiler düğünlere yön vermiş, çoğu zaman düğün öncesi ya da

düğünün gününün seyrini değiştirmiş, gençler arasında da sözü geçen kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gebze ilçesinde delikanlıbaşı ve meydancı unsurlarını dair tespitleri şu şekilde sıralayabiliriz:

“Eskiden köyün delikanlıbaşı olurdu. Düğün günü gelir bizim köyden kız çıkacaksa erkeğin babası gelir köyün delikanlıbaşını bulur. “Kardeşlik söyleyin bizden ne istiyonuz?” der. Toprakbastı parası derler. Amca biz 50 tane gencimiz var 2 şer bira şu fiyat et salata vs hesaplanır. Mesela 5 bin tl para ister. Köyün gençleri toplanır organizasyon yapar düğün için. Delikanlıbaşı gençleri toplar. Köyün delikanlıbaşı, aynı zamanda orada meydancılık yapar. Tüm organizasyon ondan sorumludur. Kim ne çaldıracak, hangi sırayla çalınacak o belirler. Yiyilir içilir pazar günü gelin alması yapılır.” (K2)

“Oyun oynamanın ve şarkıların bir sırası olurdu. Oyun alanında alkol tüketildiği için bir meydancı denilen organizatör belirlenir. Meydancı çengiyle sırayla hangi masada oynayacağını gösterir.” (K14, K15, K16)

“Düğünde meydancı vardır. Oyunları çalgıları o organize eder.” (K11, K12)

“Gençler 5 erli ya da 6 şarlı 5 sıra oluşup dizilirler düğünde. Meydancı vardır delikanlıbaşı derler. Eskiden cumartesi akşamı gelen misafire eğlence yapıldığı zaman meydancı organize ederdi. Onun sözünden dışarı çıkamaz kimse. Masalara tek tek sorar eğlencede çalgı çengi ne isterler ve sırayla masaların isteklerini yerine getirir.” (K18, K39)

“Gelin alınacak köyün gençleri toplanırdı. Yaşlılar da gelirdi. Damadın büyükleri köye gelip onlarla görüşürlerdi. Gençlerden ne istediğini sorardı. Gençleri delikanlıbaşı temsil ederdi. Onlar da koç, bir kasa rakı, bir kasa bira ve şu kadar para diye istekte bulunurdu. Damadın babasına bu istekler çok gelirse yaşlılar devreye girer ve orta yolu bulur. Son sözü köyün yaşlıları söylerdi.” (K27)

“Gençler askerden gelmiş olanlar aralarında delikanlı başkanı seçerler. Sancak gibi işlemeli bir bayrak verilir gençleri temsilen. Şimdilerde daha sade bayrak.” (K42)

2.2.2.2. Sahan Toplama

Türkçe sözlükte “derinliği az olan kap” olarak tanımlanan sahan terimi günümüzde sofralarımızda kullandığımız tabakları ifade etmektedir.

Araştırma bölgemiz olan Gebze ilçesinde “sahan toplama” adı altında bir geleneğe rastladık. Geçmiş dönemlerde günümüzdeki gibi maddi imkanlar olmadığı için düğün sahipleri komşularını veya yakın akrabalarını düğüne davet ettikleri evlerden sahanları toplar ve bu sahanları düğün sürecinde verecekleri toplu ikramlar için kullanmışlardır.

Gebze ilçesinde sahan toplama uygulamalarına dair tespitler şu şekildedir:

“Eskiden normal kişiler aşçılık yapardı ve kapları yoktu. Bu yüzden cuma günü sahan toplamaya çıkılırdı diğer köylere de hem de davet edersin Özellikle sini denilen tepsi toplanırdı.” (K20, K21)

“Düğünler Cuma gününden başlar. Köylerden sahan toplanır. Düğündeki yemekleri koymak için.” (K6)

“Cuma günü çalgılar gelir köye sonra çörek yapılır. Yapılan çöreklerle kapı kapı gezilip dağıtılıp düğüne davet edilir. Kaşık ve tabak (sahan) toplanır komşulardan düğünde kullanmak için. Pazartesi duvakta kadınlar gelin evinde gider ve sahanları geri toplarlar.” (K12)

“Eskiden çörek ya da ekmek yapar yanına da bir diş baklava koyardık. Onları verip düğün daveti yapardık.” (K47)

“Perşembe günü küçük küçük poğaçalar çörekler yapardık. Davetiye yoktu. Diğer köylere eşek ve beygirle heybelere doldurup gidip düğüne çağırırdık onları. Onlar da bize sahan verirdi bu olaya sahan toplama denirdi.” (K29)

“Cuma günü sahan toplama yapılır.” (K27)

2.2.2.3. Yavuklu – Evirli

Yörede yaptığımız çalışmalarda dikkatimizi çeken ve çok sık duymadığımız iki tabir tespit ettik: Yavuklu ve Evirli. Yavuklu diye bahsedilen hadise, erkek tarafının kız evine düğünden önce gidip çeyizlerini götürmesi ve kız evinin onları yemeklerle ağırladığı hadisedir. Evirli dediğimiz hadisede ise yavuklu hadisesinin tersi şekilde kız tarafı düğünden bir veya iki gece önce erkek tarafına misafir olur ve erkek tarafı da kız tarafını en iyi şekilde ağırlar.

Yavuklu ve evirli unsurları gelin ve damat tarafı için ayrı ayrı önem arz etmektedir. Zira buradaki misafiri ağırlayan tarafın tavrı, ağırlama şekli ve hürmeti düğünün bir sonraki aşaması için kolaylık veya zorluk şeklinde karşılımlarına çıkacaktır.

Gebze ilçesinde yavuklu – evirli unsurlarına ait elde ettiğimiz bulgular şu şekildedir:

“Cuma günü akşamı küçük kınası derler. Kız tarafı yavukluk denir. Oğlan tarafı kız tarafına gider yavukluk diye.” (K19, K20)

“Cumartesi günü kız evine yavuklu gider. Boğçası terliği ne varsa götürürler çeyizde sergilenmek için. Grup halinde götürülür.” (K11, K12)

“Erkek tarafına kız tarafı evirli denirdi giderdi. Orada kız tarafı eğer iyi misafir edilmezse kavga çıkardı ve kız alamaya gelince zorluk çıkartılırdı. Yavuklu denilen olay vardır. Oğlan tarafından erkekler gelir onlara yemek verilir. Kız tarafı da onlara dört köşesi işlemeli mendil hediye verilir. Oğlan tarafı da kız tarafına bunun karşılığında hediye verir. Cumartesi günü olur bu işlem.” (K29)

2.2.2.4. Toprakbastı Parası

“Evlenme olayının hemen her aşaması hediyeyle, bağışla, ödemeyle, ziyaretle, bir araya gelmeyle ilgili birtakım âdetleri de gerekli kılmaktadır. Oldukça zengin bir tablo çizen ve yöresel özellikleri de içererek çeşitlenmeler gösteren bu gelenek ve âdetlerin yerine getirilmesine özen gösterilir. Böylece yaşamın bu önemli olayı, geleneklerin belirlediği çerçeve içerisinde söz konusu toplumun ya da grubun olurundan geçirilerek değerler sistemiyle ve bu sistemleri işleten mekanizmalarla uygunluk sağlanmış olur. Ters durumda, yani törelerin öngördüğü beklentilere uyulmaması durumundaysa, çevrenin ayıplayıcı, kınayıcı ve zorlayıcı nitelikteki yaptırımlarıyla karşılaşılır ki bunu da kimse bunu istemez.” (Örnek, 1977, s. 198)

“Gelinin babasının evinden çıktıktan sonra, damadın ailesinin yaşadığı eve giderken, gelin konvoyunun önünün kesilip damattan para istenmesi, sıkça rastlanılan âdetlerden biridir. Nitekim bu adete de “toprakbastı” veya “yolbastı” adı verilmektedir.” (Örnek, 1977, s. 199)

“Gelin alıcılar, eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Kız evine gelirken ya da kızı alıp çıktıktan sonra “yol bağı” yapan gençlere ve çocuklara, daha önceden hazırlanmış, zarflar içindeki paralar verilir ve konvoy yoluna devam eder. Ya da düğünden önce köyün gençleri ile damat konuşarak anlaşır ve istedikleri bahşişi onlara verir. Gençler de bu parayla eğlenir. Düğün sonrasında köye gelen damat artık bu gençlerin koruması altındadır. Bu gençler tarafından ağırlanır. Buna “toprak bastı” da denilir.” (Türbedar, 2011, s. 132)

Gebze ilçesinde yürüttüğümüz çalışmalarda “toprakbastı” parasının maiyetinin biraz daha farklı olduğuna rastladık. Buradaki uygulamalarda erkek tarafının büyükleri, köyün gençlerinden delikanlıbaşı dediğimiz kişiye ulaşır ve onlarla pazarlığa tutuşur. Bu hadise gelin evden çıkarken uygulanmaz. Düğün merasimlerinin başladığı cuma akşamı öncesinde iki taraf bir araya gelir ve anlaşır.

Gebze ilçesinde derlediğimiz toprakbastı uygulamaları şu şekildedir:

“Toprakbastı parası derler. Amca biz 50 tane gencimiz var 2 şer bira şu fiyat et salata vs hesaplanır. Mesela 5 bin tl para ister. Köyün gençleri toplanır organizasyon yapar düğün için.” (K2)

“Kız başka köyden alınırsa o köyün gençlerine toptakbastı parası verilir. O para o köydeki eğlence için harcanır.” (K14, K15, K16)

“Eskiden toprakbastı parası alınırdı. Gelinin bulunduğu köyün gençleri alırdı bu parayı.” (K3)

“Düğünde toprakbastı parası denilen bir âdet vardır. Köyün gençlerine bu para verilir. Gençler de gelin evini köyü girişinde karşılar ve onları misafir eder, yedirir içirir. Kız tarafı bir gece kalır ve eğer ağırlandıysa beğenmezse gelin çıkarmada sıkıntı çıkartır.” (K25)

“Köyün gençlerine düğün sahibi tarafından bir toprakbastı parası verilir. Gençler de bu parayla kendi aralarında eğlence yapar ve düğünü yönetirler.” (K40)

2.2.2.5. Kına

Kına, “kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz” (TDK Sözlük) olarak Türkçe sözlükte yer almaktadır. “Kına tozu, kına ritüellerinde bir tepsi içinde sulandırılarak gelinin avucunun içine uygulanır ve gelin

avuçlarını kapatarak bu kınayı en az üç dört saat bekletir. Bu işlem sonunda yeşil tonlarında olan kına tozu gelinin avucunun içinde kuruduktan sonra deride kıızıl bir renk bırakır. Bu uygulamaya “kına yakma” adı verilir. Bu uygulama Türkiye’nin bazı bölgelerinde erkeklere de yapılmaktadır.

“Türk inanç sisteminde kınayı adanmış olmanın işareti olarak gören Yaşar Kalafat, “Bunu içindir ki, asker adayına, kurban edilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır. Belki de yaşlıların sa kınası bu manada ahiret adaylığı anlamındadır.” demektedir. Kına yakmanın kutsal bir anlam taşıdığı, ayırt edici bir işlevi olduğu görülmektedir.”
(Küçükbasmacı, 2016, s. 76)

Genel anlamıyla kına törenleri düğünden bir veya iki gece önce kız ve erkek tarafından kadınların bir araya gelmesiyle yapılır. Bazı yörelerde erkek kınaları yapıldığı da görülmektedir. Gebze’de düğünden bir gece önce kadınlar kına yakma töreni tertip ederken, erkeklerin de kendi aralarında damadı aralarına alarak eğlence tertip etmesi bu bölgede de erkekler için bir kına töreni yapıldığını göstermektedir. Kına töreni Gebze’de çoğunlukla Cuma akşamından başlar. Cuma akşamı erkek tarafı kız tarafını konuk eder. Genellikle buna “küçük kına” derler. Cumartesi akşamı kız tarafının yaptığı kına törenine de “büyük kınası” derler. Her ikisi de düğün aşamasına geçişte önemli bir yer tutar. Zira bu kınalarda tarafların tutum ve davranışları düğün günü uygulanacak adetlerin de kolaylık ve zorluk seviyelerini belirlemektedir.

Gebze ilçesinde kına törenine dair uygulamalar şu şekildedir:

“Cuma gününden başlardı düğün. Cuma günü gelin hamamı olurdu. Düğün evine uzak bir akrabası ya da bir arkadaşının evinde gelin orada banyo yapar süslü kıyafetler gelirdi. Oradan kına yakarlardı arkadaşlarına herkese kına dağıtırlardı. Kızlar arasında darbuka çalar eğlenirlerdi. Akşamında da kına olurdu. Küçük gece kınası denirdi. Kınalar eskiden kadınlar arasında ahırda olurdu. Cumartesi büyük gece kınası yapılırdı. Kızlar darbuka çalar oynardık.” (K13)

“Nişan ve kınalar genellikle bayanlar arasında yapılır. Erkeklerin eğlencesi daha farklı olurdu. Erkeklerde klarnet cümbüş darbuka kullanılır. engi denilen bayan dansözler olurdu.” (K14, K15, K16)

“Bayanlar darbuka eşliğinde kınada eğlenirlerdi.” (K5)

“Eskiden kına gecesi büyük gecesi derlerdi kız tarafı gelir ve onu ağırlarsın yemek, ziyafet verilirdi ertesi sabaha kadar. İçki, alem, takım çalgılar, çengiler dansözler olurdu. Kadın ve erkekler ayrı eğlence yapardı. Ertesi sabah âdet vardı. Akşamdan koç alınır o koçu beğenip keserler o gece sabaha kadar büyük kazanda pişirirler. Sabah o koçu yiyip kız tarafı köyüne geri döner. Eğer kız tarafını iyi baktıysan kız almada sıkıntı yaşamazsın. Eğer hoşnut olmazlarsa kız almada sıkıntı yaratırlar.”
(K7)

“Kına ve düğünde kadın erkek ayrı eğlenirdi.” (K11, K12)

“Eskiden cuma akşamından düğünler başlardı. Pazartesi bayanların duvak toplanmasıyla biterdi. Cumartesi kız tarafı dünür gelirdi. Onlar ağırlanırdı. Yemek yedirilir, eğlence yapılırdı. Kız tarafını memnun etmezsen pazar günü gelin almada sıkıntı çıkarırlardı. Cumartesi akşam kına yakarlar. Sonra erkekler, gençler sabaha kadar içki içerler 4’e kadar 5’e kadar.” (K8)

“Kızlar bir komşusunun evinde gelin hamamı yaparlardı düğün öncesinde. Kendi evlerinden olmazdı bu. Cuma günü yapılırdı. Orada cuma gün gece de kendi köylülerimiz arasında küçük kına denilen tören yapılırdı. Cumartesi öğleden sonra kardeşlik kınası derler kızlar kendi arasında. Bir kız diğer kızı kendisine kardeşlik seçer. O kıza bir tepsi baklava verilir. Cumartesi günü akşam dışarıdan gelen misafirler eşliğinde büyük gece kınası olur.” (K18)

“Eskiden kınaya erkekler sokulmazdı. Bir komşunun evinde toplanırdık cumartesi akşamı. Gelin otururdu. Hediyeler orada verilirdi kız tarafına. Yaşlı bir kadın da cazgırlık yaparak sesli bir şekilde anlatırdı. Damat tıraşından sonra da damat köy meydanına takı yerine götürülür. Yanında sağdıç olur yanında dikilir. Sonra erkekler damadın önünden parasını hediyesini verip geçer. Kınada kadınlar darbuka çalar maniler türküler söylerlerdi. Kınayı yakarken çok eskiden mâni söylenmezdi. Kınayı büyükler yakardı.

Kınada söylenen manilerden biri:

Yürü Konyalım yürü

Saçlarını sürü

Şimdiden burdan geçti

Hovardanın biri.” (K29)

2.2.2.6. Gelin Çıkarma

Düğün törenlerinin gün sayısı yörelere göre farklılık göstermekle birlikte gelin çıkarma uygulaması genel itibariyle törenlerin son gününde yapılır. Gelin alıcılar gelin evine ulaşp gelini evden çıkardıktan sonra asıl düğün törenine geçiş başlar. Bu aşamada gelin alıcılar genel olarak “damat alayı” olarak tabir edilen bir grupla gelin evine gider.

Kırsal mahallelerde veya köylerde yapılan düğün uygulamalarında damat alayına genellikle çalgı ekibi ve köyün gençleri de eşlik eder. Gelin evinin önünde çalgı takımı eşliğinde oyunlar oynanır ve gelin evden çıkıp köy çıkışına ulaşana kadar veya düğün alanına ulaşana kadar bu merasim devam eder. Eski zamanlarda yaygın olarak gelinlerin at üstünde ve damatların yürüyerek merasime eşlik ettiğine rastlanır. Teknolojik gelişmeler ve her iki tarafın mesafe olarak birbirlerinden uzakta olması sebebiyle motorlu araçlar tercih edilmeye başlanmıştır.

Gebze’de gelin alma işlemi genel olarak düğünün son günü kabul edilen pazar günü öğle vakitlerinde yapılmaktadır. Erkek tarafının daha önce anlaşp toprakbastı parası verdiği delikanlıbaşı, gelin çıkarma uygulamasını da yöneten kişi kabul edilir.

Gebze ilçesinde tespit ettiğimiz gelin çıkarma uygulamalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

“Delikanlıbaşı gençleri toplar. Köyün başında durdurur gelin alayını köyün içine araba sokmaz gençler herkesi indirir yürümeye. Türk bayrağını alır çalgılar çengiler çalmaya başlar. Oynaya oynaya köyü komple bir tur gezdirirler gelen misafirlere. Saat 1 olduğunda oynama faslı biter. Gençler gider yemek verilen salona. Köyün bütün gençleri misafirlere hizmet eder. Bütün gelen misafirler yedirilir, içirilir. Gelin alma saati geldi. Gençlerdedir iş. Gençler gelin arabasını alır. Kız diyelim

ki en alt mahallede artık şansa yakınsa yakından çabuk çıkar gelin. Yakındaysa da 5 dk bir gelin arabası durdurulup çiftetelli gibi oyunlar çaldırılıp damat alayı ve damat sürekli oynatılır. Kız çıkarmak kolay değildir köyden. Saat beş olunca damat gelir “ya kardeşlik bizi bir salsanız.” der. Damadı seviyorsa genç tarafı güzellik yapılır erken salınır ama gençler damada gıcıkça suyunu çıkarana kadar uğraştırırlar. En son köyün çıkışında son ev geçilince gençler toplanıp halay çekip salarlar gelin alayını.” (K2)

“Pazar günü gelin alma töreninden önce saat 12’ye kadar güreş yapılır sonra gelin almasına gidilirdi. Damat gitmez kız evine gelin almaya. Gelin çıktığı zaman birisi gelir damada bahşiş almaya.” (K21)

“Pazar günü sabahdan çeyiz giderdi. Oğlan evi kız evine çeyiz götürür. Sonra gelin almaya gidilirdi.” (K13)

“Sonra gelin almaya gidilirdi. Köy içindeyse eğer yürüyerek gidip gelin alınırdı. Gelinin kapısına çalgı çengiyle gidilir. Gelini aldıktan sonra gençler oynaya oynaya önde giderler. Arada durup yer içerler ve yola devam ederler. Evde gelin çıkmadan önce gelinin kardeşi kuşağı beline bağlar. Gelinin en yakın akrabası çeyiz sandığının üstüne oturur ve hediye ya da para ister.” (K15)

“Pazar günü de gelin alması olur. Çok eskilerden araba yoktu at ile gelin almaya gidilirdi. Damat tarafı karşılanır köy erkekleri tarafından bayrak eşliğinde. Kız evinde bayrak ucuna havlu bağlanırdı. Bayrakçı bunu yapardı bazıları para takardı. Bayrakçı o gün düğün halayını idare edecek kişidir. Gelin araca bindikten sonra gelin arabası hareket ederdi. 5-10 mt önde sofraya kurulurdu ayaklı. Turşu zeytin biber ve içki olurdu. Oynaya oynaya köy çıkışına kadar çıkılırdı. En son halay çekilirdi alkışlar eşliğinde köy çıkışında düğün alayı bitirdi.” (K5)

“Gelin çıkarmada gelinin abisi veya kardeşi kuşak bağlar ve hediye ister. Kız tarafından kızın yakını veya kız kardeşi sandık üstüne oturur ve damadın parasından para ister. Çeyiz öyle teslim edilir.” (K4)

“Akşamdan koç alınır o koçu beğenip keserler o gece sabaha kadar büyük kazanda pişirirler. Sabah o koçu yiyip kız tarafı köyüne geri döner. Eğer kız tarafını iyi baktıysan kız almada sıkıntı yaşamazsın. Eğer hoşnut olmazlarsa kız almada sıkıntı yaratırlar. Köyde sabahtan damat tıraşı yapılırdı. Sonra atla kız almaya gidilirdi. Gittiğinde kız tarafı oyun cümbüş yapar. Sonra kız ata biner belirli bir noktaya kadar oyun cümbüş hep devam eder. Dua gelin ata binerken yapılırdı. Geline kuşak bağlama vardı. Sandığı götürmek için gidildiğinde sandığın üstüne oturulur ve bir hediye istenir. Gönlünden ne koparsa o hediye verilir. Gelin evine gidildiğinde erkekler dışarıda kadınlar içeride olur. Düğünde de kız erkek ayrı ayrı eğlence yaparız.” (K7)

“Yakın köy oldu mu manda arabası olurdu. Uzak köy olursa atla almaya gidilirdi. Gelin evden çıkarken kapıyı açmazlar kapı parası isterler. Damat gidip kızı alamaz. Köyde beklemesi gerekiyor. Çeyiz sandığın üstüne gelinin yakını oturur ve para isterler.” (K11, K12)

“Pazar günü damat ve kız köyden olursa erkek tarafının evinin önünde saat 10 -11 gibi gençler kız evinin önüne gitme saatine kadar eğlenirler. Çalgılar eşliğinde. Saat gelince bayrak açılır ve çalgılar eşliğinde kız evinin önüne gidilir ve orada imam nikahı kıyılır evde. Sonra kız aile büyükleriyle vedalaşmasını yaptıktan sonra gelin alması olur. Kuşak bağlama geleneği vardır. Gelinin üstüne bozuk para atılır evden çıkarken. Akşam ezanına kadar devam eder. Eskiden akşam ezanı okunacağı saatte gelin eve girerdi. Başka köyden gelin alınacaksa gelin evinin nünde oturur gençler. Gelin, gelinin önünde kızlar. Onun önünde bekar erkekler. Gelinin bırakılacağı saate kadar oynayarak damadı köy girişine uğurlarlar.” (K18)

“Pazar günü gelin alma günüdür. Sabahtan birkaç kadın kız evine gider ve çeyizleri duvarlara çivileyip gelin almasına kadar sergilerlerdi. Kız almaya gelmeden önce evin önüne masa kurulur. Çalgı çengi ve içme olur. Erkek tarafı gelir oynanır sonra köyün çıkışına kadar gençler eşlik eder. Çalgı çengi devam eder. Eskiden at ya da öküz arabası ile gelin götürülürdü. Gelin alması için toprakbastı anlaşmasında konuşulur. Saat

1 de gelirim dersen beşte salarlardı. Ama geç kalınırsa kız da geç çıkartılırdı.” (K29)

“Gelin almaya gidersin. Saat verilir kız tarafından. 11 de gelin 5’te kızı çıkarırız diye. Buradaki kız tarafına gidince en büyük sıkıntı gelin evinin bekletmesi. Eğer sabah geç gidersen kız çıkarma saatini de geciktirirler. Sonra bu olay yüzünden tartışma ve kavgalar da çıkabilir.” (K25)

“Pazar gelin alma vardır.” (K27)

“İkindi namazından sonra nikah kıyılır gelin evine giderek. Resmi nikah ayrıca kıyılmış olur. Bayrak gelin alma evine gider ve gelin evinin camından uzatılır bayrak ve ucuna anne ya da baba bir havlu takar. Sonra bir de para takarlar bayrağa. Bayrağın altından gelin evinden dualarla çıkar. Eskiden çalgı takımı olurdu. Klarnet, darbuka, saz olur. Gelin taksisinin önünde gençler arkada bayanlar olur. Köyün çıkışına kadar Her 20-30 metrede alay durur ve oynamaya başlarlar. Sona doğru düğün sahibinden bir tepsi tavuk, pilav, ayran, salata gelir ve gençler yer. 300 metre mesafe 3 saatte gidilir. Eskiden içkiliydi bu eğlenceler ama şimdi son 10-15 senedir değişti. Şimdi daha çok gazlı içecekler veya meyve suları.” (K42)

“Çeyiz taşıma işleminden sonra oğlan evi gelin almaya gelirdi. Delikanlılar bayrağı çeker önde bayanlar arkadan gelin alayı köy içinde yürümeye başlar. Gelin almada kız evden çıktığı zaman kız eviyle bağlantı kesilir. Koluna elti veya görümcen girerdi.” (K45)

2.2.2.7. Takı - Ekenbiçer

“Evlenmenin çeşitli aşamalarında geline sunulan hediyeler de önemli bir âdet kümesini oluştururlar. Bu türden âdetler yöreden yöreye kimi değişiklikler, çeşitlemeler göstermekle beraber aynı amaca yöneliktirler. Bunlar içerisinde “takı” genel adıyla bilinen en yaygın olanıdır. Özellikle kına gecesi ve nişan sırasında geline kayınpederi, kayınvalidesi, görümcesi ve oğlan evinin yakınları tarafından armağan edilen altın, beşibiryerde, kremse, bilezik, yüzük, saat vb. hediyelere takı denilmektedir.” (Örnek, 1977, s. 199)

Araştırma bölgemiz olan Gebze ilçesinde eski dönemlerdeki düğünlerde takı töreni ritüelinin diğer bölgelere göre farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Takı adı verilen “ekenbiçer” uygulamasına rastlamaktayız. Bu uygulamada erkeklere özellikle damat tıraşı sonrasında hediyeleri takdim edilmektedir.

Gebze ilçesinde tespit ettiğimiz takı, ekenbiçer uygulamaları şu şekildedir:

“Pazar günü gelin alma günüdür. Köy meydanında sandalye kurulur ve çalgı eşliğinde damat tıraşı yapılır. Ekenbiçer dediğimiz takı töreni olurdu. Sonra gelin almaya gidilirdi.” (K16)

“Cuma öğleden sonra damat harmana çıkartılır. Kilim yayılırdı. Sağdıç olurdu yanında. Takı için yastık konulurdu buna ekenbiçen denirdi. Takıya ekenbiçen denir.” (K5)

“Eskiden kınaya erkekler sokulmazdı. Bir komşunun evinde toplanırdık cumartesi akşamı. Gelin otururdu. Hediyeler orada verilirdi kız tarafına. Yaşlı bir kadın da cazgırlık yaparak sesli bir şekilde anlatırdı. Damat tıraşından sonra da damat köy meydanına takı yerine götürülür. Yanında sağdıç olur yanında dikilir. Sonra erkekler damadın önünden parasını hediyesini verip geçer.” (K29)

“Pazar sabahı köy meydanında çalgılar çalar ve damat tıraşı yapılır. Sağdıç damat dikilir ve takı töreni başlar. Buna da ekenbiçen denirdi.” (K8)

“Eskiden damat ekenbiçer denir köy meydanına çıkartılır gelin almanın sabahında. Gelen orada sini içine paralar atılır, hediyeler bırakılırdı.” (K44)

2.2.2.8. Karşılama

“Misafirlerin geldiğini işaret etmek ve karşılamak üzere silah atılması (çifte, tabanca) ve davulcunun her silahta misafirleri karşılaması ve düğün evine götürmesi.” (Erdentuğ, 1969, s. 247)

Karşılama usulü genel itibariyle kişinin gördüğü değeri ifade etmektedir. Misafirperverlik kavramının başlangıç noktası olarak da kabul edilebilir. İlk intiba bu aşamada her zaman çok önemli olmuştur. Kişi eğer uzak bir yerden sizin düğününüz için köyünüze geliyorsa siz de onu en iyi şekilde ağırlamak zorundasınız. Gebze’de de bunun bu şekilde olduğunu kaydettik. Özellikle varlıklı aileler bir düğüne katılacaklarsa kendilerine uygun bir karşılama merasimi beklerler.

Gebze’de yaptığımız çalışmalarda tespit ettiğimiz karşılama uygulamaları şu şekildedir:

“Misafir gelirse bu tarafa başka köyden uzaktan tüfek ve silah atılırsa misafir alayı geliyor mesajı vermiştir. Sonralarda arabaya döndü bu ve korna çalma başladı. Sonra bir takım çalgı onları karşılamaya gider. Buna karşılama denirdi. Misafir karşılamayı beğenmezse düğün alanına gelmezdi. Yaya gelindiği zamanlarda işaret genelde silah ve tüfek atılır.”

(K18)

“Misal başka bir köyden misafir gelecekse köyün girişinde dere yatağı karşısında ateş yakıp ağırlanmayı beklediğini gösterir. Köyün gençleri de çalgılar eşliğinde gider misafiri oradan alıp köye kadar eşlik eder. Bazıları da silah atar ya da bağırarak bekler.” (K25)

2.2.2.9. Düğün Töreni

“Anadolu’da yaşayan insanlar için düğün, toplum eliyle belirlenmiş ortak kurallarıyla kutsanmış bir tören olarak kabul edilir.” (Çetin, 2008, s. 113)

“Her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de aile, toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Türk sosyal hayatı akrabalık bağları üzerinde kurulmuştur. Aile, kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında köprü vazifesi görmektedir. Bu açıdan bakıldığında aile, toplumun yetiştirilmesinde ve toplum düzeninin sağlanmasında birincil vazifeli kurumdur. Ailenin oluşması için evlilik müessesesi ortaya çıkmış, zamanla bu da birtakım geleneklerin ve törenlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.” (Başdin, 2017, s. 402)

Düğün törenleri Türk toplumlarında önemli bir yer edinmiştir. Tarihi süreç içerisinde “toy” kavramına sıkça rastlamaktayız. Bu kavram genel anlamda bir eğlenme biçimini ifade etse de çoğunlukla da düğün merasimleri için kullanılmıştır. Eski toy gelenekleri yakın geçmişte düğün töreni şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

Düğün törenleri, bir geçiş dönemi olan düğün aşamasının en önemli ritüellerinden biri olarak kabul edilebilir. Evlilik sürecinin taçlanacağı son adımdır ve düğün töreni sonunda kız ve erkek, birlikte yeni bir hayatın kapısını açmaktadır.

Gebze’de düğün törenlerinin pazar günleri akşam saatlerinde başlayıp gece yarısına kadar sürdüğüne rastlamaktayız. Gebze ilçesinde düğün törenine dair tespit ettiğimiz uygulamalar şu şekildedir:

“Erkekler içer. Çengiler de çağrılır. Klarnetsiz düğün olmaz.” (K2)

“Erkeklerin eğlencesi daha farklı olurdu. Erkeklerde klarnet cümbüş darbuka kullanılır. Çengi denilen bayan dansözler olurdu. Onlarsız düğün yapılması kabul edilmezdi. Düğün 3 gün sürerdi. Cuma akşamdan yemekler yapılmaya başlanır. Köyün halkı eğlenir. Cumartesi günü çevre köylerden gelenler eğlenirlerdi.” (K14, K15)

“Düğünde de kız erkek ayrı ayrı eğlence yapar. İçki, âlem, takım çalgılar, çengiler dansözler olurdu. Kadın ve erkekler ayrı eğlence yapardı.” (K7)

“Bizde genelde cumadan başlar düğünler. Cumartesi pazar biter.” (K10)

“Kına ve düğünde kadın erkek ayrı eğlenirdi. Düğünce meydancı vardır. Oyunları çalgıları o organize eder. Klarnet, keman, cümbüş, darbuka kullanılır. Davul zurna yoktur. Bazen kız tarafı da bir takım çalgı ister. Erkek tarafı bunu da karşılar.” (K11)

“3 gün 3 gece düğün yapılır. 4 parça çengi olur. İstanbul Sulukule’den çalgı getirilir.” (K17)

“Gençler 5 erli ya da 6 şarlı 5 sıra oluşup dizilirler düğünde. Meydancı vardır delikanlıbaşı derler. Eskiden cumartesi akşamı gelen misafire eğlence yapıldığı zaman meydancı organize ederdi. Onun sözünden dışarı çıkamaz kimse. Masalara tek tek sorar eğlencede çalgı çengi ne isterler ve sırayla masaların isteklerini yerine getirir.” (K18)

“Düğün perşembe akşamından başlardı Pazar geceye kadar devam ederdi.” (K27)

“Düğünde kadınlar erkekler ayrı eğlenir. Klarnet, darbuka çok sık kullanılır bizde. Erkek ve kız tarafı karışık oynar. Gece 12’ye kadar çalgılar düğün için çalar. Sonra çalgılar gençlerin isteğine göre şekillenir. Ufak masa kurulur ve eğlence o ufak masayla devam eder. Meydancı yani delikanlıbaşı denen kişi bu işlemleri organize ederdi.” (K8)

“Düğünleri eskiden herkes kendi evinde yapardı. Bahçesi varsa bahçesinde ya da ağırını düzenleyip orada yapardı. Kınada gelinin önüne

bayanlar tarafından tencere, tabak, para vs. hediyeler verilir. Aile büyükleri altın takarlardı. Pazar günü düğün olurdu. Bayanlar öğleye doğru çeyiz asmaya gelirdi bayanlar. Elin gideceği eve malzemeler taşınır ve orada serilirdi bohçalar. Perşembe günü gelinin kendi evinde asılır. Cumartesi günü toplanır çeyizler ve pazar günü diğer eve götürülürdü. Herkes malzemeleri omzunda taşıyarak götürürdü eğer gidilecek yer yakınsa.” (K45)

“Eskiden genelde düğünler kışa doğru olurdu. Harman sonu ağustostan sonra olurdu. Her taraf yağmur çamur içinde olurdu.” (K44)

2.2.3. Düğün Sonrası

“Anadolu’da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul’da ve pek çok yerde “paça günü” adı verilen bugünde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bugünün adı Toroslar bölgesinde “çarşaf” Mudurnu ve Çivril’de “duvak”, Hatay ve Kerkük’te “suphe”, Isparta’da “gelin ertesi”, Kastamonu ve Sinop’ta “Samet, samat, semet”, Kayseri’de “güvey başı” Yörüklerde “kakül” günüdür. Evlenme gelenekleri dizisi bugünle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder.” (Boratav, 1984, s. 188)

Araştırma bölgemiz olan Gebze ilçesinde düğün sonrası uygulamalarını “duvak” ve “el öpmesi” olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.3.1. Duvak

“Düğünün en son safhası olan “duvak” töreninin yapılmasında en büyük etken gelinin bakire olmasının kutlanması ve çevreye ilân edilmesidir. Ayrıca, yeni evlilerin eksiklerini tamamlamak, onlara maddi yardımda bulunmak, gelin evini düğünden önce gezmenin uğur getirmediğine inanılan yerlerde gelinin çeyizini, eşyalarını yerinde görmek, düğüne gelemediği için gelini göremeyen, misafirleri ağırlamak, güvey tarafının gelini yakından görmeleri, onunla tanışmaları, gelinin yeni hayatı için uygun bir çevre hazırlamaları anlamını da taşır. Genellikle düğünün ertesi günü tertip edilen “duvak” törenine gelenlere yemek ikram edilir, yöreye

has çalgılar eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır.” (Özkanat, 2014, s. 273)

Araştırma bölgemiz olan Gebze ilçesinde duvak uygulamasının, düğün töreninden bir gün sonra gelinin evinde köydeki kadınların toplanıp mevlid okumasıyla yapıldığını tespit ettik. Duvak için gelen kadınlar düğün öncesi “sahan toplama” uygulaması için verdikleri sahanları duvak günü gelinin evinden alırlar.

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz duvak uygulamalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

“Pazartesi kadınlar, kızlar gelinin evine gider orada mevlid okutulur.” (K2)

“Pazartesi kadınlar arasında duvak yapılır. Duvakta da gelen kadınlar sahanlarını ve sinisini alırlar dönerlerdi.” (K19)

“Pazartesi günü de gelin mevlidi yapılırdı. Geline askı asılırdı gitmeyenler takısını götürürdü.” (K13)

“Pazartesi günü kız evinde kadınlar toplanıp duvak yaparlardı.” (K27)

“Pazartesi günü duvak denilen gelin mevlidi okutulur.” (K16)

“Pazar düğün biter pazartesi günü sadece kadınlar kızın evinde toplanır ve buna duvak denirdi.” (K3)

“Düğün bittikten sonra ertesi gün duvakta kadınlar gelinin evinde toplanır yemekler ve börekler yapılır. Gelin evinde pişip hazırlanır bunlar. Sonra işleri biter dualarını yaparlar herkes dağılır.” (K7)

“Önceleri gelinin düğünden sonraki gün gittiği evde gelin mevlidi okunur kadınlar arasında. Buna duvak da derler. Geline çeşmeden su götürtülerdi. Omzuna iki kova ve sopa üzerinde su taşıtırlardı çeşmeden. Of demeden taşıyabiliyor mu diye.” (K18)

“Pazartesi günü mevlid okutulurdu gelin evinde bayanlar arasında buna duvak denirdi.” (K49)

2.2.3.2. El Öpmesi

“Düğünün bittiği ve gerdek hadisesinin de bitişinden sonraki bazı günlerde gelin ve damadın babalarının evlerini ziyaret edip onların ellerini öpmeleri ve anne baba ya da kardeşlerine hediye almaları evlilik

ritüelleri içerisinde bulunan yaygın bir âdet olarak karşımıza çıkar.”
(Örnek, 1977, s. 198)

Gebze’de genellikle düğünlerden bir hafta sonra ilk olarak kız tarafına el öpmesine gidilir. Anadolu’nun diğer bölgelerine kıyasla baktığımızda el öpmesi adetini tüm yörelerde rastlarız. Bu durum, aile bireyleri arasındaki saygıyı ifade eden bir gösteri olarak nitelenebilir. İlk olarak kız tarafına el öpmesine gidilmesinin sebebi olarak özellikle eskiden gelinlerin damadın anne babasıyla aynı evde yaşaması olarak gösterilebilir. El öpmeye gidilirken mutlaka bir hediye götürülür.

Gebze’de tespit edebildiğimiz el öpmesi âdetleri şu şekildedir:

“Düğünden bir hafta sonrasında el öpmesine gidilir.” (K19)

“Damadın ayakkabısı düğünden bir hafta sonra damat el öpmesine gidince saklanır ve damattan para talep edilir.” (K4)

“Evlendikten bir hafta sonra el öpmeye gidilince kız evine yakınları damadın ayakkabılarını saklar. Sonra ayakkabıyı vermek için para isterler.” (K12)

“Gelin almaya gidildiğinde ve el öpmeye gittiğinde damadın kapıdan ayakkabısı çalınır.” (K25)

“Damat bir hafta sonra el öpmeye geldiğinde ona bir tepsi börek yapılır. Onun arasında birisi teneke koyar. Damada derler börekleri kes. Damat da kesemez. Damattan kesme parası istenip teneke oradan alınır.” (K27)

2.3. Ölüm

“Ölüm; diğer geçiş evrelerindeki doğumun ve evlenmenin de olduğu gibi kişinin yaşamında karşılaştığı önemli olgulardan biridir. Yaşamın sonlanmasını belirleyen bu olgu, şahsi bir olay olmakla birlikte, toplumun genelini ilgilendiren bir olgu olması nedeniyle de farklı bilim dallarında farklı yöntemlere göre konu edilip incelenmektedir.” (Ersoy, 2002, s. 86)

“İnsan hayatının bu dünyadaki en son evresini oluşturan ve öte dünyada sürdürüleceğine inanılan ebedî hayatın başlangıcı olan ölüm, yer yüzündeki bütün topluluklarda olduğu gibi, Türkler arasında da hayatın diğer safhalarına nazaran daha ayrıntılı uygulama ve inanışlarla yorumlanıp anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bir insanın ölümü, doğumu

kadar olağan karşılanmış ve mevtanın ardında kalan akrabalar, eş-dost ve arkadaşları, ölüm anından itibaren cesedin toprağa karışıp gittiği ana kadarki süreç içinde» kökeni çok eski dönemlere kadar giden çeşitli uygulama ve törenlerle ölen insanı öte âlem e yolcu etmeye çalışmıştır.” (Aça, 1999, s. 24)

“Ölüm yaklaşınca en yakın akrabalar, kimi zaman bütün topluluk ölüm döşegindeki kişinin çevresine toplanır ve ölme, bir insanın hayattaki bu en özel olayı herkesin katıldığı bir soy olayı haline gelir. Kural olarak hemen bir ayrışma doğar, kimi akrabalar ölmekte olanın başında beklerler. Kimileri yaklaşan sonun ve sonrasının hazırlıklarına başlarlar, başka birileri de belki kutsal bir yerde dini eylem yaparlar.” (Malinowski, 1990, s. 38)

Geçiş dönemlerinin en son aşaması olarak edilen ölüm, hayatın kaçınılmaz bir sondan ibaret olduğunu bize hatırlatması bakımından da önem arz etmektedir. “ Ölüm; bir insan, bir hayvan veya bir bitkide kısaca bütün canlılarda hayatın tam ve kesin olarak sonra ermesi anlamı taşımaktadır.” (Yeşil, 2012, s. 240). Ölüm, çoğu zaman bireysel bir olgu olmakla birlikte gerçekleştiğinde geride kalanlar üzerinden farklı bir hüviyet kazanmaktadır. Bu hüviyet içerisinde çeşitli törenler veya uygulamalara rastlanılmaktadır. Çalışma bölgemiz olan Gebze ilçesinden tespitlerimizden hareketle ölüm safhasını cenaze evi, cenaze yıkama, defin sonrası ve mezar ziyaretleri şeklinde dört başlık altında inceledik.

2.3.1. Cenaze Evi

Cenaze evi; yas evi, matem evi olarak görüldüğünden Türk kültüründe cenaze evinde aş pişirilmez, cenaze sahipleri sadece matemlerini yaşarmış. Gebze’de de benzer uygulamaları görmekteyiz. Bölgede yaptığımız derlemelerde cenaze evinde yemek pişirilmediğini, muhtarlıklar tarafından toplu yemek organize edildiği veya komşuların cenaze evine giderken yemek götördüklerini tespit ettik.

Gebze’de derlediğimiz cenaze evi uygulamaları şu şekildedir:

“Ölü haberi gelince komşular cenaze evine baş sağlığına gider. Kimse yemek götürmez, yemek de verilmez. Mezar kazmayı ev sahibi yapmaz komşuları kazardı. Diğer hazırlıkları köylüler yapardı.” (K22)

“Komşular cenaze evine giderken bir kap yemekle gider. Cenaze evi bunlarla uğraşmasın diye. Ağıt yakma geleneği yoktur.” (K15)

“Ölü için önce sela verilir. Köye duyurulur. Mezar kazanlar kazma kürek alıp mezarı kazmaya giderler. Öğle vaktine kadar kazarlar. Öğlen namazından sonra cenaze olur omuz atılıp mezarlığa çıkartılır. Ölü evinde yemek yapılmaz komşular bir kap yapıp cenaze evine götürürdü.” (K5)

“Cenazeyi duyan katılırdı. Cenaze günü verilen bir şey yoktu. Dışarıdan misafir gelirse evde onlara yemek yedirilirdi. Cenaze evinde yemek yapılırdı. 7’si derler yedisinde Kuran okunur. O akşam ikram verilir.” (K7)

“Bizde ölü evinde yemek verme olayı olmaz. Biri mevta olunca haberi gelir ailesi beklenmeden köyde gidilir mezarı kazar köylüler. Öğle namaz çıkışı cenaze namazı gidilip defnedilir. Cenaze dönüşünde poğaça ayran ya da pide ayran ikram edilir. Bunlar son beş on senedir çıktı. Öncesinde böyle âdetler yoktu.” (K10)

“Bizim buralarda ölü evinde yemek yoktu. Yeni yeni çıktı. Helva yapılırdı bizde. Cenaze evinde kavrulurdu genelde.” (K30)

“Cenaze haberi gelince köylüler kazma küreği alır gider mezarı kazmaya. Cenaze evindekiler o işlerle uğraşmaz.” (K27)

“Ölü evinde yemek yapılmaz. Genellikle yakın çevresi yemekleri getirir.” (K46)

“Cenaze evinde yemek pişmediği için komşular da getirir o evdeki insanların yiyebileceği yemekleri.” (K44)

2.3.2. Cenaze Yıkama

“Ölü, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olanlar, “dini bütünler” tarafından yıkanır. Ölü yıkarken yıkamaya yardım eden bir iki kişiyle ölünün yakınlarından ve komşularından kimileri de bulunur. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkar. Kadının yıkandığı yerde erkek, erkeğin yıkandığı yerde kadın bulunmaz. Büyük kentlerde yıkama işi belediyelerin gasilhanelerinde yapılmaktadır.” (Örnek, 1977, s. 215 - 216)

“Anadolu’nun çoğu kent ve köylerinde belediye gasilhane yapmamışsa, evlerin avluları ölü yıkamak için en çok kullanılan yerler olarak görülmektedir. Avlu bulunmayan evlerde ise “siperlik bir yer”, evin bahçesi, bu iş için kurulan çadır, yıkama yerleri olarak kullanılmaktadır.”
(Örnek, 1977, s. 216)

Ölünün yıkanması günümüzde genellikle gasilhanelerde veya belediyelerin cenaze işleri yürütücüleri tarafından yapılır. Gebze’de geçmişten günümüze kadar ölüleri köy imamlarının yıkadığı görülür. Kadın ölüleri için de kadın ölü yıkayıcıların el alarak yetiştiği tespit edilmiştir.

Gebze’de tespit ettiğimiz cenaze yıkama uygulamaları şu şekildedir:

“Eskiden ölünün selası verildikten sonra ölüyü imamlar yıkardı. Komşular kazanları kurar, su kaynatır ve yıkama işlemi yapılır.” (K15)

“Eskiden köyde imamlar yıkardı ölüleri.” (K5)

“Cenaze yıkanırken bayanlar toplanır evde tespih çekerlerdi.” (K30)

“Cenazede yıkamayı köyden kadınlar ya da işi bilen erkekler yapardı. Yıkama evin bahçesinde ya da ağırdada yapardı. Etrafa görünmesin diye perde çekilirdi. Kazanlar bahçede kaynardı. Birisi ölmüş diye duyulunca çeşmeden eve su taşınırdı. Su getiren kişilere de ufak bir bahşiş verilirdi.”
(K49, K45)

2.3.3. Defin Sonrası

Cenaze defin işlemlerinin ardından belirli günlerde, belirli uygulamalara rastlanılır. Türklerde gelenek olarak ölü evinde yaygın olarak ilk yedi gün her akşam namazı sonrası ve yatsı ezanı aralığında Kur’an okutulur. Bazı yörelerde bu uygulama ilk üç gün sürdürülür. Genel olarak rastlanılan uygulama “ölünün kırkı” dediğimiz uygulamadır. Cenaze sahipleri ölüm ilanının kırkıncı gününde, ölü için Kur’an okuması yaptırmak için eş dost, akrabalar ve tanıdıklarını cenaze evinde ya da ortak bir alanda toplarlar. Genellikle ölünün kırkı okunduktan sonra gelenlere yemek, pilav ve tatlı ikram edilir. Günümüzde bu uygulama biraz daha ekonomik olması bakımından pide, ayran, tatlı şekline dönüştürülmüştür.

Her yörede çok sık görülmesi de bazı yörelerde ölünün 52. gününde de Kur'an okutulur ve yemek dağıtılır. Günümüzde kırkı uygulamasını gerçekleştirenlerin 52. gün uygulamasını gerçekleştirdiğine çok rastlanılmamaktadır.

Defin sonrası cenaze sahipleri evlerinde yalnız bırakılmaz. Komşuları tarafından yemekler getirilir. Cenaze evinde yemek yapılmaz. Sadece ölü evinde helva kavrulur. Kadın grubuyla erkek grubu ayrı bölümlerde oturur daha sonra Kur'an okunur. Okunulan Kur'anların ölünün ruhuna gideceğine inanılır.

“Anadolu'da ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün "kırkını", "elli ikinci" günleriyle "yılı" gelmektedir. Daha seyrek olmakla beraber, "üçüncü" ve "yedinci" günlerde de ölü belli bir biçimde anılmaktadır. Aslında belli sayıların karşıladığı bu tür günler, söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmişler, giderek birtakım âdetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Hayatın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen âdetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve fonksiyonel özelliğini oluşturan bu tür sayılar başka halkların folklorlarında da önemli bir yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal ve töresel alanın içine almaktadırlar.” (Örnek, 1979, s. 78)

Gebze’de yaptığımız araştırmalarda tespit ettiğimiz defin sonrası uygulamalar şu şekildedir:

“7’sine kadar her akşam okunması yapılır. 7’sinde genelde camide okunur. İkramda bulunulur. 40 ve 52’si de okunur.” (K5)

“3’ünde ve 7’sinde helva kavrulur kadınlar. 3’ü, 7’si ve 52’si yapılır ölünün.” (K20)

“Ölünün 7’sine kadar her akşam kadınlar kendi arasında okuma yapar. 40’ında da okuma yapılır. “

“40’ında imam okur.” (K16)

“Cenaze evinden yemek poğaçaya veya börek. 52’si ve 40’ında okutulurdu. 7’sine kadar her gün bayanlar arasında okuma yapılırdı. Ölünün giyilecek eşyaları dağıtılır ve kalanı da yakılır.” (K7)

“7 gün boyunca her akşam okuması yapılır 7’sinde lokma veya helva dağıtılır. 40’ı ve 52’sinde mevlid yapılır. Bütçelerine göre yemekli olur.” (K10)

“7’si 40’ı ve 52’si okunuyor şimdi. Eskiden sadece 40 ve 52’si okunurdu.” (K30)

“7’sine kadar her akşam Kur’an okuma yapılır. Daha sonra 40’ı da okutulur.” (K27)

2.3.4. Mezar Ziyaretleri

“Ülkemizde bulunan mezarlıkların çoğunda bir terk edilmişlik ve bakımsızlık olduğunu gözlemleriz. Mezarlıklar nadiren bazı yerlerde daha temiz ve düzenli bir görünüşe sahiptir. Köylerde, ilçelerde ve illerin çoğundaki bakımsız ve dağınık mezarlıklara karşılık özellikle büyük kentlerdeki kimi mezarlıklar Batılı ülkelerdeki benzerlerinden hiç de aşağı kalmayacak kadar bayındır ve iç açıcıdır. Belediye örgütlerinin bulunduğu yerlerdeki mezarlıkların bakımı ilgili memurlar işçiler eliyle yürütülmekte, bekçiler tarafından korunmaktadır. Genellikle kentlerin dışına yakın yerlere kurulmuş olan mezarlıkların etrafı taş duvarlarla ya da çitlerle çevrilidir; içlerinde ya da yakınlarında çoğu zaman bir küçük cami ile gashane bulunmaktadır. Taşradaki mezarlıkların büyük bir bölümü bu düzenden yoksundur.” (Örnek, 1977, s. 233 - 234)

Türk kültürünün tarihi yapısını incelediğimizde ölümler için farklı törenlerin yapıldığına rastlıyoruz. Bu törenlerin ortak amacı bir nevi ölüyü kutsamak, ölünün ruhuna saygı göstermek ve ölüyü yüceltmektir. Bu sebeple ilk Türklerden itibaren rastladığımız cenaze uygulamalarında mezarın ayrı bir önemi olduğuna rastlarız. Ölünün son yolculuğuna uğurlandığı yer olan mezarlar ölünün unutulmaması, hatırlanmak istenildiğinde ziyaret edilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Mezarlık ziyaretlerinin ölünün yakınları tarafından definden sonraki ilk günlerde sıkça yapıldığına rastlanılmaktadır. Bu davranışın altında ölünün bir daha görülemeyecek olması fikri, ölünün mezarda yalnız başına yatarken çaresiz olabileceği düşüncesi gibi psikolojik nedenlerin yattığı düşünülebilir.

Günümüzde mezar ziyaretlerinin en sık yapıldığı dönemler dini bayramlar olarak görülmektedir. Bayramların insanları birleştirici yönü, büyükleri ziyaret etme gibi uygulamalar bir nevi mezarlık ziyaretlerinin hatırlatıcısı olmuştur. İnsanlar bayram öncesinde özellikle arefe gününde mezarlıkları ziyaret eder ve ölümlerinin mezarları

başında Kur'an okuyup dua ederler. Bazı yörelerde bu uygulama toplu törenler şeklinde yapılır ve insanlar toplu şekilde mezarlık ziyaretlerini yaparlar. Bu uygulama ölünün unutulmadığının ve ölünün de bayram törenlerinin içinde yer aldığı bir göstergesidir.

Araştırma bölgemiz olan Gebze'de mezar ziyaretleri ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

“Bayramlarda arefelerde mezarlığa gidilir. Ramazan ve Kurban arefesinde bir gün önce mancarlı veya bulgurlu, şekerli börek yapılır ve mezarlığa gidip dualar okunur.” (K2)

“Arefelerde mezarlık ziyareti olur.” (K16, K15)

“Ramazan Bayramı'nda arefe gününde camide öğle namazı kılınca köy halkı mezarlığa çıkar. İkram olmaz Ramazan'dan dolayı. Oturulacak yerlere okunur ve hocamız okurdu. Duadan sonra herkes köye döner. Kurban arefesinde öğleden sonra çıkılır. Börek, helva gibi ikramlıklar hazırlanır her haneden gelir ve mezarlığa gidilir. Okumadan sonra herkes ikramları yer ve dağılır.” (K5)

“Ramazan Bayramı'nda arefe günü mezarlıkta okunup dua yapılır.” (K7)

“Arefe günleri mezarlığa gidip topluca dua okunur.” (K10)

“Bayram namazına gireriz. Herkes caminin içinde yaş sırasına göre bayramlaşılır. Sonra hep birlikte mezarlık ziyaretine gidilir. İmam gelir okuma yapar. Başka köylerde arefe günü hoca götürüyorlar. Kendileri ikramlık bir şeyler yapılıyor ama bizde yok.” (K27)

3. GEBZE'DE BAYRAMLAR, TÖRENLER VE KUTLAMALAR

3.1. Sünnet Uygulamaları

“Türkçede sünnet erkeğin cinsiyet organının ucundaki fazla derinin alınması ameliyesini ifade eder.” (Gürkan, 2010, s. 155)

“Geleneksel algıda sünnet, erkek cinsi çocukluktan çıkarıp erkeklik iktidarı kazandıran önemli bir eşik olarak görülmektedir. Öte yandan bu olay bir dinin üyesi olmanın işareti olarak Yahudi ve Müslüman toplumların hayatında simgesel bir anlam da taşımaktadır. Günümüz Türk kültürü içerisinde de sosyolojik bir kabul olarak bu yönde bir fonksiyon üstlendiğini belirtmek mümkündür.” (Öncül, 2019, s. 124)

“İslam ülkelerinin pek çoğunda sünnet, yaşamın ilk yıllarında hatta ilk aylarında uygulanırken, ülkemizde genellikle 6-7 yaş döneminde yapılmaktadır. Böyle bir yaştan tercih edilmesi, belki de toplumumuzun bu işleme, “erkek çocuğun başarı ile geçmesi beklenen bir cesaret sınavı” gözüyle bakması nedeniyledir. Sünnetin ileri yaşlarda uygulanması, sünnetin şenlik bölümünün çocuğun belleğinde güzel bir anı olarak yeterince yer etmesi amacı ile de ilgili olabilir.” (Büyükcüoğlu, 2015, s. 104)

Çalışma bölgemiz olan Gebze ilçesinde sünnet uygulamalarının geçmişine baktığımızda toplu sünnet uygulamalarına sıkça rastlanmaktadır. Özellikle maddi imkansızlıklar, sünnet edecek doktor veya sünnetçinin belirli dönemlerde kırsal bölgelere gelmesi toplu sünnet uygulamasının en önemli nedenleri olarak görülebilir. Günümüzde büyük kentlerde, ilçe merkezlerinde belediyelerin öncülüğünde toplu sünnet şöenleri yapılmaktadır.

Geçmiş dönemlerde sünnet uygulaması, “fenni sünnetçi” olarak adlandırılan ve köyleri de gezen geleneksel tıp uygulayıcıları tarafından yapılmaktaydı. 2013 yılında çıkarılan kanunla sünnet işleminin yalnızca tabipler tarafından ya da tabipler gözetiminde yapılması kararlaştırılmıştır. Günümüzde çocuklar daha çok hastanelerde sünnet edilmektedir.

Sünnet törenleri geçmişte daha çok mevlid okuma geleneği içerisinde kutlanırken günümüzde sazlı sözlü, çalgılı, eğlenceli törenler haline dönüştürülmektedir.

Günümüzde yaygınlaşmaya başlayan bir diğer uygulamada ise bazı çocuklar sağlık sorunları nedeniyle veya ailenin keyfi isteğine bağlı olarak doğduktan hemen sonra sünnet ettirilir ve çocuk 5-6 yaşına geldiğinde sünnet töreni yapılır.

Gebze’de tespit edebildiğimiz sünnet uygulamaları şu şekildedir:

“Sünnet cemiyetleri yapılırdı. Toplu veya tek tek sünnet cemiyeti yapılabilirdi. Köyde on çocuk var sünnet olmayan her yerde sünnetçi her zaman bulunmadığı için köye çağrılır ve toplu halde sünnet yaptırılırdı. Eskiden sünnet yaparken iğne kullanılmazdı. Usturayla kesim yapılırdı. Altına bir şey koyulup keser. Ondan sonra çarık külü dediğimiz hayvan derisinden kül yapıp kanı durdurması için üstüne konulurdu.” (K19, K20, K21, K22, K23, K24)

“Eskiden toplu sünnetler vardı. Köy sünneti yaparlardı. Harman sonunda her şeyin bitip ekinlerin toplanıp biçildiği dönem. Bütün sünnet olacak çocuklar yaş aralığına bakılmaksızın. Köyün ortasına çardaklar kurulur, yataklar kurulur. Sonra sünnetçi çağırılır. Bir kişi çocuğu tutar sonra usturayla kıstırdığı deriyi keser. Sonra eğlenceler ve yemekler yapılır. Bir gün sürer. Harman sonu dediğimiz dönemde. Kuran mevlidi de okunur. Kadınlar kendi aralarında darbuka vs çalıp eğlenirlerdi.” (K14, K15, K16)

“Sünnette yemek yapılır. Yemekten sonra camide kuran okunurdu. Aynı gün okunur. Börek yapılır, lokma yapılır ama tatlı değil. Pilav, kuru fasulye herkes durumuna göre yemek yapardı. Öğle namazıyla ikindi arası yapılır. Sünnet eğlenceli düğün de yapılırdı.” (K3, K6)

“Çocuklar 7-8 yaşlarına geldiğinde sünnet ettirilir. Mevlid kişiye göre değişiyor. Bazıları eğlence yapıyor, bazıları okuma yapıyor. Sünnet cemiyetleri yemekli olur. Zerde tatlısı ve düğün çorbası olmazsa olmazdır. Düğün çorbası et ve kemik suyundan karışık yapılan çorbadır. Kemik suyu et ve unla karıştırılıp yapılır. Genellikle kavurma ve etli nohut yapılır. Çorba ve zerde düğün ve sünnetlerde kesin olur.” (K10)

“Çocuk 6-12 yaş arası sünnet edilir. Çalgılı çengili sünnet eğlencesi yapılırdı. Toplu halde sünnet yapılırdı eskiden. Düğünlerin özel yemeği olurdu. Kazan kaynardı tüm köy davet edilirdi. Et, çorba, yemek pilav, zerde tatlısı ve kara helva yapılırdı.” (K17)

“Eskiden sünnetler toplu sünnet gibi olurdu. 5-6 çocuk bir araya getirilir. Gezici sünnetçiler çağrılırdı. Sünnet düğünlerinde düğün çorbası, kavurma pilav ve zerde tatlısı yapılırdı.” (K27)

“Eskiden sünnet törenini durumu iyi olanlar yapardı.” (K29)

“Genellikle okul başlayana kadar sünnet edilirdi çocuklar. Sünnetler genelde toplu olarak yapılırdı. Çarık külü dökülürdü sünnetli yere kanaması olmasın diye. Sünnet olduktan sonra gündüz mevlid okutulur akşamında da bazıları eğlence yapardı. Yemek verilirdi. Üç dört çeşit yemek çıkardı. Herkesin ahırında danası vardı eskiden bir hayvan keserdi et, pilav, zerde tatlısı, ayranı ve çorbası olur. Zerde tatlısı sarı muhallebiye benzer. Sarı safrandan yapılan boyayla yapılır.” (K8)

3.2. Askere Uğurlama ve Karşılama

“Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur.” (Artun, 2000, s. 41)

Askerlik, erkekler için hayatın bir geçiş dönemidir. Toplumumuzda yerleşen “Her Türk asker doğar.” olgusu bu geçiş dönemini daha da önemli kılmaktadır. Bu nedenle askere gidecek olan gençlerin motive olması sağlanmaya çalışılır. Bu motiveyi sağlamak da yine toplumun diğer fertlerine düşmektedir. Daha önce bu görevi yerine getirmiş olan kişiler, askere gidecek olan kişilere bazı öğütlerde bulunur ve askerlik ocağının kutsallığından bahseder. Günümüzde çok rastlanmasa da geçmişte askere gitmeyen kişilere yarım insan muamelesi yapılır; iş verilmez, kız verilmez ve hala çocuk muamelesiyle karşılaşabilir.

Askerlik görevinin birey hayatına etkisinin psikolojik boyutu da ayrı bir inceleme alanı oluşturabilir. Askerlik görevini yerine getiren genç, gerek askerlik yaptığı bölgenin etkisi gerek askerlik vazifesini yaparken karşılaştığı disiplin uygulamalarıyla bir nevi hayatında yeni bir sayfa açar. Askerlik hizmetinden döndüğünde hem toplum gözünde daha olgun bir birey olarak karşılanır hem de kendi öz yaşantısında daha olgun davranışlar sergilemeye başlar. Çünkü artık misyonunu tamamlamıştır ve hayatın geri kalanı için daha olgun planlar yapabilecektir.

Gebze’de tespit edebildiğimiz asker uğurlama ve karşılama uygulamaları şu şekildedir:

“Askere gidecek olanlar kendi aralarında eğlence yaparlar. Eskiden dua yapar Kuran okuturlardı. İmkanına göre yapardı herkes. Asker çocuk gitmeden büyüklerin evlerini tek tek gezer.” (K9)

“Postayla askerlik kâğıdı gelince gidersin askerlik şubede muayene olur belgeni alırsın. Eskiden çalgılı vs eğlence olmazdı. Köyde herkesin evini ziyaret edip el öpersin. Bazısı havlu, atlet vs hediye verirdi, bazıları da para verirdi.” (K19)

“Bizim zamanımızda sırası gelen askerlik kâğıdı gelen yayan olarak Gebze’ye giderdi. Askere gidecek olan tek tek kapıları gezip helallik alır ona para, atlet, çorap havlu gibi hediyeler verilirdi.” (K14)

“Askerler gençler arasında toplanıp oyun oynarlar. Askere gidecek olan köydeki evleri tek tek dolaşır helallik alırdı. Durumuna göre harçlık veren olurdu. Asker köyden çıkarken köy çıkışına toplanıp kuran okunurdu. Kına yakma âdeti yoktu.” (K3)

“Bizim çağlarda kılık vardı. Son güne kadar tarlalarda çalışıp sabah askere gidenler vardı. Giderken bütün köyü gezer ve hepsinin elini öpüp helalleşip giderdik. Benim zamanımda eğlence, cümbüş yoktu. Büyükler cebimize harçlık koyardı. Köyden çıkarken de askerin duası okunurdu. Bazı gençlerin eline kına yakılırdı ama herkese yapılmazdı.” (K7)

“Eskiden askere gidecek olanların ellerine kına yakılırdı. Sırtına bayrak bağlayıp ev ev helallik almaya giderlerdi. Hediye verilirdi askere gidecek olana.” (K10)

“Asker göndermeden bir akşam önce gençler arasında eğlence olur, içkiler içilirdi. Gidecek olan sırtına bayrak takıp köylüyü komşuyu gezer ve helallik isterdi.” (K17)

“Askerin kâğıdı geldikten sonra gidecek olan kişi çalgı tutup eğlence yapar. Eskiden askere gidecek olan çalgı eğlencesi yapmazdı bayrağı omzuna takar ev ev gezerdi el öperdi. Yanında bir arkadaşı olur. Herkesten helallik alırdı.” (K27)

“Eskiden askere gidecek kişiye özel eğlenceler olmazdı. Köyün gençleri kendi aralarında toplanıp anlaşırlardı. Tavuk etine para vermemek için de gençler mahalle aralarını bölüşüp kümeslerden birer tavuk alırlardı. Onları kesip yerlerdi. Son zamanlarda asker eğlencesi ve bir gece öncesinde Kur’an okuma yapılıyor.” (K43, K42)

“Eskiden askere giderken eğlence filan yoktu. 1972’de gittim. Arkadaşlar arasında oturup kendi aramızda toplanırdık.” (K44)

3.3. Hacı Uğurlama ve Karşılama

“Hac, belirli fiillerin sadece Allah rızası için yapılmasından oluşan bir ibadettir. Kur’ân-ı Kerîm’de hac ibadetinin muhtelif safhaları hem şekli hem de manevi ve ruhi yönlerden tasvir edilerek çeşitli yararlarının bulunduğu belirtilir (meselâ bk. el-Hac 22/28-33). Böylece insanlar, haccın hikmetlerini kavramaya ve gerek fert gerekse ümmet olarak onu layıkı veçhile ifa edip azami ölçüde hikmetlerini gerçekleştirmeye teşvik edilir.

“Müminin hem malı hem de bedeniyle gerçekleştirdiği bir ibadet olan hac insanın bütün varlığını ilgilendirir ve bu haliyle küllî bir teslimiyetin ifadesidir. Diğer yükümlülükler gibi hac da insan merkezli ve insanın ihtiyaç duyduğu hayırların tahakkukunu hedef alan bir ibadettir.” (Görgün, 1996, s. 397)

“Hacca gidecek kişi bir taraftan gerekli hazırlıkları yaparken diğer taraftan günahlarına tövbe eder, üzerinde kul hakkı varsa bunların sahipleriyle görüşüp helâlleşir, borçlarını öder. Eş dost ve akrabaları ile vedalaşır; özellikle anne ve babasının rızasını alır. Yolda ve hac süresince kendine yetecek maddî imkânları hazırlar. Hac ibadetini usulüne uygun şekilde ifa edebilmesi için tecrübelerinden faydalanacağı kişilere başvurur, bu arada ilim adamlarından ve kitaplardan faydalanır.” (Öğüt, 1996, s. 394)

Anadolu'nun çoğu yöresinde, hac vazifesini yerine getirecek olanların seyahat programı "Diyanet İşleri Başkanlığı" tarafından yürütülmektedir. Resmi prosedürlerin dışında hacca gidecek olan hacı adayları komşuları ve akrabaları tarafından gitmeden önce uğurlanır. Hac vazifesini yapıp döndükten sonra da kendilerini ziyarete giderler. Hacı olanlar ise hac dönüşü kendilerini ziyarete gelenlere çeşitli hediyeler verirler. Bunlardan hurma, tülbent, tespih en çok hediye edilen eşya olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca her ziyarete gelene "zemzem suyu" ikram edilmesi de bir adettir. Gebze'de yaptığımız çalışma neticesinde genelin dışında farklı uygulamalara rastlamadık.

Gebze'de tespit edebildiğimiz hacı uğurlama ve karşılama âdetleri şu şekildedir:

"Hacıyı yolcu ederken dua yaparlar. Hacinin evinin önünde arabaya binerken dua yapılır gönderilir." (K1)

"Hacca gidecek kişiler köy meydanında toplanıp dua yapılır, helallik alınıp hacca yolcu edilirdi. Çok giden de yoktu eskiden. Hacdan dönenlere ziyaret yapılır. Hacca giden kişiler de onlara zemzem suyu, hurma, tesbih gibi çeşitli hediyeler verirdi." (K19)

"Hacca gidecek olanların evine ziyaret yapılır hediye götürülür. Evden çıkarken duası yapılır. Döndüğünde ziyaret edilip hacdan dönen kişi onlara hediye verir." (K15)

"Hacı gönderirken bir gün öncesinde dua yapılırdı. 1 gün sonra yolcu edilirdi." (K6)

"Hacca gidecek kişiyi yakın köyler dahil duyanlar gelir ziyaret eder. Gideceği gün öğle ya da sabah namazı sonrası cami hocası eşliğinde herkes toplanır. Hoca bir dua yapar ve gönderilir. Önemli olan helallik almadır. İmkânın varsa tek tek helallik alınması gereklidir." (K7)

"Hacca gidecek olan kişi insanlardan helallik alıp gönderilir." (K10)

"Hacı gönderirken dua yapılır köy meydanında. Duayı imam yapar. Asker uğurlarken de aynı dualar okunur." (K17)

"Hacı göndermeden önce hacca gidenler hısım akrabayı ziyaret ederdi. Kapıdan çıkarken duası yapılırdı." (K30)

"Hacca giderken Gebze'de program oluyor. Müftü dua ediyor orada toplu şekilde yolcu ediliyor." (K41)

“Hacca gidecek olan kişiye komşular ziyarete gider hediye, havlu, çorap veya para verir. Sonra otobüsle kafilayla Gebze’ye ve oradan dualarla yolcu edilir. Hacdan dönünce de ziyaret edilir ve ziyaret sonunda ziyaretçilere hurma, zenzem, takke, seccade, tesbih gibi hediyeler verilir.” (K46, K42)

“Hacca gidenin haberi duyulunca bir on gün öncesinden hacca giden kişiye ziyaret yapıp hediye çorap, havlu ya da para götürülür. “ (K45)

“Hacdan geldikten sonra ziyarete gelirler. Ev sahibi işaret ediyor yanındakilere bir şeyler sarılır havlu, seccade, hurma, zenzem gelene hediye edilir.” (K44)

3.4. Dini Bayramlar

“Bayramlar, genel olarak birtakım gösteri unsurlarından oluşur; bayramların şekli özelliklerini ve bayramlarda uyulması gereken kuralları gelenekler belirlemiştir. Bayramlar kutsanmasına bir bireyin vesile olmaması yönüyle diğer geçiş dönemlerinden ayrı bir özellik taşır.” (Boratav, 1984, s. 204)

“Dinlik bayramların günleri «kamerî takvim» e göre hesaplandığı için, her yıl dönümünde güneş takviminin aynı günlerine rastlamaz bunlar aşağı yukarı, yılda on günlük bir gerilemeleri vardır; böyle olunca da uzunca bir süre sonunda, mevsimleri de değişir.” (Boratav, 1984, s. 206)

“Bayramlara önceden hazırlanılması, bu günlerde temiz ve güzel elbiselerin giyilmesi, gusledilmesi, dişlerin fırçalanması, güzel kokular sürülmesi, güler yüzlü olunması, namazdan önce Ramazan Bayramı’nda hurma vb. tatlı bir şey yenilmesi, Kurban Bayramı’nda ise ilk olarak kurban etinden yenilmesi, namaza mümkünse yürüyerek gidilmesi ve dönüşte başka bir yolun kullanılması, çokça sadaka dağıtılması, fitrenin namazdan önce verilmesi, namaza giderken tekbir getirilmesi menduptur.” (Bayraktar, 1992, s. 260)

Dini bayramları, uygulamada görülen farklılıklar nedeniyle Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı olarak iki başlık altında incelemek daha doğru olacaktır.

3.4.1. Ramazan Bayramı

“Bir canlı varlık olan toplumda, mübarek Ramazan’ın gelmesinden epey önce bir kımıldanış başlar; toplum maddi, manevi bütün varlığıyla onu karşılamaya hazırlanır. Fertlerin içinde de kutlu duygular yüze çıkmaya, kendini belli etmeye başlar. Onlar da hiç olmasa bazı bakımlardan değişmeye, yapmadıkları şeyleri yapmayı düşünmeye, kaçınmadıkları birtakım kötü alışkanlıklardan, bir ay için olsun, kaçınma ihtiyacını duymaya başlarlar. Böylece mübarek Ramazan’ın bağlayıcı, birleştirici etkisi daha gelmeden önce kendini belli eder. Karşılıklı iftara çağırma ve gece misafirlikleriyle aileler arasındaki görüşmeler sıklaşır ve bu görüşmelerin havasında da bir değişiklik görülür.” (Akdeniz, 1968, s. 33 - 34)

“Ramazan ayı da her ne kadar «bayram» diye adlanmazsa da, hele büyük şehirlerin geleneğinde, kimi yönleriyle bayram nitelikleri gösteren bir dönemdir yılın. Eskiden oruç tutanlar hele gecelerin kısa olduğu yaz mevsimine rastlayan ramazanlarda, yatıp uyumayıp, sabaha karşı yenen sahur yemeğini beklerlerdi; böyle olunca da gecenin, teravih namazından sahur zamanı arasındaki süresi türlü eğlencelerle geçirilirdi.” (Boratav, 1984, s. 209)

Ramazan Bayramı, kutlandığı ilk günden bir ay evvel hazırlık aşamalarıyla kendini farklı kılmaktadır. Bu aya İslam dininde “Ramazan ayı” adı verilir. Bu ay içerisinde sabah şafak vaktinden akşam ezanına kadar bir şey yiyip içilmemesiyle tutulan oruç ibadeti, bu ayı farklı kılan diğer bir özellik olarak görülebilir. Bu ayın fazileti tok olanın aç olanın halinden anlaması ve karşılıklı yardımlaşmadan ileri gelmektedir. Maddi durumu iyi olmayan insanlara yapılan yardımlar, insanların toplu iftarlar ve ibadetlerle bir araya gelmesi, birlikte oruç açma isteği Ramazan’ın birleştirici yönünü ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

Ramazan ayı süresince tutulan oruçların sonunda bayram gününe ulaşılır ve onu takip eden günlerde de bayram kutlamaları gerçekleştirilir. Ramazan Bayramı dini olarak üç gün sürmektedir. Bu üç günde özellikle yaşlılar ziyaret edilir, aile büyüklerinde bayramlaşma için toplanılır ve toplumsal birliktelik önem kazanır. Burada büyüklerin

ellerinin öpülmesi ve bireylerin sarılarak bayramlaşması geçmişten günümüze değişmeyen bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ramazan Bayramı'nı eda edenler arasında çocukların yeri farklıdır. Çocuklar için bayramlar daha ziyade bir oyun mahiyetindedir. Yakın geçmişte ve günümüzde kutlanan Ramazan Bayramlarında çocuklar bir araya gelir ve yaşadıkları bölgedeki evlerin kapılarını çalmak suretiyle bayramlaşırlar. Bu bayramlaşma esnasında her evden çocuklara şeker, para, oyuncak gibi bazı hediyeler takdim edilir. Böylelikle yetişkinlerin dini faziletini yaşadığı bayramlar çocuklar için de hem bir tören hem de bir oyun alanına dönüşür. Buradaki en önemli unsur ise çocuklara küçük yaşlardan itibaren dini bayramların öneminin aşılmasıdır.

Gebzeliler Ramazan ayını Anadolu'daki diğer yöreler gibi önemser. Ramazan ayında yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma ön plana çıkmaktadır. Özellikle arefe günlerinde tüm köylülerin ayırt etmeksizin mezarlık ziyaretinde bulunması Ramazan ayını ne kadar önemsediklerini göstermektedir. Bayramın birinci günü diğer yörelerdeki gibi bayram namazı çıkışında toplu bayramlaşma geleneğine burada da rastlıyoruz.

Araştırma sahamız olan Gebze'de Ramazan Bayramı'nda gerçekleştirilen uygulamalar şu şekilde tespit edilmiştir:

“Eskiden bayram için baklava ve tatlı yapılırdı. İmkânı olan çoluk çocuğuna güzel kıyafet alır. Arefelerde mezarlık ziyareti olur. 1. Gün camide büyükten küçüğe bayram namazı sonrası halka şeklinde bayramlaşma olur. Sonra yakın akrabalarından başlanarak gezilir. Bizim köyde köyler arası bayramlaşma yoktur. Bazı köylerde üç köy bir muhtarlığa bağlı olduğu için köyler bir araya gelerek bayramlaşır.” (K14, K15)

“Bayram sabahlarında köy kahvesi açılır namaza kadar hizmet için. Sabah namazını eda ettikten sonra camiden çıkan gelir kahveye. Kahveci de tatlı bisküvileri âdet gibi masalara bırakır. Sonra bayram namazı kılınır ve çıkışta köy halkından yardım parası toplanırdı. O gelir de sosyal işlerde kullanılırdı hayır işlenirdi. Bayramlaşmada camiden çıkılır köyün en yaşlısı en başa geçer ve yaş sırasına göre sıraya geçilir halka şeklinde ilk kişiden itibaren bayramlaşıp yan yana geçerek halka sistemi oluşturulur.” (K5)

“Eskiden bayramlarda köyden köye gezerdik. Köydeki evlerin penceresinden kızlar genç erkekleri geçerken görürse türkü söylerlerdi. Sadece bayramlarda ve düğünlerde olurdu bunlar.” (K3)

“Bayramlaşma bayram namazından sonra halka şeklinde büyükten küçüğe devam eder. Bugün bayram buradaysa diğer köylerden de gelinir ve ikram yapılır. Yemekler yenir çaylar içilir ve sonra dağılır insanlar. Bazı kişiler toplu iftar verirlerdi. Dışarıdan köyleri de davet ederlerdi. Ama köyde geleneksel toplu iftar âdeti yoktu.” (K7)

“Bayramlaşma bayram namazı sonrası halka şeklinde devam eder.” (K10)

“Bayram namazına gireriz. Herkes caminin içinde yaş sırasına göre bayramlaşılır.” (K27)

“Önceden Ramazan ayı girmeden bılık denilen simidin susamsız haline benzeyen hamur yapılırdı. Sonra hamur kurutulup saklanırdı. Sahurda çıkartılıp yiyilirdi.” (K30)

“Şeker toplama âdeti vardır Ramazan Bayramı’nda. Sabah namazdan sonra çocuklar kapı kapı dolaşıp şeker, çikolata, fıstık, ceviz toplar. Evlerde de herkes kapının önünde şekerleriyle, ikramıyla beraber çıkar ve şeker almaya gelenleri karşılar.” (K45)

“Arefe günü son 10-15 yıldır öğle namazından sonra cami cemaati mezarlığa ziyarete gider. Hocalar orada dualar, Kur’an okur. Sonra genel duadan sonra ikramlar olur. Hayırseverler genelde bu ikramı ölülerinin hayrına yapar.” (K47)

3.4.2. Kurban Bayramı

“Kurban Bayramı Türkiye’de, eğlenceler yönünden, Ramazan Bayramı’na baka daha az parlak geçer, İbrahim Peygamber’in oğlunu, Tanrıya kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Tanrının emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslam dinine geçmiştir. Kurban Bayramı’nın birinci günü, Mekke’de Minâ denilen yerde hacıların kurban kestikleri gündür. Kurban, İslam dini yasasına göre, farz kadar kesin ve kaçınılmaz olmamakla beraber, malî gücü olan her kul için «borç» (vâcib) tur. Kurban olarak koyun, sığır ve deve kesilebilir. Sığır ile devenin «ödeme» gücü koyuna üstündür ama Türkiye’de kurbanlık olarak hemen hemen yalnız koyun kesilir. Hayvanın erkek olması, sakatlığı bulunmaması şarttır. Kurbanın kesilmesinde de

gözetilmesi gereken birtakım töreler vardır; bunlardan bir bölümü İslam dininin koyduğu yasalara bağlanır.” (Boratav, 1984, s. 207 - 208)

Araştırma sahamız olan Gebze ilçesinde Kurban Bayramlarında genellikle üç köyün bir araya geldiği ve her yıl sırayla bir köyde törenlerin yapıldığı görülmektedir. Bu törenlerde köylülerin her biri belirlenen meydana bir tepsi yemek getirir ve burada toplanan tepsiler birbirleriyle birleştirilerek misafir olarak gelen diğer köylülere ikram edilir. Buradaki asıl önemli nokta ise kurban kesenlerin tepsilerinde gelen etlerin tüm tepsilere eşit şekilde bölünmesi ve kurban kesmeyenlerin de bu kesilen etlerden faydalanmasıdır. Bu yönüyle Kurban Bayramı'nın birleştirici gücü ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde, kırsalda yaşayan insan sayısının azalması ve 2020 yılında görülen küresel Covid-19 salgınının etkisi nedeniyle bu âdetin eskisi gibi devam ettirilmediğini söyleyebiliriz.

Gebze’de tespit edebildiğimiz Kurban Bayramı uygulamaları şu şekildedir:

“Mesela Kurban’da bütün köylerin kurbanları kesilir ve herkes etlerini alır bir köyde toplanıp yemekler yapıp yenirdi. Herkes kurban etinden nasiplenir. Geçmişte insanların alım güçleri düşük olduğu için genelde 3-4 hane kurban keserdi ve yemekler sinilerle bir köyde toplanır ve sinilerde etler ortak dağıtılırdı.” (K2)

“Bayramlaşma bittikten sonra hoca duasını yapar ve muhtar “bugün bayram şu mahallede” diye seslenir ahaliye. Bayramın 1. Gün hangi mahallede olacağı duyurulur. Öğlen namazdan sonra o köyde toplanılır. Kurban eti, pilav, tatlı yemekler hazırlanır. Öğlen namazı öncesi cami hoparlöründen “pilavları pişirin” diye bağırır bir kişi. Yemek hazırlığı başlar. Namazdan sonra da “pilavları getirin” diye yine seslenilir. Her evden pişen yemekler bir siniye koyup getirilir. Ondan sonra her tepside bir kaşık yenilir. İkramlar bittikten sonra hoca duasını yapar ve bayram biter. Eskiden herkes köydeydi ve kalabalıktı. Bu yüzden bayramlar şen geçerdi.” (K5)

“Ramazan Bayramı’nda arefe günü mezarlıkta okunup dua yapılır. Bayram namazı kılındıktan sonra köylerde bayram yapılır. Derler ki

bugün bayram Eleşli’de öbür gün Kancılı’da Kurbanda da bu aynı. Kurban’ın ilk gününde bayram yapılmaz kurbanla uğraşıldığı için. Bayramlaşma bayram namazından sonra halka şeklinde büyükten küçüğe devam eder. Bugün bayram buradaysa diğer köylerden de gelinir ve ikram yapılır. Yemekler yenir çaylar içilir ve sonra dağılır insanlar.” (K7)

“Ramazan Bayramı 3 gün olur. 1. Gün Kargalı 2. Gün Orhanlı 3. Gün Yahyalı’da biter. Kurban Bayramı’nda da bu sıranın tersiyle gerçekleşir. Köyde her evden sini çıkarma vardır. Öğlen saatinde köy meydanına her haneden sini gelir ve gelenlere ikram edilir. En az 30-40 sini olurdu diğer köylerden gelenlerle beraber yenilirdi. Siniler bir araya getirilip etler de aynı oranda paylaştırılırdı.” (K11)

“Bayramlarda üç gün üç farklı köyde etkinlik olur. İlk kurban bizim köyde oluyordu burada. Eskiden öğlen saatine yetişiyordu küçükbaş hayvan eksildiği için ama artık ilk gün büyükbaş hayvan kesimi yapıldığı için hanelerde yetişmesi ve zahmeti çok oluyor. Sinilerle yemekler ve etler köyün meydanında toplanır. Diğer köylerden gelenlere ikram edilir. İkinci üçüncü gün diğer köylere biz gideriz. Sinilere et, pirinç pilavı tatlı olarak da baklava koyulur. Genellikle bunlar olur.” (K29)

3.5. Hıdırellez

“Hızır ve İlyâs isimlerinin halk ağzında aldığı şekilden ibaret olan hıdırellez, kökü İslâm öncesi eski Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu yaz bayramlarına dayanan, Hızır yahut Hızır ve İlyâs kavramları etrafında dinî bir muhtevaya bürünmüş halk bayramının adıdır. Bu bayram, merkezini özellikle Anadolu ve Balkanlar’ın, Kırım, Irak ve Suriye’nin teşkil ettiği Batı Türkleri arasında, bugün kullanılmakta olan Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs (eski Jülyen takvimine göre 23 Nisan) günü kutlanmaktadır.” (Ocak, 1998, s. 313)

Gebze’de yaptığımız araştırmalarda hıdırellez geleneğinin hala yaşatıldığına rastlıyoruz. Bu da bu geleneğin Gebzeliler için öneminin bir göstergesidir. Özellikle gençler bu dönemde çeşitli oyunlar düzenleyip köy halkını da bu oyunların ya da etkinliklerin içine dahil etmektedir. Diğer yörelerde çok sık rastladığımız ateş

üstünden atlamadan ziyade özellikle bir ağaca salıncak kurulup gençlerin karşılıklı mani okuması karşımıza çıkmaktadır.

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz Hıdırellez uygulamaları şu şekildedir:

“Hıdırellez âdeti vardır. Köyün girişine veya çıkılma araç geçiş noktasında ateş lastik yakarlar. Sonra da köyün erkekleri lastiği yakar. Kızları yola zincir ve ip çeker. Bir gün önceden 500 mâni hazırlarlar. Gelen bir mâni çeker ve bedelini ödeyip maniyi çeker alır. Güzel ve kötü mâni çıkabilir. Dede Ağacına salıncak asılır. Kızlar salıncakta sallanır. Kızlar mâni şarkı söyler. Erkekler de onları izler.” (K2)

“Hıdırellez’de bir gün önceden köy halkı gezilip “yüksük toplama” yapıldı. O yüksükler bir maniye sarılır. Sonra kime mâni söylenecekse yüksüğü çeker ve onun için mâni okur. Bir grup genç de yolda bekler. Gelen araçların önünü keser ve ondan ücret talep eder. Ne atarsa onu verir.” (K5)

“Hıdırellez’de kızlar darbuka çalıp yüzük toplarlardı. Mâni söylerlerdi.” (K4)

“Hıdırellez yapılıyor. Gençler, kızlar çocuklar yollarda durdurup geçenden para alırlardı.” (K7)

“Hıdırellez’den bir gün öncesi akşamdan yolu keserler ve mani yazıp yoldan geçenlere mani çektirip okurlardı. Karşılığında bahşiş isterdi gençler. Ağaca salıncak kurulur ve genelde kızlar salıncakta sallanıp mâni okurlardı. Erkekler de kızlara mani okurdu.” (K27)

“Hıdırellez’den bir akşam öncesi köyün kızları eline darbukayı alır ev ev gezer. Her evden onlara bir hediye verilir. Genellikle yüzük ve düğme türü şeyler verildiği için “yüksük” denir bu hediyeye. Sonra kızlar onu bir gül ağacının dibine gömerler. Erkekler de o gül ağacını bulmak için gece boyu gezinirler köyde. Sabahleyin aramızdan bir kız çocuğunu gelin yaparız. Grubun önüne o geçer. Darbukayla mâni söylenir. Herkes attığı düğmeyi bildiği için o okunan mâni o kişiye ait olur”. (K30)

“Önceden genç kızlar yola kurdele veya ip çeker darbuka çalıp gelen arabalardan para isterlerdi. Manda arabasını yola çekerlerdi. Son zamanlarda bu da kalktı. Ateş yakma veya üstünden atlama yok.” (K10)

“Hidrellez olurdu. Gençler yol keserlerdi. Bir tane kızı yapmacık gelin yaparlardı. Yol kesip para isterlerdi. Büyük ağaçlara zincirden salıncak yapıp kızlar sallanırlardı. Köyün ortasında kızlar toplanır ve torbadan çıkartıp mâni söylerler.

Davulumun ipi kaytan

Sırtımda kalmadı mintan

Verin ağalar bahşişimi

Alayım sırtıma mintan “(K10, Ramazan davulcusu söyler.)

“Ramazan davulcusu kandil akşamı olduğunda börek toplardı.

Yollarına yollarına

Bilezikli kollarına

Nişanlından selam getirdik

Duyurma komşularına” (Nişanlı kıza söylerler K11)

“Ne uyursun ne uyursun

Bu uykuda ne bulursun

Tut orucunu kıl namazını

Cennet-i alayı bulursun” (Yaşlılara söylerler K11)

“Kara koyun kara koyun

Gözleri var oyun oyun

Söndürün beyefendi

Bahşişimi kâğıda koyun” (K11)

“Hidrellez’den bir gün önce genç kızlar yüksük toplama derler. İncik boncuk toplarlar. Sonra onu bir testi veya küpe koyup bir gül ağacının altına gömerler. Yerini kimse bilmez. Mâni kâğıdı vardır içinden çekerler

isme atfedilir. Bir ağaç vardı o ağaca salıncak yaparlardı genç kızlar. Köyün o bölgesinde genç kızlar ve erkekler karşılıklı gezerdi. Ateş yakma olayı yoktur bizde.” (K16)

“Hıdırellez olurdu. Eskiden Hıdırellez zamanı iki tepe vardı ya birine ya da diğer tepeye gençler toplaşırdu. Gidilirdi kâğıt atılırdı darbukanın içine ve kâğıdı çekersin mâni söylersin. Mâni kime çıkarsa senin şansına bu çıktı denir ve o da darbuka içine para atılırdı. Bizim köyde yol kesme vardı ama erkekler yapardı.” (K45)

3.6. Bereket Törenleri

“Bereket, toplumların hayatında çok önemli bir yer tutan olgudur. Bereket; sadece bağ – bahçe, tarla mahsulleri, hayvancılık veya ticaretle ilgili bir kavram değildir. Sırasında çocuk sahibi özellikle erkek evladı olmak, bereket olarak düşünülmüştür. Bereket cümlesinden yağmur duası, yılın muayyen zamanlarında yapılan toplu bereket şenlikleri, ambarlara ve kilerlere bereket için yapılan uygulamalar, yılın bazı aylarının bereket ayı sayılması zikredilebilir.” (Kalafat, 2009, s. 91)

3.6.1. Yağmur Duası

“Yağmurun yağması için düzenlenen törenler, mevsimin kurak geçtiği vakitlerde henüz toprağa düşmeyen yağmurun yağdırılması ve toprağın canlandırılıp bereketinin arttırılması amacıyla tertiplenen daha çok dini uygulamaları içine alır.” (Çıblak, 2002, s. 93)

Gebze’de son dönemlerde yağmur duası uygulamalarına rastlanılmamış, bu uygulamanın eski dönemlerde zaman zaman uygulandığı tespit edilmiştir.

Gebze’de tespit edebildiğimiz yağmur duası uygulamaları şu şekildedir:

“Yağmur duası bizim köyde hiç olmadı hatırlamıyorum. Hıdırellez âdeti vardır.” (K2)

“Bizim köyümüzde yağmur duası hiç yapılmadı.” (K22)

“Yağmur duasına bir imamla çıkılırdı. İmam duasını yapar eller ters çevrilerek dua edilir.” (K14)

“Yağmur duası hiç olmadı.” (K5)

“Yağmur duası hiç duymadım ve denk gelmedim.” (K10)

“Yağmur duası bir kere oldu, köy meydanına toplanılır ceket ters giyilir ve eller aşağı doğru dua edilir. Ayakkabılar da çıkartılır. Hoca duasını yapar. Bütün çevre köyler toplanır ve meydanda dua yapılır.” (K11)

4. GEBZE'DE HALK İNANIŞLARI

4.1. Yatırlar ve Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanışlar

Araştırma sahamız olan Gebze ilçesinde, özellikle kırsal mahallelerde yatır veya türbe olarak niteleyebileceğimiz alan sayısı sınırlıydı. Yaptığımız çalışmalarda köylülerin ortak olarak belirttiği tek bir nokta vardı: “Deliktaş”. Çalışma yaptığımız her köyde, yerleşim yerine uzak olduğu bahsedilen ve hastaların şifa bulması için veya bebeklerin kırklanması için götürülen ortası delik bir taş tespit ettik. Buraya araçlarla ulaşımın mümkün olmadığını ve son gidenlerin de Deliktaş’ın parçalandığını söylemesi nedeniyle bu alana ulaşamadık.

Gebze ilçesinde yatır ve ziyaret yerleriyle ilgili tespit edebildiğimiz uygulamalar şu şekildedir:

“Dedelere götürülüyor yatırlara götürülür çocuk hastalar ya da çocuğu olmayan kadınlar. Deliktaş denen bir yer var Hatipler Köyüne yakın. Çocuğu oradaki deliktaştan geçirirler. Sonra oradaki bir pınarda yıkarlar ve çocuğun iyileşeceğine inanırlar. O deliktaşın deliğinden sadece çocuklar geçebiliyor. Yetişkinler geçemiyor. Eskiden deliktaştan gelenin haberi alınır. Sonra çoluğunu çocuğunu alıp o gelen kişinin yan tarafından geçerler ki şifa kendilerini de bulsun diye.” (K24, K23)

“Evvelden Tuzla’da Hocatdereye götürürlerdi. Delikli taşın içinden huysuz çocuklar geçirilirdi. Hastalığının geçtiği düşünülürdü.” (K13)

“Çocukta bir rahatsızlık varsa Deliktaş denilen bir taş vardı iki saatlik mesafede. Orada bir pınar vardır hasta olan çocuk iki üç kez taştan geçirilir ve sonra o pınarın suyuyla yıkanır ve kendine gelir.” (K5)

“Çocuk çok ağladığı zaman bu çocuğa taş sıkılmış denir sonra deliktaşta götürülmesi gerektiği düşünülürmüş.” (K4)

“Buralarda türbeler var ama kimse çaput bağlamaz.” (K10)

“Kırk basması olunca çocuk zayıf kaldığı düşünülür ve delikli taşa gidip o taştan üç kere kadınlar karşılıklı çocukları geçirirler.” (K29)

“Eskiden yaramaz çocuklar oldu mu yatıra götürürlerdi. Delikli taş derler. Çocuğu taşın içinden üç kere geçirirler. Sonra köye dönerken tüm çocuklar kapıya çıkartılıp dönen çocukla karşılaştırılırdı. Onlar da etkilenmesin diye.” (K25)

“Buralarda yatırlar var. Adamın oğlu evlenmemiş ya da kızı giderler bir yatıra. Yatırın dibinde yatarsan veya orya gidersen kısmeti açılır. Ya da çocuğu olmayanlar da buraya giderse çocuğu olacağına inanılırmış.” (K7)

4.1.1. Ebu Süfyan Türbesi

Gebze'nin Mollafenari Mahallesi sınırları içerisinde yer alan bu türbe günümüzde evlerin arasında kalmış bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türbe hikayesi bakımından önemlidir. Günümüzde hala canlılığını koruyarak kullanılmaktadır.

“Salıncak ağacı denilen bir yer var yatır olarak geçer. Orasının aslında kapısına da yazmışlar Ebu Süfyan Türbesi diye. Sahabelerden olduğu söylenir ama kesin bilinmez. Onun hikayesi var. Köyden İbrahim Erdoğan köyün kenarında hayvanlarını otlatırken bu yatır kendisine görünerek geliyor. Şu anda türbenin olduğu yeri tarif ediyor. Orada benim mezarım var diyor ama yeri görünmüyor diyor. Yanında ağaç var ve o ağaçta düğünde bayramda hıdrellezde gençler salıncak kurup sallanırlarmış. Sallananların çoğu da bu salıncaktan düşüp kolunu bacağını kırarmış. Bu yatır da diyor ki İbrahim'e beni orada çok rahatsız ediyorlar. Köyden küs olduğun K48'yla ikiniz anlaşacaksınız ve aranızı düzeltip benim türbemi çevireceksiniz diyor. Çevirdikten sonra içerisine yatırın abdest almasını için su deposu, musluk ve havlu konulmuş. İşin ilginç de her hafta bu su kontrol edildiğinde eksildiği fark edilmiştir. Türbe yapıldıktan sonra salıncak ağacında artık kimse sallanmıyor.” (K40, K48)

4.2. Diğer İnanışlar

4.2.1. Batıl İnanışlar

Köken olarak Arapça olan batıl kelimesi, TDK Türkçe Sözlükte “İnançlar bakımından gerçek olmayan” anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Diğer tabiriyle “hurafe” olarak da nitelendirilen batıl inanışlar, kültürümüzde sıkça rastladığımız bir olgudur. Günümüzdeki batıl inanışların çoğu İslam diniyle temelleştirilmeye çalışılsa da İslamiyet öncesi Türk kültürünün izlerine de rastlamaktayız. Zira Türkler, İslamiyet

öncesi farklı din anlayışları benimsemiş ve bu çerçevede ortak bir kültür oluşmuştur. İslamiyet'in kabulünden itibaren bu eski dinsel geleneklerle İslami kuralların farklı olması, batıl dediğimiz sürecin oluşmasında etki göstermiş olabileceği kanaatindeyiz. Zira toplumlar alışkanlıklarını kazandıkları ortak bir kültürü kolay kolay terk edemezler.

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz batıl inanışlar şu şekildedir:

Kırk uçurmaya giden çocuğun bir eline yumurta bir eline para uzatırlar. Çocuk önce yumurtayı kaparsa hırsız olacak derler, parayı kaparsa zeki çalışkan olacak derler. (K10)

Köyümüzde batıl inançlar yoktur. Hurafelere pek inanılmaz. (K14, K15)

Eskiden batıllar vardı. Bazıları bazı mezarların yanından geçmeyin çok yaklaşmayın derlerdi. Bir korku yaratılıyordu. Falanca mezarlıktan geçme, metin değilmiş o mezarlar. Çocukluğumuzda vardı ağaca gidip çaput bez bağlama geleneği. Sonradan o gelenek kayboldu. (K7)

Evvelden Tuzla'da Hocatdere'ye götürürlerdi. Delikli taşın içinden huysuz çocuklar geçirilirdi. Hastalığının geçtiği düşünülürdü. (K13)

Çocuk çok ağladığı zaman bu çocuğa taş sıkılmış denir sonra deliktaşa götürülmesi gerektiği düşünülürmüş. (K4)

Eskiden kırk basması derler çocuk huysuzlaşırsa eğer bir kadın tarafından okunurdu. (K8)

4.2.2. Nazar

“Nazar için halk arasında “göz değmesi” söylemi de kullanılır. Nazar toplum için önemli olan her nesneyi etkileyebilir. Bir objeye nazar değebilmesi için, gözü iyi gören ve dikkatli bakışlar atan birisinin karşısındakine sürekli surette bakması veya kötü niyet sahibi kişilerin karşısında yer alanlar için güzel cümleler sarf etmesi lâzımdır.” (Acıpayamlı, 1963, s. 1)

Gebze bölgesinde nazar uygulamalarıyla ilgili tespitlerimiz şu şekildedir:

“Karadiken çalısı nazar için kişiye ya da eve asılırdı. Eskiden hayvan arabalarına da takarlardı.” (K24)

“Nazar için sadece dua okuma vardır herhangi bir eşya asılmaz.” (K16)

“Nazar boncuğu takılırdı. Yaşlılara okutulup nazar atılırdı.” (K4)

“Nazardan korunmak için kapılara at nalı konurdu. Eski manda arabalarına ya da evlerin girişine kara çalı dikenini asılırdı nazardan korunmak için.” (K27)

“Nazar için önceden kurşun dökerlerdi. Kurşun kaynatıp suyun içine dökünce evin etrafına dağılırsa sende nazar var derler.” (K29)

5. GEBZE'DE HALK MUTFAĞI

5.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

“Türk geleneklerine yemeğin ayrı bir yeri vardı. İçtimai hayatın hemen her safhasında, sosyal münasebetlerin çoğunda, yemek işin esası olurdu. Doğumlar, sünnet düğünleri, düğünler, bayramlar, yağmalı toylar, imece toplantıları ve ölüm hadiseleri hep yemekle bir arada giderdi. Gelenegin tespit ettiği şekilde, sofralar hazırlanır, yemekler çıkarılır, bütün oymak, boy veya köy halkı birlikte yer, birlikte eğlenir veya acıyı paylaşırdı. Anadolu' da hala bu gelenek yaşamaktadır.” (Eröz, 1977, s. 158)

Gebze'nin halk mutfağını incelediğimizde diğer yörelere göre çok farklı yiyecekler olmadığını tespit ettik. Gebze'nin kendine özgü sayabileceğimiz “mancarlı pide” sinin dışında özel bir yemek olmadığını fakat düğünlerde, sünnet cemiyetlerinde veya toplu cemiyetlerde belirli yemeklerin verildiğini tespit ettik.

Gebze'de tespit edebildiğimiz yiyecekler şu şekildedir:

“En meşhur yemeklerimiz zerde tatlısı, düğün çorbası etli olur. Genellikle nohutlu et yapılırdı eskiden. Yemekleri çok eskiden sadece kadınlar yapardı. Sonradan erkekler aşçılık yapmaya başladı.” (K21)

“Acuka var kahvaltılık yaptığımız sos olarak. Çok eskiden bezir yağı vardı. Keten tohumu yağıdır o. Taşların arasında sıkıp zeytinyağı gibi yemeklerde de kullanırdık. Büyük taşları üst üste getirip bastırdık mı yağı akardı.” (K22)

“Yumurtalı gılik yapardık çocuklarımıza. Hamuru kanepesi gibi yapıp yumurtayı çapraz şekilde dört boy olarak içine koyup fırına atardık. Çocuklara yumurtalı gılik yapardık.” (K13)

“Yemek kültürümüz çok geniş değil. Pazı ve ıspanaktan mancarlı pide yapılır. Eskiden taze hamurdan kulak yaparlardı mantının biraz daha büyüğü gibi. Mantı gibi haşlanır üzerine tereyağı eritilerek yenirdi.” (K15)

“Eskiden toplu sünnet ya da düğünlerde koyun eti ve pilav yapılır yanında baklava tatlısı dağıtılırdı. Bazen de sütlaç dağıtılırdı. Mahalledeki kadınlar bir araya gelip baklavayı önceden açarlar.” (K16)

“1960- 65 li yıllarda millet toplanır kazanlarla aşure yapardı keşkek gibi yapılırdı. Tatlı aşure.” (K4)

“Mancarlı pide yapılır bizde en meşhur yemek odur. Mancar dediğimiz ıspanak gibi yeşilliklere verilen genel isimdir.” (K3)

“Bizde çok yemek kültürü yoktur. Mancarlı, kabaklı, bulgurlu pide börek yapılır.” (K7)

F. 1. Mancarlı pide ve keçi lorlu börek ev yapımı

F. 2. Peynirli ve mancarlı pide

“Zerde tatlısı ve düğün çorbası olmazsa olmazdır. Düğün çorbası et ve kemik suyundan karışık yapılan çorbadır. Kemik suyu et ve unla karıştırılıp yapılır. Genellikle kavurma ve etli nohut yapılır.” (K10)

“Düğünlerin özel yemeği olurdu. Kazan kaynardı tüm köy davet edilirdi. Et, çorba, yemek pilav, zerde tatlısı ve kara helva yapılırdı.” (K17)

F. 3. Düğün yemeklerinden etli düğün çorbası

F. 4. Düğün yemeklerinden etli nohut yemeği

F. 5. Düğün yemeklerinden pılav

“Meşhur mancarlı pidemiz vardır. Mancar ıspanak ve pazı bitkisinden yapılır.” (K27)

“Üzüm asmasından, kaldırık otunun yapraklarından sarma sarılır bizde.” (K30)

Tarifini tespit edebildiğimiz bazı yemek çeşitleri şu şekildedir:

Un Helvası

“Eskiden koca kazanlarda un helvası yapılırdı. Perşembe gecesinden başlardı. Herkes yapamazdı özel aşçıları olurdu. Başında çalgı olurdu.” (K29)

Tavuklu Yufka Yemeği

“Tavuk ve hindi kestiğin zaman kuru yufkanın arasına suyunu sürersin. Üçgen şeklinde açarsın. Sonra ortaya tavuğu ya da hindiyi getirip koyarsın öyle yersin. Yağlı ya da tavuklu yufka yemeği denir.” (K29)

Düğün Çorbası:

“Unu yumurtayı yoğurdu çırparsın et suyunun içine biraz da et parçası koyarsın limon sıkıp karıştırı karıştırı pişirirsin. Tabaklara koyarken tereyağ salçalı sos hazırlayıp üstüne serpersin.” (K30)

Zerde Tatlısı:

“Zerde boyası vardır onu alırsın aktardan. Ararot denen bir nişasta vardı. Pirinci kaynatıyorsun ararotla sonra biraz un katıyorsun en son zerde boyası katıyorsun. Süt katılmaz su ile yapılır. Kıvamı gelene kadar pişirilir. Soğutulup öyle servis edilir.” (K29)

Uvmaç Çorbası:

“Domates sosu yaparsın. Domates sosuyla unu karıştırıp kalburdan geçirirsin. Sonra kurutursun ve çorba olarak pişirirsin. Dibinde bol domates sosu ve soğan sarartırsın. Sonra çorbasını yaparsın ne acıyla nane atarsın içine.” (K29)

F. 6. Uvmaç çorbası malzemesi

Düğün Çöreği

“Düğünlerde genelde çörek yapılır. Ekmek hamuru gibi tepsilere koyulup küçük küçük üstüne çörek otu koyulup fırına verilir.” (K30)

Kesme Çorba

“Kış hazırlığı için yapılır. Hamur yoğrulur sonra ince ince açıp güneşte kurutursun. İnce uzun şeritler halinde kesip tekrar ufaltıp kurutuyorsun.

Soğan kavurup üstüne domates sosu ya da salça kavurup üstüne çorba şeklinde yapılır. İsteğe göre nane atılır.” (K30)

F. 7. Kesme çorba malzemesi

Topalak Köftesi

Haşlamak için

- Yarım kilo kemikli et

Topalak köftesi için

- 2 su bardağı ince bulgur
- 1 çay bardağı irmik
- Yarım çay bardağı un
- Yarım yemek kaşığı salça
- 2 çay kaşığı tuz

- 1 ay kaşığı kırmızı biber
- 1 ay kaşığı kuru nane
- 1 ay kaşığı kimyon
- 1 ay kaşığı karabiber

Bulguru ıslatmak için

- 1.5 su bardağı olacak şekilde ılıtılmış su

Yemeğini hazırlamak için

- 2 tane orta boy kuru soğan
- Yarım ay bardağı sıvı yağ
- 2 yemek kaşığı salça
- Yarım yemek kaşığı biber salçası
- 1 ay kaşığı kırmızı biber
- 1 tatlı kaşığı kuru nane
- Tuz
- Birkaç damla limon

Etli Topalak Yemeği Tarifi

- Kemikli eti, kendi st kısmını geçecek kadar suyu ekleyip düdüklü tencerede 1 saate yakın kaynatalım. (Tuz atmıyoruz eti sertleştirir, pişmeye yakın tuz eklenebilir ete)
- Pişme süresi uzun olduğu için etler pişerken köfteleri yapalım.
- Bulguru irmikle ıslayıp un ve baharatlar ekleyip yoğuralım.
- Su veya un ilavesi gerekirse ilave edip iyice yoğuralım. Yanımıza ksede su alalım.
- Hamurdan küçük parçalar koparıp nohuttan az büyük olacak şekilde yuvarlayıp tepsiye atalım.
- Yuvarlama işlemi bitince pişen etin suyunu szelim soğumaya bırakalım. Suyunu kullanacağız tabii ki. Uygun tencereye yemeklik doğradığınız soğanı alıp kavuralım.
- Salça kırmızı biberi ve tuzu ekleyip kavuralım.

- Et suyunu ekleyelim.
- Kaynayınca eti dökelim. Su ilave edelim kaynayınca yuvarladığımız köfteleri atalım kaynatalım.
- Su ve tuz ayarını yapalım kaynayınca, birkaç damla limon ve kuru nanesini ekleyelim.
- Birkaç dakika daha kaynadıktan sonra ocağı kapatalım. İster çorba ister ana yemek olarak yenilebilir.

Bazı yörelerde nohutlu yapılabilir. Düğün yemeği olarak yapılır. (K31)

5.2. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz kışlık yiyecek hazırlıkları şu şekildedir:

“Kışlık hazırlıklarda salamura peynir hazırlığı, biber turşusunu, salçasını yapar insanlar.” (K25)

“Kışlık hazırlık için domates sosu, karışık turşu ve kuru yufka hazırlarız. Makarna ve erişte keseriz.” (K30)

6. HALK BİLGİSİ VE ORTAK DEĞERLER

6.1. Halk Bilgisi

6.1.1. Halk Hekimliği

“İnsanların, imkanları olmadığı için veya çeşitli nedenlerle hekimlere gidemeyince veya gitmek istemeyince, durumlarını tanılama ve iyileştirme amacıyla başvurduğu yöntem ve yaptıkları işlemlerin tümüne «halk hekimliği» diyoruz.” (Boratav, 1984, s. 122)

İnsanlar, geçmişte olanakların kısıtlı olduğu dönemlerde sağlık sorunları yaşadığında kendi içlerinde bazı uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bu uygulamalara Türkiye’nin hemen hemen her yöresinde hatta dünyanın her yerinde rastlayabiliriz. Özellikle Türkiye’de geçmişte kırsal bölgelere ulaşımın elverişsiz olması, maddi imkansızlıklar gibi sebepler kişileri kendi uygulamalarını gerçekleştirmeye yöneltmiştir.

Halkın kendi kültürü içerisinde oluşturduğu halk hekimliği uygulamaları kuşaktan kuşağa kişiler yoluyla aktarılmıştır. Halk hekimliğinin uygulayıcıları da usta – çırak ilişkisi yöntemiyle -bir nevi el alma– yetişir. Özellikle bu konuda kadınların öncü olduğu görülür.

Halk hekimliği uygulamalarında en sık rastlanılanlar arasında kırık-çıkıkçılar, halk içinde yetişmiş ebelerle rastlanır.

Gebze’de tespit edebildiğimiz halk hekimliği uygulamaları şu şekildedir:

“Halk hekimliği vardı. Kırıkçı çıkıkçılar vardı. Doktora gitmezdik eskiden. Yazımanayarı diye köy var orda kırıkçı vardı bir şey olunca ona giderdik. Kolum incindiyse veya adale zorlanmalarında zeytin çekirdeği soğanı yumurtayı pişirip koluna sararlar. Krem gibi ezer ve döverler. Beyaz sabun şişkinliği alması için kullanılırdı. Düşüp vücudunda kan birikmesi morarma olursa Çavuş Dede’ye giderdik. Elinde jilette pis kanı akıtır. Sonra yumurtayı pişirip sarısıyla beraber sonra moraran yere bağlardı. Şimdi kimse yapmıyor bunu.” (K2)

“Elimiz kanarsa sigara tütününü basardık, ekmek çiğneyip basardık. Böğürtlen dikenini çiğneyip yaraya basardık ve kanamayı keserdi. İlaç yoktu o zamanlar.” (K20, K22)

“Bir insan korktuğu zaman evham yapar. Eskiden korkuluk alan kadınlar vardı. Yanına gidersin seni yatırır karnını belli noktalardan bastırır. Farklı hareketlerle sendeki korkuluğu çıkarıyor”. (K24)

“Doktorlar şarbon der eskiden dalak hastalığı denirdi. Bir kişide görülürse hamuru yoğurup kişinin ensesine koyarlar. Sonra hamurun üstüne şerbet döküp kızgın demirle yaklaştırırlar. Kişi sıcaklığı hissettiğinde dururlar ve sonra iyileşir.” (K20, K21, K19)

“Yaralara eskiden tütün basılırdı. Tavşan yağı bağlanırdı zehirli dikenler battığında onun zehrini almak için. Kulağı ağrıyana da tavşan yağı damlatılırdı. Yara yaprağı çiçeği derlerdi (sarı kantaron) yaranın üzerine bağlanırdı. Kadıllı ve Pelitli köyünde kırık çıkıkçı vardı. O tarz durumlarda onlara gidilirdi.” (K14, K15)

“Sarılık hastalığı için insanların alnından jiletle kan alma vardı.” (K16)

“Bir yerimizi kestiğimiz zaman kanı durdurmak için böğürtlen yaprağını kesip yaranın üzerine basarız. Büyüklerimiz dağda, bayırda gezerken yarayı durduramadığında üzerine kendi idrarını yapanlar da olurmuş. Bayılan için burnuna soğan kesilip tutulur. Çocukta bir rahatsızlık varsa Deliktaş denilen bir taş vardı iki saatlik mesafede. Orada bir pınar vardır hasta olan çocuk iki üç kez taştan geçirilir ve sonra o pınarın suyuyla yıkanır ve kendine gelir. Düşüp kolu çıkan ya da kırılan olursa doktor olmayan kırık çıkıkçılara götürülürdü.” (K5)

“Dişi ağrıyan adam bohça otunu dişine sürünce iki gün sonra dişi yerinden sökülmüş. Halk arasında etkili bir ot olarak kabul edilir.” (K4)

“Çarık küllü denen bir ilaç vardı. Sünnette kesim yapıldıktan sonra hemen o sürülürdü yaralar iltihap kapmasın diye. Bizim çocukluğumuzda kocakarı ilacı dediğimiz ilaçlar vardı ama tam hatırlamıyorum neler yapıldığını. Kolu çıkmış, ağrımış, ayağı burkulmuş olanlar belli kişilere gidilirdi. Onlar yöntemler uygularlardı.” (K7)

“Parmağını sıkıştırırsan zeytinle soğanı ez birbirine bağla derlerdi.” (K10)

“Şarbon çıktı mı (bizde dalak derler) Enseseine hamur koyup içine suyla şerbet koyarlar. Demirleri kızdırıp oraya değdirirler damarda acısı duyulana kadar basılır oraya. Böylece o bölge temizlenmiş olur.” (K11)

“Yılancık hastalığı ve köstebek hastalığı denilen hastalıklar dua okumayla geçer. Bunu herkes okuyamaz. El almış kişiler okur. Özellikle para istemezdiğer gönülden koptuğınca kendisine para ya da hediye verilirdi.” (K12)

“Yaralara böğürtlen yaprağını çiğneyip basardık.” (K27)

“Dedemin eskiden dizinde ağrılar vardı. Doktor iğneler yaptı faydası olmadı. Eskiden ormanlarda ağaçlarda kav olurdu. Babam kav buldu yumuşak yerinden kesip kavın üzerinden sigarayla bacağını yaktı biraz yara açtı. Ertesi akşam yine yaktı yara iyice açıldı. Hayvanların memelerine sürülen siyah merhem ve böğürtlen yaprağını çiğneyip yaraya sürdü. Yaradan on gün sarı su aktı ve bacağı iyileşti.” (K26)

“Doğumdan sonra anne rahatsızlanınca kepek ya da yulaf kaynatılıp lohusanın altına serilirmiş.” (K30)

“Eskiden bir komşumuz vardı. Bacaktaki yaraya sarı bir ot sarardı. O ot yarayı kanatıp pis kanı atardı. Ağrı ve sızılar geçerdi. Yaraya ekmek çiğneyip basarlardı. Böğürtlen yaprağı çiğnenip konulurdu yaralara. Balmumunu eritip burkulan bacağa bezle sarılırdı.

Ayağını baltayla veya kesici aletle kestiğin zaman çiğ hamuru oranın üzerine bağlarlardı.” (K30)

6.1.2. Halk Baytarlığı

“Türk kültür tarihi kaynaklarından bazılarında halk hekimliği uygulamalarının yanı sıra halk veterinerliği kapsamında değerlendirilebilecek kimi uygulamalara da yer verilmiş olması, hayvancılık ekseninde zengin bir medeni sistem oluşturan Türklerin erken dönemlerden itibaren zengin bir geleneksel veterinerlik birikimine eriştiklerini göstermektedir.” (Aça, 2018, s. 61)

Gebze’de geçmiş dönemlerde özellikle küçükbaş hayvancılık önemli bir yer tutarmış. Bu sebeple halkın kendi arasında yaygın olarak kullandığı hayvan hastalığı uygulamaları vardır. Geçmişte veteriner hekimlerin sayısının azlığı ve insanların onlara ulaşma imkansızlığı olduğundan halk, kendi içinde bazı uygulamalarla hayvanlarını iyileştirme çabalarını göstermiştir.

Gebze bölgesinde tespit edebildiğimiz halk baytarlığı (hekimliği) uygulamaları şu şekildedir:

“Hayvanlarda bohça otu kullanılırdı. 24 saat duracak kulakta bu ot fazla kalırsa hayvanın vücuduna zarar verir. Hayvan yemeden içmeden kesilip halsizleşince kullanılır. Topal olunca bacaklarına bağlanırdı. Bu otun yakıcı bir etkisi var ve 24 saat dururken kulağı biraz delerek vücuda etki ediyor.” (K19)

“Bohça otunun kökünü kesip kuruturlardı. Hayvanın kulağını şişirip geçerd. Bacaklarda şişlik olunca yine oraya da sürülürdü. Bohça otu siyah olur kökü piring tanesi gibi kuruturlardı. Koyun hasta olunca yakıp hemen takarlardı hayvana.” (K20)

“Hayvanlar rahatsız oldu mu bohça otu derler o otu hayvanın kulağına bağlarlar delik açarlar. O ot ateşi çabuk düşürür. 24 saatten fazla durursa eğer kulağı tam deler ve yara yapar. Bazı hayvanların hastalığı geçmeyince kulağından kan akıtmak için kesilirdi.” (K14)

“Bohça otu vardır. Hayvan hasta olduğunda (üşütme vs.) hayvanın kulağına sürülürdü.” (K6)

“Hayvanlarda şap hastalığı olurdu, meme hastalığı olurdu başka türlü hastalıklar olurdu. O hastalıklara bilen kişiler müdahale ediyordu. Katran çok kullanılırdı hayvanların ilacı için. Hayvanın her türlü yaralarında kullanılırdı ardıç katranı.” (K7)

“Hayvanlar kuduz olurdu. Kendini yer gibi kaşınırlardı. Pompalama derler. Hayvanı üç sefer kapıdan geçirir her geçişte okunur ve elindeki dikenli telle hayvana bir kez vururdu. Çobanlara da aynısı uygulanırdı. Hayvan şarbondan ölürse eti yenmezdi. Yenirse insana bulaşabileceği düşünülürdü. Koyun keçinin memesi şişerse meme vurmuş denirdi. Soğuk bir pınarda hayvanın memelerine soğuk su serpilirdi. Hayvanlarda karaboğça denilirdi yüksek ateşli hastalığı olurdu. Hayvan bir gece boyunca derede yatırılırdı. Ateşi düşsün diye. Baytar yoktu köyde bu işlerden anlayan bilgili kişiler olurdu. Hayvan üşüttüğü zaman bohçaotu toplanıp kurutulup hayvanın kulağını delip o ot takılır. Hayvanın kulağı delik kalır fakat vücuttaki enfeksiyonu iyileştirir. Bazen de kuyruğunun ucuna takılırdı kulağı kesik olmasın diye.” (K12)

“Eskiden şap hastalığı olunca bütün hayvanlar köyün ortasına toplanır ve aşı yaptırılırdı toplu şekilde.” (K11)

“Hayvanlarda eskiden ilaç yoktu. Bohça otu ve sırim bağı otunu kullanırdık. Sırım bağı özellikle hayvanın bacağının eklem yerlerine bağlarlar. O da hayvanın bacaklarındaki hastalıklara iyi gelirdi. Bohça otu ucunu sivriltiler bi çiviyle ağaca takarlar. Hayvanın kulağındaki damara takarlardı. Hayvanın kulağını biraz durunca delerdi ama iyi de gelirdi hayvandaki zehri alırdı.” (K27)

“Koyunlar rahatsızsa babam bohça otunu ekmeğe ufak ufak koyup koyunlara yedirirdi. Koyunlar iyileşirdi.” (K26)

“Hayvanlara bohça otu takılırdı. Kulaklarına takılırdı.”

“Manda yavrusuna malak deriz karnının altı şişerdi sıçancırık denirdi. Onu delip içinden sarı su akıtılıp şişlik giderilirdi.” (K29)

6.1.3. Halk Takvimi

“Yaşamlarını çiftçilik ve hayvancılık ile sürdüren topluluklarının takvimleri pek tabîî, mevsimlerin ve her mevsim içindeki bölünmelerin yıl içinde, her defasında aynı hava şartlarına rastladığı bir düzende olacaktır; nitekim bu çevrelerin halk takvimleri güneş takviminden pek farklı değildir; aynı ilkeye dayanır. Ancak ayların adlarında ve bölünmelerinde, türlü etkenlerden gelme çeşitlenmeler görülür.” (Boratav, 1984, s. 133)

Gebze ilçesinde halk takvimi adına kısıtlı bilgilere rastlamaktayız. Bunlar şu şekildedir:

“Aylara verilen özel bir isim yoktur. Ekim Kasım için tohum ekmesi ve denir. Orak başlangıcı Mısır Çapası.” (K4)

“Hasat ayı vardı. Ekin ekerlerdi. Orak ayı biçme ayıydı.” (K7)

“Haziran Temmuz – Orak ayı olarak adlandırılır.

Harman sonu – Ağustos ayı

Soğan ayı – Mart” (K29)

“Orak ayı Temmuz ayıdır.

Ekin ayında ekin ekilir.” (K8)

6.1.4. Halk Mimarisi

“Halk mimarisini genel etmenler altında gelenekselleşen, anonim bir tasarım sürecinde oluşan bir mimari olarak tanımlayabiliriz. Bu mimari, söz konusu toplumun değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek-görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir.” (Baran, 2006, s. 141 - 142)

Gebze'nin köylerindeki eski yapılı evleri incelediğimizde, evlerin taş dizme ile yapıldığını tespit ettik. Tahta çیتالardan taşların arasına örme yapılır, meşe odunundan evlerin belirli noktalarına güvenlik için direkler dikilirmiş.

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz halk mimarisi uygulamaları şu şekildedir:

“Eskiden evlerin altını normal taş yaparlardı kaya taşı. Murçla kırılıp düzgün hale getirilip yapılırdı. Üstüne de çatı yapılıyor ahşaptan. Direkleri de ahşap dikerler ve meşe odunudur. Aralara da tuğla örülüyor. Bizde çok kerpiç ev kullanılmadı.” (K23)

“Çıbık örme de yapılırdı eskiden. Evlerin altında taş örülen yer ağır olurdu. Yapılan kışlık yiyecek hazırlığı alt katta ayrı bir odada saklanırdı kiler ve ardiye gibi odadır. Genelde ahırın yanına iki büyük oda yapılır ayrı şekilde.” (K24)

“Eski evler kargır ve ahşap evlerdir. Çita örmesi kullanılırmış. Sonradan kerpiçten örme ve taş duvar yapısı kullanılmıştır. Taş duvar ve çamurla evler yapılırdı. Aralara meşe ağacından direkler dikilirdi.” (K14)

“Aydınlatma için eskiden gaz lambası kullanılırdı. Soba sistemi yoktu ocak dediğimiz şömine sistemi kullanılıyordu. Genelde meşe ağacı kullanılırdı.” (K15)

“Evlerin alt katı elle murçla kesilen taşlarla dizilir. Üst katlarına tuğla kullanılırdı. Çok eski evlerde kerpiç arasına örme yapılırdı.” (K5)

“Evler iki katlıydı. Alt katlar ahır olarak kullanılırdı. Üst kattan ağıra geçiş yapılırdı. Aydınlatma için gaz lambası ve öncesinde de kandil kullanılmıştır. Bezir yağına fitil koyup kandil olarak yakarlardı. Sonra gaz yağı lambaları çıktı. Ev ısıtmasında meşe odunu kullanılır şimdilerde

şömine denen ocaklar kullanılırdı. Eskiden soba yoktu. Sadece meşe odunu kullanılırdı. Ormandan kestiğimiz odunu kullanırız.” (K4)

“Eski evlerin mimarları ustalardı. Bazı köylerde meşhur ustalar vardı.” (K27)

“Eskiden soba yoktu, salonda bir ocak olurdu sadece aile büyükleri o ocağa yakın otururdu. Küçükler büyükler gelince kenara çekilirlerdi.” (K27)

F. 8. Ahatlı Mahallesi’nde Dede Ağacı kuyusu örme taştan ve 25 m. derinliğe sahip.

F. 9. Ahatlı Mahallesi’nden eski bir köy evi örneği

F. 10. Ahatlı Mahallesi'nden eski köy okulu yapısı.

F. 11. Aralarında kerpiç örme çubuklar bulunan eski bir köy evi örneği

F. 12. Duraklı Mahallesi'nden eski bir ev örneği.

F. 13. Duraklı Mahallesi eski bir ev örneği

F. 14. Duraklı Mahallesi eski su kuyusu

F. 15. Yağcılar Mahallesi ortak köy fırını temizliği için fırının yanına kurulan taş oluk

F. 16. Yağcılar Mahallesi eski yapı örneği

6.1.5. Temizlik Kültürü ve Maddeleri

Ülkemizde temizlik kültürü tarihi süreç içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Modern dünyada kimyasal malzemeler ve teknolojik aletlerle yapılan temizliğin geçmiş dönemlerde ilkel yöntemlerle yapıldığını görmekteyiz.

Teknolojinin tam anlamıyla gelişmediği dönemlerde insanlar doğal yöntemlerle temizlik uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Bu uygulamalar halk arasında ortak bir temizlik kültürü olmasını sağlamıştır.

Genel anlamıyla bakıldığında Türklerin temizliğe önem verdiğini söyleyebiliriz. “Bahar temizliği, bayram temizliği” gibi tabirlere bakarak dönemsel geniş temizlik uygulamalarının yapıldığını da söyleyebiliriz.

Gebze ilçesinde temizlik kültürü üzerinde tespit edebildiğimiz uygulamalar şu şekildedir:

“Eskiden çukur kazardık üstüne odun koyardık. Sonra odunların üstüne küfe koyardık. Sonra küfenin içine kat kat beyaz kıyafetleri koyardık. Küfenin üstüne tekrar kül koyardık. Sonra kaynar suyu külün küfenin

üzerinden döküp kuyuya su dolardı o suyla da yine çamaşırları yıkardık. Beyazlar kar beyazı gibi olurdu.

Bulaşıkları da külle yıkardık. Deterjan kullanılmazdı.

Kil topraktan sabun gibi kalıp yaparlardı. İçine de az gaz yağı eklenirdi. Saç yıkamak için kullanırlardı.” (K29)

6.2. Ortak Değerler

6.2.1. İmece ve Yardımlaşma

“Türk coğrafyasının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan küçük yaşam alanları olan köylerdeki sosyal hayat, Türk medeniyetinin minyatürleridir. Türk coğrafyasının temel taşıını oluşturan ve devletin gücünün yeterince ulaşamadığı kırsal alanlarda dayanışma örneği olarak “imece” kültüründe zorlama olmadığı gibi, genellikle sıralama da bulunmayıp, ihtiyacı olduğu hissedilen kişiye gönüllü yardıma dayalı birlikteliktir. İmece, kırsal yaşam içinde işlerin gönüllük esasına göre el birliği içinde yapılması şeklinde tanımlanmakla birlikte uygulamalarda şehre göç etmiş hemşeriler arasında şehir şartlarının elverdiği ölçüde şehirlerde de yaşatılmaktadır.” (Yücel ve Baki, 2020, s. 156)

“Ülkemizde ve diğer Türk topluluklarının yaşadığı ülkelerde imece usûlünün daha çok kırsal alanlarda, köylerde uygulandığını, şehirlerde ise çok az karşımıza çıktığını görürüz. İmece usulünün şehirlerdeki karşılığına örnek olarak (ya da imecenin modern görünümü olarak) kermesleri verebiliriz. Bu uygulamada kermesler aracılığıyla bir dayanışma, yardımlaşma şekli sergilenmiş olur.” (Karabatak, 2018, s. 492)

Gebze’de tespit edebildiğimiz imece uygulamaları şu şekildedir:

“İmece usulü köyümüzde vardır. Bir kişinin işi varsa onun işini halledersin. Sonra bir gün senin de işin olur o da gelir yardımcı olur. Karşılıklı yardımlaşmalar vardır. Köyde ortak bir çalışma yapılacaksa bu iş köydeki tüm hanelere muhtar tarafından bölünür. Her ev kendine düşen payı halletmek zorundadır.” (K22)

“İmece usulü vardır. Düğünde, ekinde toplu halde hareket edilip yardımlaşma yapılır. Ekinini yetiştiremeyene yardım edilir. Dağlarda kömür yakılacaklara yardım edilir. Muhtarlık imece yaptı. Su getirmek için kazı gerekiyordu. Kura usulüyle 50 ve 100 m yerin sertliğine göre paylaşım yaptırılır.” (K15)

“Ekin işini herkes bitirir. Eğer bir kişi bitiremezse tüm köylü ona yardım eder.” (K4)

“Eskiden mısır toplanıp soyulurken imece usulü yapılırdı. Bir tarafta da mısır pişirilip yenilirdi. Genç yaşlı herkes katılırdı.” (K6)

“Eskiden yardımlaşma olurdu. Harmanda herkes birbirine yardım eder. Kim müsaitse işi bitmişse diğerine yardımcı olmaya giderdi.” (K7)

“İmece kültürü geçmişte vardı. Günümüzde de az da olsa devam ediyor. Yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutuyor.” (K10)

“1962 -63 senelerinde burada bu yollar yapıldı. Yolu aslında köylü yaptı. Askeriye sadece dozeri veririm gerisini siz yaparsınız dedi. Karşılık mazot parası istediler. İlk açılan yolları köylü yaptı. Bu köyün içme suyunu 7 km öteden kazma kürekle köylü imece usulü suyu getirdi. Her eve eşit şekilde kazı dağıtımı yapılırdı. Bazı yerler çok zor denk gelirdi.” (K25, K35)

6.2.2. Konuk Ağrlama

“Türk devlet yapısında görülen ahilik sistemi, kervansaraylar, hanlar, hamamlar ve eski evlerdeki misafir odaları Türklerin misafirperverliğini göstermektedir. Misafir her zaman en güzel şekilde karşılanmaya ve ağırlanmaya çalışılmıştır. Türk İslam inancında da misafire önem verilmektedir. Misafirin rızkı ve bereketiyle beraber geldiğinin hem halk hem de İslam inancında görülen ve benimsenen bir düşünce olduğunu söylemek mümkündür.” (Toprak, 2019, s. 75)

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz konuk ağırlama uygulamaları şu şekildedir:

“Köyde konukevi gibi bir yer yok kahvede misafir edilir.” (K14)

“Eskiden kahve vardı. Dükkân kapısını kapatırdı ama kapısını kilitlemezdi. Zor şartlarda olan bir yolcu olursa gece orada konaklasın diye kapıları kilitlemezdi.” (K4)

“Bizim dedemiz vardı. Akşam yemeğe oturmada önce bana derdi kahveye git bak misafir varsa gelsin yemek yesin. Kahvelerde kışın çok misafir olurdu geceleri kalırlardı yollar kapalı olduğu için.” (K25)

6.2.3. Ortak Kullanım Alanları

Ortak kullanım alanları, belirli bir bölgede yer alan ve oradaki ahalinin kullanımına açık olan alanlardır. Bu alanlar umuma açık olarak kullanıldığı için kullanımlarında da kendi içlerinde bazı kurallar oluşturulmuştur. Gebze’de yaptığımız çalışmalarda her köyde eski zamanlarda ortak bir taş fırın olduğunu tespit ettik. Günümüzde teknolojinin de etkisiyle bu fırınların kullanımları artık iyice azalmaya başlamıştır.

Gebze ilçesinde derlediğimiz ortak kullanım alanları şu şekildedir:

“Köyde eskiden üç tane köy fırını vardı ortak olarak kullanılan. Şimdi belediye yenisini yaptı. Çoğu evin önünde kendine ait fırını var günümüzde.” (K19)

“Eskiden köyde ortak bir fırın vardı ekmek yapmak isteyenler bu fırını kullanırlardı. Önceden ekmek yaparken nişan olsun diye fırının önüne çalı koyardı. İnsanlar onu görünce birinin fırını kullandığını anlardı. Günümüzde daha çok herkesin bahçesinde bir fırını var. Bu yüzden ortak çok kullanılmıyor.” (K16)

“Su değirmeni vardı iki tane şimdi ikisi de yok. Bir ton buğday götürürsün 10 çuval un olmaz.” (K4)

“Ortak köy fırınları vardı ama şimdi herkesin kendine ait fırını var.” (K3)

“Ortak kullanım alanı eskiden su değirmenleri vardı. Bu değirmenler kalmadı artık.” (K7)

“Köyün ortak bir yapısı var burada cemiyetler için yemekler hazırlanır. Masrafları muhtarlıktan karşılanır.” (K10)

F. 17. Duraklı Mahallesi revize edilmiş eski köy ortak fırını

F. 18. Yağcılar Mahallesi eski köy fırını

F. 19. Duraklı Mahallesi eski köy fırını

F. 20. Mollafenari Mahallesi'nde d   n hazırlığı yapılan ortak mutfak

F. 21. Yağcılar Mahallesi eski ortak taş fırın örneği

6.2.4. Giyim – Kuşam Kültürü

“Giyim kuşamlar bütün özellikleriyle bir kültür ve sanat olayıdır. Anadolu insanının, manevi dünyasını yansıtan biçim ve motiflerle bezeli giyimler, aynı zamanda onların törelerine bağlı kalmalarına da yardım etmiştir. Orta Asya'dan gelip Anadolu'yu yurt tutan Türklerin giyim kuşam geleneği Anadolu yerli giyim kuşam geleneğiyle yoğrularak şekillenmiştir. Anadolu Türk giyim kuşam geleneği, malzemesi, biçimi ve bezemesiyle Türk halk kültürünün zengin kaynaklarından biridir. Türklerin giyim kültürü de tarih boyunca değişmeler kaydetmiştir. Türk toplumu, Orta Asya göçebe toplumunda kadın erkek benzer giysileri giyerdi. Türkler Anadolu'ya ayak bastıktan sonra da geleneksel giyim biçimlerini devam ettirmişler; ancak karşılıklı kültür alışverişiyle yeni coğrafyada hem etkilenmişler hem de etkilemişlerdir.” (Artun, 2008, s. 68)

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz giyim – kuşam kültürü uygulamaları şu şekildedir:

“Eskiden genelde herkes kara başörtü kara yeldirme kara don giyerdik. Sonradan güllü basma ve şalvarlar çıkmaya başladı. Düğünlerde önu dantelli ipek başörtü örterdik. Bayramlarda da aynı.” (K13, K36)

“Köyde aşıklık geleneği yok bu çevrede bulunmaz. Kadınlar şalvar ve yeldirme giyerler. Gelin süslemesini köyde gelin düzücü denen işten anlayan bir bayan yapardı.” (K15, K37)

“Erkekler keten tohumundan yapılan kalın kumaştan şalvar pantolon giyilirdi. Bayanlar üstüne yeldirme giyer ve şalvar giyer. Başörtüsü tentene (oyalı örtü) denen bir şey vardı yeni gelin olanlar onu takardı.” (K4)

“Kara lastik giyilirdi. Evli olanlar bürme giyerdi bekar kızlar oyalı tülbent takardı.” (K3)

“Şimdi eşarp var eskiden başörtüsü vardı. Özel işlemeli başörtüsü giyerdi bekar kızlar. Giyim kuşamından genç kızlar ve evli kadınlar ayırt edilirdi. Eskiden föter ve şapka takılırdı. Erkekler şalvar denilen potur don giyilirdi. Kadınlar kendileri dokuyordu burada. Diken kişiler vardı köyde.” (K7)

“Kadınlarda yeldirme dedikleri siyah pardösü vardı. Evliler genelde o yeldirmeyi giyerdi.” (K10)

“Genç kızlar bayramlarda beyaz işlemeli örtü örterlerdi. Evli kadınlar beyaz giymezdi dışarıda. Yaşlıların giyiminde dantel kullanılmıyor kıyafetlerde.” (K29)

6.2.5. El Sanatları

“Geleneksel Türk el sanatları özünü ve ruhunu geçmişten alan, Türk halkının toplumsal duyguları ve sanatsal beğenileri aracılığı ile kültürel zenginliklerimizi yansıtan değerlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelişi ile yeni bir hal alan Türk el sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir sentez oluşturmuştur. Günümüz geleneksel Türk el sanatlarını; halı ve kilimcilik, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, altın ve gümüş işleri, çinicilik, çömlekçilik, işlemecilik, oya yapımı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımı, taş işçiliği, bakırcılık, sepet örücülüğü, semercilik, keçe yapımı,

ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb. sıralamak mümkündür.” (Can, 2013, s. 260)

Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz el sanatları uygulamaları şu şekildedir:

“Eskiden yaylı denilen kilim dokuma tezgâhı vardı. Belirli kişilerde bu tezgâhtan olurdu. Eski öteberileri kesip onları yaylıda kilim dokumada kullanırlardı. Bayanlar kanaviçe iş yaparlardı. Gergef denilen tezgahlarda kanaviçe ve iğne oyası yapılıyor.” (K15)

“Derelerde keten saplarını döverlerdi. Mengeneden geçirip sıkıştırırlardı. Şilte, yorgan yapılırdı onlardan.” (K5)

“Eskiden evlerde kilim dokunurdu. Eskiler süsleme çantalar da yaparlardı.” (K5)

“Köyde ipek halıcılık vardı. Herkesin evinde tezgâh vardı. Genellikle bayanlar halı dokurdu.” (K4)

“Eskiden yün halı dokuyorduk. Köyde halıhane vardı orda dokumayı öğrendik. Sonra evlerimize aldık teçhizatı. İlk olarak yün halısı ördük. Hereke halısı ipekten yapılıyordu. Sonradan onları dokumayı da öğrendik. Önceden uzun gergefler olurdu. Onların üzerinde kanaviçe iğne oyaları yapardık.” (K29)

6.2.6. Geçim kaynakları

İnsanlar, hayatlarını devam ettirebilmek için tarih boyunca farklı etkinliklerde bulunmuşlardır. İlk insanlarda öz hayatı devam ettirebilmek için avcılık, toplayıcılık gibi etkinliklere rastlanırken zamanla toplum kültürünü oluşturan ve kalabalık gruplara dönüşen bireylerin geçimlerini ve ihtiyaçlarını sağlamak adına farklı etkinliklerde bulunduklarına rastlıyoruz. Bu etkinlikleri hayvancılık, tarım faaliyetleri ve ticaret olarak üç grupta inceleyebilmek mümkündür.

Toplum içinde insanların ihtiyaçlarından doğan ticaret ve geçim ilişkisi zamanla devlet politikaları şeklinde uygulanmaya başlanmıştır. Paranın icadından önce insanların ilk dönemlerden itibaren “takas” dediğimiz yöntemi uygulamaları da ticaret pratiğinin geçmişi olarak nitelendirilebilir.

Toplum içinde belirli bir konuma erişmek isteyen ve ailesiyle veya birey olarak hayatını idame ettirmek isteyen birey, çeşitli uğraşılarda bulunmuş; bu uğraşılar

zamanla toplumsal bir uygulama haline gelmiştir. Özellikle kırsal bölgelerde coğrafi yapıların belirleyiciliği sonucu hayvancılık ve tarım ön plana çıkmışken, buna bağlı olarak çeşitli alt geçim kolları da oluşmuştur.

İnsan, doğanın kendisine sunduğu malzemeden azami şekilde faydalanmaya çalışmış ve bu malzemelerden kendi geçimini ve diğer insanların ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli uğraşlar keşfetmiştir. Her keşif, her uğraşı aslında yeni bir ihtiyacın ortaya çıkardığı bir zorunluluk denilebilir. Bu bağlamda toplumsal anlamda yöreden yöreye farklılık gösteren geçim kaynakları ortaya çıkmıştır.

Çalışma bölgemiz olan Gebze ilçesinin kırsal mahallelerinde ana geçim kaynağının tarım ve hayvancılık üzerine olduğunu söyleyebiliriz. Gebze ilçesinde tespit edebildiğimiz geçim kaynakları şu şekildedir:

“Meşe odununu diziyorsun sonra onun üzerini tozla kapatıyorsun hava almaması için her yerini kapatıyorsun. Ateş içeride alev almadan meşeyi kömür haline getirir siyahlaştırır. Eğer bir delik olup odunlar havayla temas ederse tüm odunların yanma ihtimali vardır. O yüzden meşe kömürü yapmak zordur ve kömür haline gelene kadar başında nöbetleşe beklenir. Yoksa tüm emekler zayi olabilir.” (K20)

“Mandayı kömür satışı için kullanırdık. Araba olmadığı için manda arabası kullanılırdı. Kömür yapılırdı burada. Meşe ve Gürgenden kömür yapılırdı. Ormandan gazel yaprak toplayıp onları yakılan ateşin yanına sıva yaparlardı çamur gibi yapıp.” (K19)

“Eskiden bu köyün geçim kaynağı mangal kömürüydü. Meşe ve gürgen ağacından yapılırdı. Kömürleri yapıp Üsküdar’da satarlarmış. Odunu 50 60 cm uzunluğunda kesip odunları çatarlar. Göbeğine aralık bırakırlar. Oradan yakabilmek için. Oraya yulgın, kuru odun koyarlar ve yığmaya başlarlar üst üste. Sonra üzerine ot saman gazel kapatırlar. Onun özel kumu vardır ve duvar sıvar gibi sıvarlar. Hava almaması gerekir istifin. Bir hafta 4 5 gün köz yanar ve kendiliğinden söner. Açınca kömür haline dönüşür. Eğer dikkat etmeyip hava aldırırsan kül olur ve yanar telef olur tüm odun. 5 ton odun çatarsın 1 ton kömürü ancak alırsın. Eskiden buranın geçim kaynağıydı mandayla uzak bölgelere götürülüp satılırdı. Eskiden

köylü tüm ihtiyacını bahçesinden görürdü. Pazar vs. kurulmazdı. Sadece seyyar balıkçı gelirdi satış yapmaya.” (K18)

“Duraklı Köyü Üsküdar’ın ilçesiymiş eskiden. Buralarda manavlar peyniri, sütü toplayıp Osmanlı zamanında Üsküdar’da satarmış. Bu mallar Manav köylerinden geliyor denirmiş.” (K25, K34)

“Eskiden burada mangal kömürü yapılırdı. Götürüp Üsküdar Kadıköy tarafında satarlardı. Bu bölgelere Manda arabalarıyla gidilirdi.” (K27, K33)

“Odun kesiyorduk sonra onları çatıp kuyu yapıyorduk. Sonra posayla üstünü kapatıp içerden ateş verip 3 4 gün yakardık. Çatılan odunların hiç hava almaması lazım. Eğer o dış kaplaması delinirse veya hava alırsa odunlar yanar kömür olmadan kül olur. Bu yüzden başında nöbetleşe beklenirdi. Kuyunun etrafı sürekli kontrol edilirdi.” (K28)

6.3. Oyunlar

6.3.1. Ayı Eğlencesi

“Köy gençlerinin kış aylarında karın çok yağdığı zamanlarda kış eğlencesi adı altında gençler toplanırlar. İçlerinden bir tanesini ayının temsili olan postunu giydirebilirler. Postu giyenin İsmi gizli tutarlar ve boynuna ip bağlayıp çekerek götürürler. Yanında davul olur köyün gençleri etrafında toplanır. Kapı kapı dolaşarak ayıyı biraz oynatırlar. Ayı nasıl bayılır diye sorulduğunda ayı kendini yere atar ve gittikleri evlerden bahşiş toplarlar. Daha sonra topladıkları paralarla kendilerine sabaha kadar ziyafet yaparlar. Bu karın çok yağdığı zamanda eskiden beri yapılan bir gelenektir.” (K40)

6.3.2. Heyamul

“Bayramın son günü akşam “heyamul” diye bir şey vardı. Herkes halka şeklinde birbirinin kemerini tutar. Sonra zayıf olanlar bir üste, bazen de üçüncü kat yapılır. Kule dediğimiz gibi bir şekil yapılır.” (K41, K44)

7. SONUÇ

“Gebze Halk Kültürü Monografisi” adlı çalışmada büyükşehirlerin yaşam koşullarının arkasında kalan kırsal mahallelerin kendi kültürlerini geçmişten günümüze nasıl aktardıkları ve günümüzde bu köylerde yaşayanların ne kadarını yerine getirdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Saha çalışmasında sözlü derleme ve yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Elde ettiğimiz veriler den hareketle Gebze’deki kırsal mahallelerde gelenek ve göreneklerin geçmişten günümüze ne kadarının aktarılabildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda Gebze ilçesinin dokuz kırsal mahallesini girilmiş olup, bu mahallelerde yaşayan insanlarla görüşmeler yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen ses kayıtları ve veriler “giriş, geçiş dönemleri, bayramlar ve törenler, halk inanışları, halk mutfağı, halk bilgisi ve ortak değerler” başlıkları altında sınıflandırılarak yazıya aktarılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde araştırma alanımız olan Gebze ilçesiyle ilgili fiziki ve tarihi yapısıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmanın amacı, yöntemi ve kapsamlarından bahsedilmiştir. Gebze ilçesinin kırsal mahallelerinde yerleşik nüfus sayısının az olması nedeniyle kaynak kişiye ulaşma konusunda sıkıntılar yaşanmış olsa da ulaşılan kişilerle verimli görüşmeler yapılmıştır. Çalışmamızda Gebze’nin kırsal mahallelerinde yaşayan yerel halkın genel itibarıyla “Manav” kültürünü yansıttığı tespit edilmiştir. Son yıllarda Gebze’de sanayileşmenin hızla artması nedeniyle kırsal mahallelerde de pek çok tarımsal ve hayvancılık faaliyet terk edilmiş ve Gebze merkez mahallerine yerleşilerek gençlerin işçi olarak çalıştığı tespit edilmiştir.

Gebze halk kültürünü incelediğimiz çalışmamızın ikinci bölümünde insan hayatının çeşitli geçiş evrelerini oluşturan dönemler incelenmiştir. İnsan hayatında yaşandıktan sonra bir değişime yol açan bu geçiş dönemlerinden ilk olarak doğum ile ilgili süreçleri inceledik ve Gebze’de uygulanan doğum âdetlerine yer verdik. Bu bölümde çalışmamızın en uzun kısmını oluşturan ve insanın yaşam sürecinde çok önem arz eden evlenme sürecini aşama aşama başlıklandırarak incelemeye çalıştık. Gebze ilçesinde evlenme kültürünün geçmişteki uygulamalarıyla günümüzdeki uygulamalarının yakın olduğunu tespit ettik. Son yıllarda ortaya çıkan teknolojik unsurlar ve maddi imkanların artması nedeniyle her ne kadar şekli bakımdan törenler değişmiş görünse

de âdetlerin yaygın şekliyle korunduğunu tespit edilmiştir. İkinci bölümün son aşamasında insan hayatının bitişini niteleyen ölüm ile ilgili uygulamalar işlenmiştir. Cenaze evinde yapılanlar ve defin sonrası işlemler hakkında bilgiler tespit edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Gebze’de dini bayramlar, törenler ve kutlamalarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Gebze’nin kırsal mahallelerinde günümüzde dinî bayramların geçmişteki gibi kutlandığı tespit edilmiştir. Bayram öncesi arefe günlerinde mezarlık ziyareti, bayram sabahlarında toplu bayramlaşma törenleri ortak kültür olarak tespit edilmiştir. Dinî bayramlardan sonra en sık karşılaştığımız uygulama Hıdırellez kutlamalarıdır. Günümüzde de Gebze’nin çoğu mahallesinde Hıdırellez kutlamaları yapılmaya devam edilmektedir. Bu bölümde yer alan sünnet uygulamalarının geçmişte toplu şekilde yapıldığı; maddî imkansızlıklar ve doktora ulaşmanın zorluğu nedeniyle bu yöntemin tercih edildiği tespit edilmiştir. Asker uğurlama ve hacca gönderme törenlerinde Anadolu’nun genel yörelerine göre farklılıklar tespit edilmemiştir. Geçmişte tarımın büyük bir geçim kaynağı olduğu Gebze’nin kırsal mahallerinde yağmur duasına dair bir iki tespit yapılmış fakat bunların çok eski dönemlere rastladığı tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde Gebze bölgesindeki halk inanışlarına yer verilmiştir. Yaptığımız görüşmelerde Gebze’nin kırsal bir bölgesinde “Deliktaş” adı verilen bir yerden bahsedilmiş, tüm görüşmelerde bu Deliktaş’a gidip içinden üç kere geçenlerin özellikle psikolojik rahatsızlıklarının geçtiği inancı tespit edilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde Gebze halk mutfağı kültüründen bahsedilmiştir. Gebze’de en yaygın şekliyle karşımıza çıkan halk mutfağı ürünü “mancarlı pide” olmuştur. Mancar olarak nitelendirilen malzeme ıspanak, pazı gibi yeşilliklere verilen genel isimdir. Mevsimine göre bu malzemeler mancar olarak pide yapımında kullanılmıştır. Bunun dışında sadece Gebze’ye özgü olarak bir yemek tespitinde bulunulmamıştır.

Altıncı bölümde Gebze ilçesinde tespit ettiğimiz farklı halk uygulamaları ve ortak değerler bir bölüm içinde işlenmiştir. Halk bilgisi alt başlığı altında halk hekimliği ve baytarlığıyla ilgili Gebze ilçesinde zengin uygulamalar tespit ettik. Gebze bölgesinde hayvancılık geçmişte geçim kaynağı olduğu için bu bölgede baytarlık bilgisi gelişmiştir. Orta yaş üstü insanlardan edindiğimiz bilgilerde hayvan hastalıklarında bitkilerin özellikle “bohça otu” adı verilen bitkinin çok sık kullanıldığına rastlarız.

Halk takvimi konusunda özel kullanımlar tespit edilmemiştir. Gebze ilçesinin kendine özgü bir mimari yapısı olduğu belirlenmiştir. Bu mimari yapılarla ilgili fotoğraflar ayrıca ekte sunulmuştur. Bu bölümde ortak değerler başlığı altında köylerdeki imece usulü, konuk ağırlama, ortak kullanım alanları, giyim-kuşam kültürü, el sanatları ve geçim kaynakları hakkındaki tespitler paylaşılmıştır. Bu bölümün son alt başlığı altında oyunlar ve eğlenceler tespit edilmiştir. Ayı eğlencesi ve pevamül adlı iki oyun ayrıntılı olarak tespit edilip paylaşılmıştır.

Gebze'nin halk kültürü, direkt birinci ağızdan bilgiler alınarak, görüşme yöntemi kullanılarak geçmişten günümüze uzayan süreçle birlikte ele alınmıştır. Çalışmamızın amacı sanayisi ve nüfusu bakımından birçok şehirden büyük olan Gebze'nin kırsal mahallelerinde de kültürel unsurların hala devam ettirilebildiğini ön plana çıkarmak ve bu bilgileri gelecek kuşaklara aktarmaktır. Tespit ettiğimiz tüm sözlü kültür unsurları yazıya geçirilerek gelecek kuşaklara da kaynak teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

(2023, 05 11). <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/gebze/> adresinden alındı

Acıpayamlı, O. (1963). Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*.

Aça, M. (1999). Kazak Ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar Ve Aş Verme (Aş Toyu). *Milli Folklor Dergisi*(43), s. 24 - 33.

Aça, M. (2018). Doğu Karadeniz Hayvancıları ve Çobanlarının Geleneksel Veterinerlik Uygulamalarına Dönük Tespit ve Değerlendirmeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 61, s. 127 - 144.

Akdeniz, S. (1968). Mübarek Ramazan Üzerine Düşünceler. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 2(16), s. 33 - 35.

Artun, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm. *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(10), s. 85 - 107.

Artun, E. (2000). Adana'da Asker Uğurlama ve Karşılama Törenleri. *Milli Folklor Dergisi*, 6(47), s. 41 - 48.

Artun, E. (2008). *Halk Kültürü'nde Giyim-Kuşam ve Süslenme Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. (M. T. Koçkar, Dü.) Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.

Baran, M. (2006). Halk Mimarisinin Halk Bilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği. *Milli Folklor Dergisi*, 18(72), s. 141 - 156.

Başdin, A. (2017). İhtimai Gelenekler Açısından Selçuklularda Toy, Düğün Törenleri ve Gelenekleri (Sultan Alp Arslan Dönemi). *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), s. 400 - 406.

Bayraktar, İ. (1992). "Bayram" mad. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5). içinde

Bom, A. (2007). *Gebze ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri ve Şehir İçi Arazi Kullanımı*. konya: Yüksek Lisans Tezi.

Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Büyükcinal, S. N. (2015). Toplumumuzda Sünnet Uygulamaları ve Tarihi Gelişimine Bir Bakış. *Çocuk Cerrahisi Dergisi*, 29(3), s. 104 - 120.
- Can, M. (2013). Geleneksel Türk El Sanatlarının Turizme ve Ekonomiye Katkısı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), s. 259 - 266.
- Çetin, C. (2008). Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 48(2), s. 111 - 126.
- Çıblak, N. (2002). İçel'de Yağmur Yağdırma Törenleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 8(31), s. 93 - 103.
- Erdentuğ, N. (1969). Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde Evlenme Görenekleri ve Törenleri II. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*(5), s. 231 - 266.
- Ergin, M. (2001). *Dede Korkut Kitabı* (23 b.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eroğlu, E. (2008). *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum - Evlenme - Ölüm)*. Yök Tez Veri Kataloğu.
- Eröz, M. (1977). *Türk Kültürü Araştırmaları*. İstanbul: Kutluğ Yayınevi.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller. *Milli Folklor*(54), s. 86 - 101.
- Gebze'nin Tarihçesi. (2023, 03 18). <https://www.gebze.bel.tr/gebze-tarihce.html> adresinden alındı
- Görgün, T. (1996). "HAC" mad (Cilt 14). TDV İslam Ansiklopedisi.
- Gürkan, S. L. (2010). "Sünnet" mad (Cilt 38). TDV İslam Ansiklopedisi.
- Güven, F. (2020). Sinop Halk Kültüründe Doğum Etrafında Gelişen Uygulamalar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), s. 302 - 316.
- Kahraman, İ. (2010). *Sanayi, Bilim, Kültür ve Turizm Kenti, Gebze Rehberi* (1 b.). (N. Çalışkan, Dü.) Kocaeli: Belgesel Yayıncılık.
- Kalafat, Y. (2009). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Karabatak, B. N. (2018). İmece Kültürü ve İmece Kelimesi Üzerine. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(18), s. 490 - 501.

- Küçükbasmacı, G. (2016). Kültürel Bellek ve Süreklilik, Kına Gecelerinden Mezuniyet Kınalarına. *Milli Folklor Dergisi*(112), s. 73 - 94.
- Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din* (1 b.). (S. Özkal, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ocak, A. Y. (1998). "Hıdrellez" mad. TDV İslam Ansiklopedisi.
- Öğüt, S. (1996). "Hac" mad. TDV İslam Ansiklopedisi.
- Öncül, K. (2019). Kültürleşme Açısından Türk Kültüründe Sünnet. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), s. 123 - 129.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Örnek, S. V. (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özkanat, Z. (2014). Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek: "Duvak Töreni". *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(3), s. 272 - 278.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- TDK Türkçe Sözlük. (2023, 03 18). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Toprak, A. (2019). Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak / Sofra Çekmek (Samsun Örneği). 7, s. 74 - 78.
- Türbedar, Ö. (2011). Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum - Evlenme - Ölüm). Yüksek Lisans Tezi.
- Yalçın, H., ve Koçak, N. (2013). Gebelikle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği. *Kent Akademisi / Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 6(1), s. 18 - 34.
- Yeşil, Y. (2012). Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri. Ankara.
- Yücel, Ş., ve Baki, B. (2020). Türklerde "İmece" ve "Kooperatifleşme" Kültürüne Bir Bakış. *Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(1), s. 155 - 159.

KAYNAK KİŞİLER

- K1: Sinan Baykuş, 1960, ilkokul mezunu, emekli, Orhanlı köyü.
- K2: Saim Yıldız, 1982, lise mezunu, işçi, Ahatlı Mahallesi.
- K3: Alaattin Durgut, 1955, ilkokul mezunu, emekli, Duraklı Mahallesi.
- K4: Fikret Yavuz, 1958, ilkokul mezunu, emekli, Duraklı Mahallesi.
- K5: Erhan Yavaş, 1973, ilkokul mezunu, esnaf, Duraklı Mahallesi.
- K6: Bahri Yavuz, 1962, ilkokul mezunu, emekli, Duraklı Mahallesi.
- K7: Mehmet Arabacı, 1953, ilkokul mezunu, emekli, Duraklı Mahallesi.
- K8: Fikri Yılmaz, 1947, ilkokul mezunu, emekli, Orhanlı Köyü.
- K9: Salim Kaçık, 1955, ilkokul mezunu, emekli, Orhanlı Köyü.
- K10: Özer Bütün, 1982, lise mezunu, serbest meslek, Kargalı Mahallesi.
- K11: Murat Yaman, 1941, ilkokul mezunu, emekli, Kargalı Mahallesi.
- K12: Seda Zafer, 1951, ilkokul mezunu, emekli, Kargalı Mahallesi.
- K13: Nigar Yıldırım, 1953, ilkokul mezunu, ev hanımı, Cumaköy Mahallesi.
- K14: Tahsin Bozkurt, 1931, ilkokul mezunu, emekli, Cumaköy Mahallesi.
- K15: Şükrü Bekiş, 1959, ortaokul mezunu, emekli, Cumaköy Mahallesi.
- K16: Seyfi Çoban, 1954, ilkokul mezunu, emekli, Cumaköy Mahallesi.
- K17: Ahmet Çevik, 1943, ilkokul mezunu, emekli, Mudarlı Mahallesi.
- K18: Ali Öztemel, 1967, ilkokul mezunu, emekli, Mudarlı Mahallesi.
- K19: Salih Kuyucu, 1943, ilkokul mezunu, emekli, Ahatlı Mahallesi.
- K20: Fahri Doğan, 1943, tahsili yok, emekli, Ahatlı Mahallesi.
- K21: Mustafa Davcı, 1955, ilkokul mezunu, emekli, Ahatlı Mahallesi.
- K22: Sami Çayır, 1959, ilkokul mezunu, emekli, Ahatlı Mahallesi.
- K23: Şakir Davcı, 1951, tahsili yok, emekli, Ahatlı Mahallesi.
- K24: Erol Kurt, 1970, ilkokul mezunu, çoban, Ahatlı Mahallesi.
- K25: Eyüp Dere, 1953, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.

- K26: Cemalettin Çevik, 1954, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K27: Recep Mermi, 1960, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K28: Ali Seyran, 1941, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K29: Gülser Bostan, 1953, okuryazar, ev hanımı, Yağcılar Mahallesi.
- K30: Aliye İstanbullu, 1962, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K31: Tuğba Karateke, 1996, lise mezunu, serbest meslek, Denizli Köyü.
- K32: Halit İyidüzü, 1955, ilkokul mezunu, emekli, Orhanlı Köyü.
- K33: Rıdvan İstanbullu, 1962, lise mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K34: Mehmet Bostan, 1952, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K35: Eyüp Yılmaz, 1966, ilkokul mezunu, emekli, Yağcılar Mahallesi.
- K36: Hüseyin Ünal, 1974, ortaokul mezunu, muhtar, Cumaköy Mahallesi.
- K37: Alaattin Yıldırım, 1935, ilkokul mezunu, emekli, Cumaköy Mahallesi.
- K38: Mahmut Şencan, 1967, ilkokul mezunu, emekli, Mudarlı Mahallesi.
- K39: Hikmet Kuru, 1950, ilkokul mezunu, emekli, Mudarlı Mahallesi.
- K40: İsmail Çelik, 1962, lise mezunu, esnaf, Mollafenari Mahallesi.
- K41: Salih Ergün, 1951, ortaokul mezunu, emekli, Mollafenari Mahallesi.
- K42: Şaban Kaya, 1971, lise mezunu, emekli, Mollafenari Mahallesi.
- K43: Fatih Tezal, 1979, lise mezunu, emekli, Mollafenari Mahallesi.
- K44: K44, 1952, ilkokul mezunu, şoför, Mollafenari Mahallesi.
- K45: Emine Ballı, 1954, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mollafenari Mahallesi.
- K46: Engin Ballı, 1977, lise mezunu, işçi, Mollafenari Mahallesi.
- K47: Zehra Kaya, 1976, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mollafenari Mahallesi.
- K48: Recep Kaya, 1952, ilkokul mezunu, emekli, Mollafenari Mahallesi.
- K49: Fethiye Kaya, 1961, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mollafenari Mahallesi.

EKLER

Ek-1: Araştırma Sahasında Çekilen Fotoğraflar

F. 22. Ahatlı Mahallesi'nde meşhur “Dede Ağacı”

F. 23. Ahatlı köy kahvesinde derleme çalışması yaptığımız kişiler

F. 24. Cumaköy köy kahvesinde derleme çalışması yaptığımız kişiler

F. 25. Duraklı Mahallesi'nde görüşme yaptığımız kişiler

F. 26. Duraklı Köyü eski köy futbol takımı

F. 27. Yağcılar Mahallesi'nde atıl durumda bulunan eski bir lahit mezar kapağı

F. 28. Kargalı Mahallesi'nde görüşme yaptığımız kişiler

F. 29. Mudarlı köy kahvesi

F. 30. Orhanlı Mahallesi görüşme yaptığımız kişiler

F. 31. Yağcılar Mahallesi görüşme yaptığımız kişiler

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	
Adı Soyadı	Yakup KAVAL
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Trakya Üniversitesi
Fakülte	Fen – Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YÖKDİL 22

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni
Tecrübe Süresi	
Çalıştığı Kurum	

Görevi/Pozisyonu	Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni
Tecrübe Süresi	2015 – Devam ediyor

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	

